

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ**

Кафедра «Економіка та підприємництво»

**Г. Д. Ейтутіс, В. П. Гудкова,
О. В. Пилипенко, С. О. Крищенко**

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА

Методичні рекомендації до вивчення курсу
для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
галузі знань 27 «Транспорт»
спеціальності 273 «Залізничний транспорт,
залізничні споруди та колійне господарство»,
всіх форм навчання

Київ 2016

УДК 338.5(075.8)

Г. Д. Ейтутіс, В. П. Гудкова, О. В. Пилипенко, С. О. Крищенко

Економіка і фінанси підприємства: Методичні рекомендації до вивчення курсу для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 27 «Транспорт» спеціальності 273 «Залізничний транспорт, залізничні споруди та колійне господарство», всіх форм навчання / Г. Д. Ейтутіс, В. П. Гудкова, О. В. Пилипенко, С. О. Крищенко. – К.: Вид-во ДЕТУТ, 2016. – 137 с.

Видання призначене для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 27 «Транспорт» спеціальності 273 «Залізничний транспорт, залізничні споруди та колійне господарство», всіх форм навчання. Методичні рекомендації до вивчення курсу включають вступ; зміст курсу «Економіка і фінанси підприємства»; методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу та для проведення практичних занять з кожної теми курсу; рекомендації щодо виконання індивідуальної роботи (розрахунково-графічної – для студентів денної форми навчання, контрольної – для студентів заочної форми навчання); перелік питань, що виносяться на екзамен; а також рекомендовану літературу.

Методичні рекомендації розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та підприємництва (протокол № 5 від 16 листопада 2016 р.) та на засіданні методичної комісії факультету економіки і менеджменту (протокол № 2 від 29 листопада 2016 р.).

Укладачі: *Ейтутіс Г. Д.* – докт. екон. наук, проф.,
Гудкова В.П. – докт. екон. наук, проф.,
Пилипенко О. В. – канд. екон. наук, доц.,
Крищенко С.О. – ст. викладач.

Рецензенти: *Кравченко О. О.* – д-р екон. наук, професор,
кафедри «Фінанси і кредит» ДЕТУТ;
Ільчук В. П. – д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри
фінансів, банківської справи та страхування ЧНТУ.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ КУРСУ «ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА».....	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ПІДПРИЄМСТВО В СИСТЕМІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ	8
Тема 1. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМСТВО В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	8
1.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	8
1.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	10
Тема 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КОЛІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ	14
2.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	14
2.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ...	16
Тема 3. СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	18
3.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	18
3.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	20
Тема 4. ОСНОВНІ ЗАСОБИ	22
4.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	22
4.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	24
Тема 5. НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ	32
5.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	32
5.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	33
Тема 6. ОБОРОТНІ ЗАСОБИ	37
6.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	38
6.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ...	39
Тема 7. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА	44
7.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	44
7.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ...	47

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ	55
Тема 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ	55
8.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	55
8.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ...	59
Тема 9. ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ	63
9.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	64
9.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять	68
Тема 10. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ТА СОБІВАРТІСТЬ	72
10.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	73
10.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ..	76
Тема 11. ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА .	84
11.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	84
11.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ..	87
Тема 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	91
12.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	91
12.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ..	93
Тема 13. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ	101
13.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	102
13.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ..	103
Тема 14. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	107
14.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу	107
14.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять ...	108
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ	114
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН	129
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	131
ДОДАТКИ	134

ВСТУП

В умовах ринкових відносин, які характеризуються різноманіттям форм власності, значення підприємства зростає. Саме на підприємстві, як в основній ланці та центрі економіко-фінансової діяльності, здійснюється виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг для задоволення потреб населення, відбувається безпосередній зв'язок працівника із засобами виробництва, формуються доходи громадян і суспільства.

Сучасні умови вимагають від кожного учасника підприємницької діяльності вміння правильно приймати виважені рішення щодо інвестування своїх ресурсів до суб'єктів господарювання з метою одержання максимального прибутку.

Вказані обставини зумовлюють необхідність вивчення студентами курсу «Економіка і фінанси підприємства». Ця дисципліна вивчає: роль та місце підприємства в сучасній системі господарювання; ресурсне забезпечення діяльності підприємства; організацію та планування виробничого процесу; якість і конкурентоспроможність продукції; продуктивність, мотивацію та оплату праці; фінансово-економічні результати та ефективність діяльності підприємства.

Рекомендації охоплюють такі складові навчального процесу: від загальної структури курсу до проведення практичних занять, самостійної роботи, вміщують рекомендації та завдання щодо виконання індивідуальної роботи (розрахунково-графічної – для студентів денної форми навчання, контрольної – для студентів заочної форми навчання); перелік питань, що виносяться на екзамен; а також рекомендовану літературу. Матеріали допоможуть ефективно організувати опанування курсу та систематизувати набуті знання при підготовці до контрольних заходів з дисципліни.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ КУРСУ «ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА»

Метою викладання навчальної дисципліни «Економіка і фінанси підприємства» є формування у студентів системи знань щодо виявлення конкретних форм прояву економічних законів і закономірностей у господарській діяльності підприємства загалом і щодо теорії та практики господарювання на рівні підприємства або структурного підрозділу колійного господарства зокрема; конкретних форм і методів господарювання; принципів формування і використання виробничого потенціалу; взаємодії всіх видів ресурсів; організації та ефективності господарської діяльності підприємства.

Завданням вивчення дисципліни «Економіка і фінанси підприємства» є формування у студентів уявлення про сутність та функції підприємницької діяльності, принципи здійснення, її форми і моделі, формування здатностей самостійно мислити, приймати управлінські рішення, виконувати комплексні економічні розрахунки для ефективного здійснення господарської діяльності на рівні підприємств, оволодіння знаннями про категорії, поняття, механізм інноваційно-інвестиційної діяльності тощо.

В результаті вивчення навчальної дисципліни повинен

знати:

- роль та місце підприємства в сучасній системі господарювання;
- ресурсне забезпечення діяльності підприємства;
- технічну базу виробництва;
- організацію і планування виробничого процесу;
- якість і конкурентоспроможність продукції;
- продуктивність, мотивацію та оплату праці;
- фінансово-економічні результати та ефективність діяльності;
- антикризову систему господарювання;
- особливості діяльності структурних підрозділів колійного господарства залізниць.

вміти:

- визначати вид підприємства і його організаційно-правову форму;
- розрізняти організаційну структуру управління підприємства;
- розраховувати чисельність різних груп персоналу підприємства; нараховувати заробітну плату робітникові; визначати продуктивність праці робітника;
- розраховувати амортизаційні відрахування об'єктів основних засобів, здійснювати оцінку основних засобів;
- визначати показники ефективності використання основних і оборотних засобів; розраховувати розмір запасів оборотних коштів на підприємстві; робити вартісну оцінку запасів оборотних коштів різними методами;
- обирати найпривабливіші джерела фінансування інвестиційних проектів; аналізувати ефективність і доцільність їх здійснення;

- визначати основні показники фінансово-економічної діяльності підприємства і робити висновки за цими розрахунками.

Змістові модулі та теми

Змістовий модуль I. Підприємство в системі ринкової економіки та ресурсне забезпечення його діяльності

Тема 1. Підприємницька діяльність та підприємство в економічній системі сучасного суспільства.

Тема 2. Особливості економічної діяльності підприємств і структурних підрозділів колійного господарства залізничного транспорту.

Тема 3. Структура та управління підприємством.

Тема 4. Основні засоби.

Тема 5. Нематеріальні ресурси та нематеріальні активи.

Тема 6. Оборотні засоби.

Тема 7. Персонал підприємства.

Змістовий модуль II. Функціонування підприємства та результати його діяльності

Тема 8. Організація оплати праці.

Тема 9. Виробництво, якість і конкурентоспроможність продукції.

Тема 10. Витрати виробництва та собівартість.

Тема 11. Ціноутворення на продукцію підприємства.

Тема 12. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

Тема 13. Інноваційні процеси

Тема 14. Інвестиційна діяльність.

Разом: 120 годин.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

ПІДПРИЄМСТВО В СИСТЕМІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 1. ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПІДПРИЄМСТВО В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ключові терміни

Підприємство, підприємництво, бізнес, одноосібне володіння, господарське товариство, функції підприємницької діяльності, типологія підприємницької діяльності, установчий договір.

1.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Вивчаючи дану тему, студенти знайомляться з визначенням підприємства. Підприємство – це організаційно відокремлена і економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги). Отже, підприємства створюються для забезпечення певних потреб суспільства, вони виникають тільки там, де потреба існує.

Основні цілі підприємства визначаються від встановленої місії і можуть бути: конкретними і вимірювальними, зорієнтованими у часі, досяжними, взаємно підтримуваними та чітко сформульованими по кожному виду (напрямку) діяльності підприємства.

Напрями діяльності підприємства поділяються на паралельно і послідовно здійснювані (вивчення ринку товарів, інноваційна діяльність, виробнича діяльність, комерційна діяльність, післяпродажний сервіс) та інтегровані (економічна діяльність, соціальна діяльність)

Студентам слід знати основні ознаки підприємства:

- а) воно є юридичною особою;
- б) має закінчену систему обліку та звітності;
- в) має самостійний баланс;
- г) має розрахунковий рахунок у банку;
- д) має печатку з власною назвою;
- є) має товарний знак (марку) у вигляді певного терміну, символу, малюнка або їх комбінації. Такий фірмовий знак слугує для ідентифікації товарів або послуг продуцента та їх вирізнення від продукції (послуг) конкурентів на ринку.

Вивчаючи тему, студенти оволодівають загальними принципами господарювання, серед яких: забезпечення економічної багатоманітності; свобода підприємницької діяльності; захист національного товаровиробника тощо, а також знайомляться з економічними моделями підприємства.

Слід звернути увагу на правові основи функціонування підприємства, розглянути основні законодавчі акти, що регламентують його діяльність. Основними найважливішими правовими документами є закони України, зокрема, Го-

сподарський кодекс України, прийнятий 16.01.2006 р. Кожен напрям діяльності підприємства регламентується відповідними нормативними актами. Кожне підприємство має статут, що регулює його індивідуальну діяльність, взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання, а також має відповідати основним положенням закону України про підприємства. Виробничі, трудові та економічні відносини трудового колективу з адміністрацією (власником) будь-якого підприємства, яке використовує найману працю, регулюються колективним договором.

Студент ознайомлюється з основами підприємництва, а саме вивчає організаційно-правові форми підприємницької діяльності: одноосібні володіння, господарські товариства та акціонерні товариства. Необхідно надати сутнісну характеристику, а також переваги та недоліки кожної з форм підприємництва.

Слід чітко розрізняти, що до виробничої підприємницької діяльності належить підприємницька діяльність за спрямуванням (традиційна та інноваційна) і характером (основна та допоміжна); до посередницької підприємницької діяльності належать: агентування, торговельно-комерційна діяльність, аукціонна торгівля та біржове підприємництво.

У ринковій економіці організація підприємницької діяльності базується виключно на договірних взаємовідносинах. У системі господарювання застосовують два типи договорів: 1) установчі; 2) підприємницькі.

Теми рефератів

1. Особливості визначення місії та головних напрямів діяльності підприємства.
2. Основні тенденції зміни законодавчої бази діяльності підприємств в Україні.
3. Гнучкість підприємства як виробничої системи в ринкових умовах: критерії, характеристика, засоби забезпечення.
4. Економічна свобода як основний елемент підприємницького середовища.
5. Сутність та критерії визначення суб'єктів малого підприємництва.
6. Роль малого підприємництва в економіці України.
7. Етика та етикет підприємництва.
8. Управління ризиками підприємництва.
9. Активізація підприємницької діяльності в Україні.
10. Сучасні форми підприємницької діяльності в США, Японії, Росії.

Питання для самостійного вивчення

1. Відмінні особливості підприємства як економічної системи.
2. Засоби та механізми регулювання господарської діяльності підприємства в Україні.
3. Сутність свободи підприємницької діяльності.
4. Визначення сутності підприємництва.

5. Характеристика основних функцій та принципів підприємництва.
6. Види та форми підприємництва.
7. Організаційно-правові форми підприємницької діяльності.
8. Фактори впливу на здійснення підприємницької діяльності.
9. Мале та середнє підприємництво.
10. Культура підприємництва.
11. Які нормативно-правові документи регламентують діяльність підприємств?
12. Який правовий документ регламентує відносини між адміністрацією та персоналом?

Літературні джерела

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 02.05.2003. – № 18. – С. 440 – 462.
2. Про оподаткування прибутку підприємств // Закони України. – Т. 12. – С. 230 – 281.
3. Сідун В. А., Пономарьова Ю. В. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: – ЦНЛ, 2003. – 436 с.
4. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. Економіка підприємства: конспект лекцій: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 412 с.
5. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: ЦНЛ, 2006. – 488 с.
6. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С. Ф.Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців N 755-IV, 15.05.2003 // <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Про державну підтримку малого підприємництва №2063-III, 19.10.2000 // <http://zakon.rada.gov.ua/>

1.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

Питання для закріплення матеріалу

1. Характеристика підприємства (фірми) як первинної ланки виробничої сфери та юридичної особи.
2. Правові основи діяльності підприємств (фірм) за умов ринкової економіки.
3. Охарактеризуйте напрями діяльності підприємства.
4. Особливості створення та реорганізації підприємства.

5. Дати характеристику моделям підприємства.
6. Назвіть характерні риси підприємницької діяльності.
7. Назвіть функції підприємництва.
8. Назвіть основні ознаки класифікації підприємництва.
9. Охарактеризуйте середовище підприємницької діяльності.
10. В чому полягає сутність відповідальності суб'єктів підприємництва?
11. Яким законодавчим актом регулюється господарська діяльність підприємств?
12. За якими ознаками класифікують підприємства?
13. Загальні та формальні ознаки підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Первинною ланкою у структурі національної економіки є:
 - а) сукупність юридичних осіб;
 - б) підприємство;
 - в) сукупність індивідумів.
2. Ринкові умови господарювання підприємства не передбачають:
 - а) конкуренцію;
 - б) централізоване планування;
 - в) наявність приватної власності;
 - г) свободу підприємницького вибору.
3. Головне завдання підприємства полягає :
 - а) у задоволенні потреб ринку з метою одержання прибутку;
 - б) ефективному використанні основних фондів і оборотних засобів;
 - в) підвищенні продуктивності праці й ефективному використанні системи мотивації праці;
 - г) підвищенні якості продукції, що випускається.
4. Основним документом, що регулює діяльність підприємства є:
 - а) Господарський кодекс України;
 - б) статут;
 - в) ліцензія;
 - г) патент.
5. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня:
 - а) укладання і підписання установчих документів;
 - б) відкриття розрахункового рахунку в банку;
 - в) державної реєстрації.
6. Підприємство втрачає права юридичної особи і вважається ліквідованим з моменту:
 - а) втрати власної печатки;
 - б) виключення з державного реєстру;
 - в) створення ліквідаційної комісії.
7. Колективний договір укладається:
 - а) лише на державних підприємствах;

- б) на всіх підприємствах;
- в) на підприємствах, де частка держави у майні становить більше 50%;
- г) на всіх промислових підприємствах.

8. *Класична модель підприємства орієнтована на:*

- а) оновлення економічної системи держави;
- б) активне використання нових управлінських рішень для постійного зростання економічної та соціальної ефективності підприємства;
- в) пошук зовнішніх додаткових джерел ресурсів;
- г) максимально ефективне використання наявних ресурсів.

9. *Що включає в себе економічна діяльність підприємства?*

- а) складання стратегічної звітності;
- б) стратегічне і поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, систему оплати праці, ресурсне забезпечення виробництва;
- в) контроль за діяльністю підприємства.

10. *Що означає і що включає в себе соціальна діяльність підприємства?*

- а) підготовка і перепідготовка кадрів;
- б) постійне підтримування на належному рівні умов праці і життя трудового колективу;
- в) своєчасне перерахування коштів в пенсійний фонд.

11. *Що означає виробнича діяльність підприємства?:*

- а) складання бізнес-плану;
- б) забезпечення виробничих потужностей випуском продукції певного асортименту відповідно до сировинних ресурсів;
- в) збалансування потреб ринку і можливостей підприємства.

12. *Що означає післяпродажний сервіс?:*

- а) доставку до споживача;
- б) пусконаладжувальні роботи в сфері експлуатації (використання) куплених товарів, їх гарантійне технічне обслуговування;
- в) ремонт впродовж строку служби.

13. *Що таке Статут підприємства?:*

- а) це зібрання правил, що регулюють діяльність підприємства та взаємовідносини з іншими господарюючими суб'єктами;
- б) це паспорт підприємства;
- в) це фірмовий знак підприємства.

14. *Яку роль на підприємстві відіграє колективна угода?:*

- а) регулює взаємовідносини в трудовому колективі;
- б) регулює виробничі, трудові та економічні відносини трудового колективу з адміністрацією (власником) підприємства, що використовує найману працю;
- в) це угода між робітниками і адміністрацією.

15. *Підприємництво – це:*

- а) діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт (надання послуг);

б) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку;

в) діяльність суб'єктів господарювання, яка спрямована на створення, впровадження та поширення нововведень у суспільне виробництво з метою підвищення його ефективності.

16. Які функції виконує підприємництво?:

а) загальноекономічну, ресурсну, організаційну, соціальну та творчо-пошукову;

б) інвестиційну, відтворюючу, розподільчу та інформаційну;

в) благодійну, комерційну, контролюючу та накопичення.

17. Види підприємництва:

а) соціальне, інноваційне та банківське;

б) виробниче, комерційно-торговельне та фінансово-кредитне;

в) будівельне, транспортне та сільськогосподарське.

18. Організаційні форми підприємництва в Україні:

а) товариства, концерни, унітарні підприємства;

б) трести, акціонерні товариства, холдинги;

в) будь-які організаційні форми за вибором підприємця, які не заборонені законом.

19. Підприємницька діяльність у сфері посередництва практично здійснюється у формі:

а) агентування;

б) інноваційної діяльності;

в) торгово-комерційної діяльності;

г) біржового підприємництва.

20. Якій сфері підприємницької діяльності властивий підвищений ризик?:

а) виробничого підприємництва;

б) інноваційного підприємництва;

в) фінансового посередництва;

г) торговельного посередництва.

21. Що лежить в основі ефекту підприємницької діяльності?:

а) підприємницька ідея;

б) новаторська ініціативна діяльність;

в) бажання і можливості підприємця;

г) отримання прибутку як результату підприємницької діяльності.

22. Що є передумовою припинення підприємницької діяльності відповідно до Господарського Кодексу України?:

а) власна ініціатива підприємця;

б) закінчення строку дії ліцензії;

в) припинення існування підприємця;

г) рішення суду у випадках, передбачених Господарським Кодексом та іншими законами;

д) все перелічене є правильним.

23. *Оберіть головні умови здійснення підприємницької діяльності:*

а) автономність підприємця, повна відповідальність підприємця за наслідки здійснення своєї діяльності, орієнтація на комерційний успіх;

б) наявність фінансових ресурсів, доступність інформації, відсутність бар'єрів входження на ринок;

в) існування незадоволеного попиту споживачів, орієнтація підприємця на комерційний успіх.

24. *Суб'єктами підприємницької діяльності можуть бути:*

а) юридичні особи різних форм власності;

б) правоздатні та дієздатні громадяни України та іноземці, колективи громадян, об'єднання громадян, індивідуальні, сімейні та інші типи й категорії підприємств, створення яких не суперечить законодавчим актам України;

в) правильної відповіді немає.

25. *Підприємницька діяльність здійснюється на основі таких принципів:*

а) вільний вибір діяльності, вільне наймання працівників, вільне розпорядження прибутком;

б) залучення і використання матеріально-технічних і фінансових ресурсів, саморозвитку, незалежності;

в) всі відповіді правильні.

ТЕМА 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КОЛІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Ключові терміни

Колійне господарство, залізнична колія, система ведення колійного господарства, структура управління колійним господарством.

2.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

У ході вивчення теми студенти знайомляться із системою ведення колійного господарства, яка ґрунтується на технічних, технологічних та організаційних заходах.

Технічні основи включають в себе: типізацію верхньої будови колії; класифікацію колійних робіт і їх обсягів; норми періодичності ремонтів шляху; нормативи і вимоги щодо утримання колії та її споруд, а також до основних елементів верхньої будови; технічну паспортизацію колійного господарства.

Технологічні основи містять: типові технологічні процеси ремонту та планово-запобіжних робіт при поточному утриманні колії; проекти організації робіт; типові технічно обґрунтовані норми часу для обліку робіт з ремонту та поточного утримання колії; технолого-нормувальні карти на виконання робіт.

Організаційні основи включають: планування колійних робіт і контроль за їх виконанням; виробництво ремонтних робіт у «вікнах» заданої тривалості; прогресивну технологію колійних робіт з використанням «технологічного ланцюжка» машин, що забезпечують високий рівень механізації і максимальну продуктивність у «вікні» або в проміжках між поїздами; систему контролю та оцінки стану колії, диференційовані норми часу на поточне утримання колії та стрілочних переводів.

Колійний комплекс Укрзалізниці складається з залізничної колії та колійного господарства. Колійне господарство – це система, яка забезпечує контроль технічного стану, обслуговування, поточне утримання і ремонт залізничної колії. Залізнична колія – це система, яка безпосередньо взаємодіє з рухомих складом, направляє колісні пари, сприймає та передає виникаючі при русі поїздів навантаження.

Вище управління колійним комплексом забезпечує Головне управління колійного господарства Укрзалізниці, якому безпосередньо підпорядковані служби колії залізниць. Служби колії залізниць також підпорядковані й начальникам залізниць, як і будь-які інші служби залізниць.

Служби колії залізниць мають: технічний відділ, який забезпечує стратегію розвитку залізничної колії; ремонтний відділ, що забезпечує організацію періодичних ремонтів колії; відділ механізації, що займається організацією розробки та експлуатації колійної техніки, механізмів та інструментів; відділ земляного полотна та штучних споруд, який забезпечує організацію ремонту і утримання залізничного полотна і штучних споруд; планово-економічний відділ (або фінансовий), що забезпечує організацію фінансових потоків; відділ кадрів, що займається підготовкою, підбором і функціонуванням кадрів; господарський відділ, що забезпечує постачання матеріалів, запчастин, палива і т.п.

Наступний рівень – лінійні підприємства: дистанція колії, що забезпечує контроль технічного стану і виконання робіт поточного утримання колії; колійно-машинна станція, яка забезпечує виконання періодичних ремонтів колії; дистанція лісозахисних споруд, що відповідає за утримання лісосмуги в межах смуги відводу і паркової зони в межах станцій; рейкозварювальний комплекс, що займається виготовленням безстикових рейкових ліній довжиною до 800 м, створенням довгих безстикових рейкових литок в польових умовах, ремонтом рейок і металевих частин стрілочних переводів в стаціонарних і польових умовах; заводи залізобетонних шпал; шпало-просочувальні заводи, що займаються просочуванням дерев'яних шпал антисептиками; щебеневі заводи та пісочні кар'єри, що виготовляють щебеневу продукцію та пісочний баласт; ремонтні колійні майстерні, які ремонтують колійну техніку, механізми й інструменти.

Теми рефератів

1. Особливості економічної діяльності структурних підрозділів колійного господарства.
2. Управління колійним комплексом.
3. Виробничо-фінансовий план дистанції колії.

Питання для самостійного вивчення

1. Загальна структура підприємств колійного господарства залізничного транспорту.
2. Складові інфраструктури підприємств колійного господарства.
3. Методи управління підприємством колійного господарства.
4. Напрями розвитку колійного господарства залізничного транспорту.

Літературні джерела

1. Андреев Г. Е., Столярова Т. А. Экономика путевого хозяйства. Ч. 1. – Л.: ЛИИЖТ, 1987.
2. Кравченко Е. В., Ковалевич Л. С. Планирование деятельности предприятий железнодорожного транспорта. – Донецк: ДонИЖТ, 2005.
3. Тихомиров В. И., Крейнис З. Л., Кузюбердин А. М. Экономика, организация и планирование путевого хозяйства: Учебник для техникумов. – М.: Транспорт, 1989. – 271 с.
4. Экономика железнодорожного транспорта: Учебник для вузов / И. В. Белов, В. Г. Галабурда, В. Ф. Данилин и др.; Под. ред. И. В. Белова. – М.: Транспорт, 1989. – 351 с.: ил., табл. – Библиогр.: С. 344-346.

2.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

Питання для закріплення матеріалу

1. На яких заходах ґрунтується система ведення колійного господарства?
2. Скільки основних фондів залізниць припадає на частку колійного господарства ?
3. Яка частина працівників залізничного транспорту зайнята у колійному господарстві?
4. В чому полягає основне завдання працівників колійного господарства?
5. Яка структура управління колійним господарством?
6. Які основні напрями розвитку колійного господарства залізничного транспорту?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Основним завданням працівників колійного господарства є забезпечення стану колії, його споруд і облаштувань, що гарантує безперебійний і безпечний рух поїздів зі встановленими швидкостями:

а) так; б) ні.

2. Система ведення колійного господарства ґрунтується на:

а) технічних, технологічних та організаційних заходах;

б) технічних та організаційних заходах;

в) технологічних та організаційних заходах.

3. Колійне господарство – це:

а) система, яка забезпечує обслуговування, поточне утримання та ремонт залізничної колії;

б) система, яка забезпечує контроль технічного стану, обслуговування, поточне утримання і ремонт залізничної колії;

в) система, яка забезпечує контроль технічного стану, обслуговування та ремонт залізничної колії.

4. Колійний комплекс Укрзалізниці складається з залізничної колії та колійного господарства:

а) так;

б) ні.

5. Служби колії залізниць підпорядковані начальникам залізниць:

а) так;

б) ні.

6. Служби колії залізниць мають:

а) технічний відділ, ремонтний відділ, відділ земляного полотна та штучних споруд, планово-економічний відділ (або фінансовий), господарський відділ;

б) технічний відділ, ремонтний відділ, відділ механізації, відділ земляного полотна та штучних споруд, планово-економічний відділ (або фінансовий), господарський відділ;

в) технічний відділ, ремонтний відділ, відділ механізації, відділ земляного полотна та штучних споруд, планово-економічний відділ (або фінансовий), відділ кадрів, господарський відділ;

7. Зростання вантажообігу та пасажирообігу залізничного транспорту, підвищення швидкостей руху, навантажень на вісь і маси поїздів істотно збільшують експлуатаційне навантаження колійних пристроїв:

а) так;

б) ні.

8. Залізнична колія є системою, яка безпосередньо взаємодіє з рухомих складом, направляє колісні пари, сприймає та передає виникаючі при русі поїздів навантаження:

а) так;

б) ні.

9. *Нормативи і вимоги до утримання колії та її споруд, а також до основних елементів верхньої будови – один із _____ заходів системи ведення колійного господарства:*

- а) технічних;
- б) технологічних.

10. *Типові технічно обгрунтовані норми часу для обліку робіт з ремонту та поточного утримання колії – один із _____ заходів системи ведення колійного господарства:*

- а) технічних;
- б) технологічних.

ТЕМА 3. СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ключові терміни

Структура підприємства, предметна, подетальна та технологічна спеціалізації, виробнича структура, інфраструктура, система управління, методи управління, зв'язки елементів в системі управління, система державного управління.

3.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

При вивченні даної теми студенту слід ознайомитися з функціями (планування, організація, мотивація і контроль) та методами (економічні, соціально-психологічні, організаційні) управління підприємством.

Структура підприємства – це його внутрішній устрій, який характеризує склад підрозділів та систему зв'язків, підпорядкованості та взаємодії між ними.

Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів.

Зв'язки певної сукупності елементів системи управління можуть мати лінійний, функціональний і міжфункціональний характер.

Найманий керівник на підставі угоди або контракту презентує інтереси підприємства в органах державної влади та місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства і вирішує питання його діяльності у межах та порядку, визначених установчими документами.

Студенти розглядають типи організаційних структур управління підприємствами, а також систему державного управління суб'єктами господарювання.

Теми рефератів

1. Сутність системного підходу до визначення психологічних методів управління.
2. Взаємозв'язок структури підприємства та ефективності його функціонування.
3. Вітчизняний та зарубіжний досвід вдосконалення організаційної структури управління підприємством.
4. Органи управління підприємством.
5. Принципи управління підприємством.
6. Механізм господарського управління підприємством.
7. Основні риси сучасного управління підприємством.
8. Визначення корпоративного управління.

Питання для самостійного вивчення

1. Підстави здійснення управління підприємством.
2. Трудовий колектив, його роль в управлінні підприємством.
3. Правові засади управління підприємством через найманого керівника.
4. Типова загальна структура підприємства.
5. Складові інфраструктури підприємства.
6. Методи управління підприємством.
7. Структура організаційного управління підприємством.
8. Основні способи визначення цілей управління підприємством.
9. Напрями впливу механізму управління.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 17 – 20.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 22 – 32.
3. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 18 – 27, 58 – 72.
4. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов /Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 26 – 35.
5. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. внз; 2-е вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 59 – 78.
6. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 406 – 421.

3.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

Питання для закріплення матеріалу

1. Структура підприємства та її класифікація.
2. Характеристика виробничої структури підприємства.
3. Сутність і функції управління підприємством.
4. Методи управління підприємством.
5. Організаційна структура управління підприємством та її класифікація.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *Структура підприємства – це:*
 - а) сукупність правил взаємовідносин між структурними підрозділами підприємства;
 - б) внутрішній устрій, який характеризує склад підрозділів і систему зв'язків, підпорядкованості та взаємодії між ними;
 - в) сукупність всіх видів ресурсного забезпечення структурних підрозділів підприємства.
2. *Управління – це:*
 - а) процес поєднання ресурсів для досягнення поставленої мети;
 - б) процес поєднання форм діяльності для досягнення поставленої мети;
 - в) процес поєднання суб'єктів для досягнення поставленої мети.
3. *Розрізняють такі функції управління:*
 - а) централізація, аналіз, систематизація та прогноз;
 - б) планування, організація, директування та контроль;
 - в) обґрунтування, порівняння, діагностика та відтворення.
4. *Методи управління підприємством – це:*
 - а) сукупність правил взаємовідносин між структурними підрозділами підприємства для досягнення поставлених цілей;
 - б) сукупність правил поведінці підприємства на ринку;
 - в) сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт для досягнення поставлених цілей.
5. *До різновидів організаційної структури управління підприємством не належить структура:*
 - а) дивізіональна;
 - б) корпусна;
 - в) лінійно-штабна;
 - г) множинна.

6. До особливостей функціональної організаційної структури належить:

- а) надійність контролю;
- б) підпорядкованість підлеглих усім штабам одночасно;
- в) оперативність управлінських рішень;
- г) компетентне керівництво кожної функції управління.

7. Організаційна структура управління підприємством, яка передбачає наявність функціональних підрозділів, що мають права керування і прийняття рішень, називається:

- а) лінійно-штабною;
- б) дивізіональною;
- в) функціональною;
- г) лінійною.

8. Формування навичок відповідального ставлення до праці, розробки ефективного стилю управління та досягнення високої культури відносин між керівником і підлеглими є метою методів управління:

- а) економічних;
- б) соціально-психологічних;
- в) організаційно-розпорядчих;
- г) керівних.

9. Засоби впливу на окремих робітників та трудові колективи, які необхідні для вирішення цілей підприємства, – це:

- а) методи управління;
- б) функції управління;
- в) підходи до управління;
- г) функції ділового управління.

10. Вкажіть методи управління:

- а) правові;
- б) стимулювання;
- в) економічні;
- г) соціально-психологічні;
- д) організаційні.

11. Організаційні методи управління поділяються на:

- а) регламентні;
- б) економічні;
- в) соціально-психологічні;
- г) розподільчі.

12. Вкажіть функції управління підприємством:

- а) планування;
- б) розвиток;
- в) організація;
- г) мотивація;
- д) дослідження.

13. Процес визначення цілей діяльності, передбачення майбутнього розвитку та поєднання індивідуальних завдань працівників підприємства для досягнення загального позитивного результату діяльності – це:

- а) планування;
- б) організація;
- в) мотивація;
- г) контроль.

14. Процес ефективного впливу на людей заради реалізації місії підприємства називається:

- а) контролем;
- б) організацією;
- в) мотивацією;
- г) плануванням.

15. Способи впливу на окремих працівників і трудовий колектив загалом, що необхідні для досягнення цілей підприємства, називається:

- а) методами управління;
- б) чинниками продуктивності праці;
- в) результатами організації праці;
- г) плануванням діяльності трудового колективу.

16. Економічні методи управління підприємством реалізують мотиви:

- а) соціальної поведінки людини;
- б) зацікавленості у спільній праці;
- в) застосування адміністративних санкцій;
- г) матеріального інтересу участі людини у виробничих процесах.

ТЕМА 4. ОСНОВНІ ЗАСОБИ

Ключові терміни

Основні засоби, основні виробничі засоби, активна та пасивна частини основних засобів, первісна вартість, залишкова вартість, моральний та фізичний знос, норма амортизації, відтворення основних засобів, модернізація, фондоддача.

4.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Вивчаючи тему, студенти мають усвідомити, що виготовлення продукції (виконання роботи, надання послуг) здійснюється в процесі взаємодії людини та певних засобів виробництва. Останні за своїм матеріально-речовим змістом складають виробничі засоби підприємства, всю сукупність яких за властивими їм ознаками поділяють на основні та оборотні.

Основні засоби – це засоби праці, які мають вартість і функціонують у ви-

робництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість виготовлюваної продукції (платні послуги) частинами в міру спрацювання.

Далі студентам слід ознайомитися з методикою оцінки основних засобів; така оцінка являє собою грошове вираження вартості основних засобів. Вона необхідна для правильного визначення загального обсягу основних засобів, їх динаміки і структури, розрахунку економічних показників господарської діяльності підприємства за певний період часу.

Існують такі види оцінки основних засобів: первісна вартість, відновна вартість, повна (первісна і відновна) вартість основних фондів і залишкова вартість основних фондів.

Також студенти знайомляться з показниками ефективності використання основних засобів, з напрямками їх інтенсифікації.

Тема рефератів

1. Сучасні проблеми амортизаційної політики держави та підприємств різних форм власності.

2. Необхідність та значення періодичної переоцінки та індексації основних засобів.

3. Тенденції розширеного відтворення основних засобів на підприємствах України.

4. Напрямки інтенсифікації відтворення та шляхи кращого використання основних засобів підприємства за нормальних умов господарювання.

Питання для самостійного вивчення

1. Яку роль відіграють виробничі засоби у здійсненні процесу виробництва та реалізації продукції?

2. Сутність основних засобів та їх призначення на підприємстві.

3. Класифікація основних засобів.

9. Розкрийте необхідність та значення періодичної переоцінки та індексації основних засобів підприємства.

4. Розкрийте сутність амортизації основних засобів підприємства.

5. Які завдання вирішуються під час аналізу стану та ефективності використання основних засобів?

6. Визначте сутність показників ефективності використання основних засобів.

7. Побудуйте модель взаємозв'язку між фондоддачею, продуктивністю праці та фондоозброєністю.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 57 – 69, 75 – 77, 155 – 184.

2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 59 – 91, 98 – 128, 175 – 186.

3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100 – 126, 127 – 156.

4. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.48 – 58, 70 – 88.

5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент. Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 87 – 164.

5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 30 – 69.

6. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 109 – 180.

8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 218 – 254.

4.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття і класифікація основних засобів.
2. Оцінка основних засобів.
3. Методи амортизації основних засобів.
4. Види зносу основних засобів.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Характерною особливістю основних виробничих засобів є :
 - а) одночасне перенесення своєї вартості на вартість готової продукції;
 - б) тривалий час функціонування у виробничому процесі;
 - в) повна зміна своєї форми і розмірів в результаті участі у виробничому процесі.
2. Початкова балансова вартість основних виробничих засобів – це:
 - а) вартість основних засобів на початок року;
 - б) вартість основних засобів на момент їх встановлення;

в) вартість відтворення основних засобів в сучасних умовах.

3. *Амортизація – це:*

а) передчасне знецінення основних засобів, викликане здешевленням відтворення основних фондів;

б) процес відшкодування зношення основних засобів;

в) втрата основними засобами їх споживчих якостей.

4. *До складу виробничих засобів належать:*

а) засоби праці і предмети праці;

б) основні фонди і оборотні фонди;

в) персонал підприємства.

5. *Залишкова вартість основних засобів визначається як:*

а) вартість основних засобів на початок року і сума основних фондів, які вибули за рік;

б) вартість реалізації спрацьованих і знятих із виробництва основних засобів;

в) первісна вартість основних засобів за вирахуванням їх зносу.

6. *Оцінка основних засобів являє собою:*

а) грошове вираження їх вартості;

б) забезпечення виживання підприємства на ринку;

в) мотивацію до діяльності працівників.

7. *Необхідність оцінки основних засобів визначається:*

а) співвідношенням національної та іноземної грошових одиниць;

б) потребами обчислення загального обсягу засобів, їх динаміки та структури, розрахунку економічних показників діяльності підприємства;

в) ринковим середовищем підприємства.

8. *Різноманітність видів оцінки основних засобів зумовлена:*

а) соціально-політичним становищем у державі;

б) потребами обчислення загального обсягу фондів, їх динаміки та структури, розрахунку економічних показників діяльності підприємства;

в) тривалістю функціонування, поступовим спрацюванням, постійною зміною умов відтворення.

9. *Активну частину основних виробничих засобів складають:*

а) засоби, що безпосередньо беруть участь у створенні продукції;

б) засоби, що фізично застаріли;

в) засоби, що морально застаріли.

10. *Пасивну частину основних виробничих засобів складають:*

а) засоби, що безпосередньо беруть участь у створенні продукції;

б) засоби, що створюють умови для нормального протікання виробничих процесів;

в) засоби, що морально застаріли.

11. *Економічне спрацювання виробничих засобів – це:*

а) втрата основними засобами своїх первісних техніко-експлуатаційних властивостей;

б) прогнозована заміна технологій виробництва;

в) поступове зменшення їх реальної вартості.

12. Показник фондівіддачі характеризує:

а) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю середньорічної вартості основних виробничих засобів;

б) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю середньорічної вартості основних і оборотних виробничих фондів;

в) обсяг випуску продукції в розрахунку на одиницю потужності підприємства.

13. Коефіцієнт змінності роботи обладнання обчислюється:

а) як співвідношення кількості відпрацьованих верстато-змін до кількості відпрацьованих верстато-днів;

б) як співвідношення дійсного і номінального часу роботи обладнання за певний період;

в) як співвідношення фактично витраченого часу на виготовлення одиниці продукції до технічно обґрунтованої норми часу на одиницю продукції.

14. Фондоозброєність праці визначається як співвідношення:

а) середньоспискової чисельності працівників до середньорічної вартості основних засобів;

б) середньорічної вартості активної частини основних виробничих засобів до середньоспискової чисельності працівників;

в) середньорічної вартості основних виробничих фондів до середньоспискової чисельності працівників.

15. Коефіцієнт інтенсивного навантаження по групі обладнання розраховується як:

а) співвідношення кількості відпрацьованих верстато-змін до кількості відпрацьованих верстато-днів;

б) співвідношення дійсного і номінального фонду часу роботи обладнання за певний період;

в) співвідношення фактично витраченого часу на виготовлення одиниці продукції до норми часу на одиницю продукції.

16. До показників загальної ефективності основних засобів належать:

а) виробіток і трудомісткість;

б) фондоозброєність і фондомісткість;

в) коефіцієнт завантаження.

17. Коефіцієнт інтенсивного оновлення – це:

а) співвідношення обсягів вибуття і введення у дію засобів за певний період;

б) співвідношення виробленої продукції та кількості працюючих;

в) співвідношення отриманого прибутку та витрат.

18. Коефіцієнт оптимальності вибуття основних засобів означає:

а) співвідношення фактичного коефіцієнта вибуття з нормативним;

б) співвідношення виробленої продукції та кількості працюючих;

в) співвідношення отриманого прибутку та витрат.

19. Недосконалість коефіцієнта змінності роботи устаткування полягає у тому, що:

- а) він не враховує форму власності підприємства;
- б) він не враховує внутрішньозмінні втрати робочого часу;
- в) він не враховує списання застарілого обладнання.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Початкова вартість токарного верстата – 750 тис. грн. Строк експлуатації – 10 років. Визначити залишкову вартість верстата, якщо він пропрацював 6 років.

Розв’язання

1. Визначається сума зносу токарного верстата за 6 років:

$$A = \frac{B_{\text{поч}}}{T} t,$$

$$A = \frac{750}{10} \times 6 = 450 \text{ (тис. грн)}$$

2. Залишкова вартість токарного верстата складає:

$$B_{\text{зал}} = 750 - 450 = 300 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: залишкова вартість токарного верстата складе 300 тис. грн.

Приклад 2

Визначити середньорічну вартість основних фондів за рік, якщо на початку року їх вартість становила 274 млн грн, у квітні було введено в експлуатацію 8 токарних верстатів вартістю 800 тис. грн кожен, а з 1 жовтня виведено з експлуатації основних фондів на суму 100 млн грн.

Розв’язання

Визначаємо середньорічну вартість основних фондів:

$$V_{\text{сер}}^{OF} = V_{\text{н.р.}}^{OF} + V_{\text{введ}}^{OF} \cdot \frac{M_{\text{вв}}}{12} - V_{\text{вив}}^{OF} \cdot \frac{M_{\text{вив}}}{12}$$

$$V_{\text{сер}}^{OF} = 274 + 6,4 \frac{9}{12} - 100 \frac{3}{12} = 253,8 \text{ (млн грн)}$$

Відповідь: середньорічна вартість основних фондів 253800 тис. грн.

Приклад 3

Підприємство може застосувати прискорену амортизацію основних фондів групи 3, зокрема трьох нових токарних верстатів. Визначте, яким саме методом краще скористатись при нарахуванні амортизації, якщо початкова вартість верстата 100 тис. грн, а нормативний строк служби – 5 років.

Розв’язання

Норма амортизації токарних верстатів становить:

$$H_a = \frac{B_{поч}}{B_{поч} \times T} 100\%,$$

$$H_a = \frac{300}{300 \times 5} 100\% = 20\%,$$

При використанні для прискореної амортизації **методу подвійно-зменшеного залишку** норму амортизації слід збільшити вдвічі ($H_a = 40\%$), а річні суми амортизації за кожен рік наступні:

$$1\text{-й рік: } A_1 = 300 \times 0,4 = 120 \text{ тис. грн};$$

$$2\text{-й рік: } A_2 = (300 - 120) \times 0,4 = 72 \text{ тис. грн};$$

$$3\text{-й рік: } A_3 = (180 - 72) \times 0,4 = 43,2 \text{ тис. грн};$$

$$4\text{-й рік: } A_4 = (108,0 - 43,2) \times 0,4 = 25,92 \text{ тис. грн};$$

$$5\text{-й рік: } A_5 = (64,8 - 25,92) \times 0,4 = 15,55 \text{ тис. грн}.$$

Нагромаджена за 5 років експлуатації сума амортизаційних відрахувань становитиме $A = 120 + 72 + 43,2 + 25,92 + 15,55 = 276,67$ тис. грн. Різниця $300 - 276,67 = 23,33$ тис. грн – ліквідаційна вартість верстата. При використанні **методу суми чисел (кумулятивного методу)** спочатку слід просумувати цифрові значення з років експлуатації верстата: $1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15$. Далі утворюємо ряд чисел типу $1/15, \dots, 5/15$ і розміщуємо його в зворотному порядку: $5/15; 4/15, \dots, 1/15$.

Річні амортизаційні суми обчислюються:

$$1\text{-й рік} - 300 \times (5/15) = 100,0 \text{ тис. грн};$$

$$2\text{-й рік} - 300 \times (4/15) = 80,0 \text{ тис. грн};$$

$$3\text{-й рік} - 300 \times (3/15) = 60,0 \text{ тис. грн};$$

$$4\text{-й рік} - 300 \times (2/15) = 40,0 \text{ тис. грн};$$

$$5\text{-й рік} - 300 \times (1/15) = 20,0 \text{ тис. грн}.$$

Нагромаджена сума амортизації становитиме:

$$A = 100,0 + 80,0 + 60,0 + 40,0 + 20,0 = 300,0 \text{ тис. грн}.$$

При нарахуванні амортизації на токарний верстат краще використовувати кумулятивний метод прискореної амортизації, оскільки він дає можливість повністю амортизувати вартість верстата за п'ять років і за три роки експлуатації повернути підприємству 80 % його вартості.

Приклад 4

На підприємстві працює 1300 осіб. Один робітник виготовляє за рік продукції на суму 2429 тис. грн. Вартість основних фондів підприємства становить 1828 млн грн. Розрахувати показник фондівіддачі і фондомісткості.

Розв'язання

1. Показники використання основних фондів фондівіддача та фондомісткість визначаються за формулами:

$$\Phi_v = \frac{B_{mn}}{B_{сеп}^{OF}}$$

$$\Phi_m = \frac{B_{сер}^{ОФ}}{B_{mn}}$$

Кількість виробленої продукції (*ВП*) становить:

$$B_{mn} = B_n \times Ч;$$

$$B_{mn} = 2,429 \times 1300 = 3,158 \text{ тис. грн.}$$

Фондовіддача:

$$\Phi_g = \frac{3,158}{1,828} = 1,73$$

Фондомісткість:

$$\Phi_m = \frac{1,828}{3,158} = 0,58$$

Відповідь: фондовіддача 1,73 і фондомісткість 0,58.

Приклад 5

У цеху 100 верстатів та двозмінний режим роботи (25 робочих днів та семигодинна їх тривалість). Було відпрацьовано 28500 верстато-годин. Визначити коефіцієнт змінності роботи обладнання.

Розв'язання

Коефіцієнт змінності визначається за формулою:

$$K_{зм} = \frac{Ззм}{Др \times t \times C};$$

Таким чином, коефіцієнт змінності дорівнює:

$$K_{зм} = \frac{28500}{25 \times 7 \times 100 \times 2} = 0,81.$$

Відповідь: коефіцієнт змінності роботи обладнання дорівнює 0,81.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити початкову та залишкову вартість устаткування, а також річну суму зносу на одиницю продукції за такими даними:

№	Найменування ОЗ	Кількість, од.	Ціна за 1 од., тис. грн	Витрати на доставку 1 од., тис. грн	Сума амортизації, %.
1	Верстати	40	423,7	1,8	15
2	Транспортні засоби	4	50,2	2,0	25
3	Електродвигуни	12	21,0	2,7	25
4	Передавальні пристрої	3	70,0	5,8	5
5	Споруди	1	49,5	4,0	5

Основні засоби експлуатуються протягом 5 років.

Задача 2

Початкова вартість основних виробничих фондів інструментального цеху на початок року становить 380 тис. грн. Вартість зносу цих фондів на початок року – 60 тис. грн. З 1 березня введені в експлуатацію нові фонди на суму 15 тис. грн; з 10 травня виведені з експлуатації застарілі фонди, початкова вартість яких становить 30 тис. грн, а вартість зносу – 20 тис. грн. Середньорічна норма амортизації – 15 %. Визначити початкову і залишкову вартість на кінець року.

Задача 3

Початкова вартість основних фондів за винятком зносу на початок року механічного цеху становить 190 тис. грн. Знос основних фондів на початок року – 20 %. За рік в експлуатацію були введені нові основні фонди на суму 8 тис. грн. Середньорічна норма амортизації становить 15 %. Визначити початкову і залишкову вартість основних фондів на кінець року.

Задача 4

Підприємство на початок року мало основних засобів на суму 945 тис. грн. З 1 липня були введені основні засоби на суму 28 тис. грн, а з 1 жовтня виведені на суму 21 тис. грн. Річна сума зносу складає 50 тис. грн. Визначити залишкову вартість основних засобів після 4 років експлуатації.

Задача 5

Початкова вартість верстата – 300 тис. грн, витрати на ремонт і модернізацію верстата за 10 років експлуатації становлять 50 %. Верстат важить 5 тонн, вартість однієї тонни брухту – 2 тис. грн. За рік на цьому верстаті буде вироблено 5000 деталей. Визначити суму амортизації на 1 деталь.

Задача 6

Визначити повну початкову вартість основних фондів підприємства, якщо відомо, що річна норма амортизаційних відрахувань становить 15 %, а сума щорічних амортизаційних відрахувань – 4800 грн.

Задача 7

Початкова вартість токарного верстата становить 2,5 тис. грн. Річна норма амортизації – 15 %. На даному верстаті оброблюється деталь – корпус. Норма часу на обробку однієї деталі на даному верстаті становить 20 хв. Верстат протягом року працює 3905 год. Визначити амортизаційні відрахування на одну деталь.

Задача 8.

Підприємство здійснює прискорену амортизацію фрезерних верстатів з ЧПУ. Початкова вартість верстата – 46 тис. грн, а нормативний строк його служби – 5 років. Розрахуйте накопичену суму амортизаційних відрахувань кумулятивним методом.

Задача 9

Визначити усі види вартісної оцінки основних фондів, якщо відомі такі дані: вартість фрезерних верстатів – 295 тис. грн, електрокара – 374 тис. грн. На підставі наведених даних розрахувати відновлену та залишкову вартість на 1 січня року, якщо норма амортизації устаткування – 20 %. Визначити показник фондівіддачі за рік, якщо підприємство в цьому періоді випустило продукції на суму 94 тис. грн.

Задача 10

Підприємство на початок року мало основних фондів на суму 945 тис. грн. З 1.07. введені основні фонди на суму 28 тис. грн, а з 01.11. були виведені основні фонди на суму 21 млн грн. Середньорічна норма амортизації на основних фондах 15 %. На підприємстві працює 2400 осіб. У середньому кожен з них виготовляє продукції на суму 7800 грн. Визначити річну суму амортизації, залишкову вартість основних фондів після 4 років експлуатації, а також показник фондівіддачі і фондомісткість. Як зміниться випуск продукції, якщо фондівіддачу збільшити на 7 % ?

Задача 11

Маємо такі дані по двох підприємствах:

Показники	Завод № 1	Завод № 2
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, грн	2400	1180
Чисельність працюючих, осіб	1500	1400
Виробіток на одного працюючого, тис. грн	1700	1300

Встановлена норма амортизації для двох підприємств 12 %. Розрахувати показники використання основних фондів, річну суму амортизації, а також вартість основних фондів через 3 роки і термін їх повної експлуатації.

Задача 12

Середньорічна вартість виробничих фондів підприємства становить 2500 млн грн. Обсяг виготовленої продукції за звітний період – 950 тис. т, оптова ціна за 1 т – 3000 грн. За планом на наступний рік передбачено підвищити випуск продукції на 10 %. Визначити розмір фондівіддачі у звітному та базовому періодах.

Задача 13

Визначити показник фондівіддачі на підприємствах і вказати, на якому підприємстві більш ефективно використовують основні фонди, якщо відомо:

№	Показники	Заводи			
		№ 1	№ 2	№ 3	№ 4
1	Середньорічна вартість виробничих фондів, тис. грн	1050,3	2200,7	1330,4	1140,8
2	Чисельність працюючих, осіб	2027	3014	1005	1760
3	Виробіток на одного працюючого, грн	9120,7	1858,0	2298,5	1114,3

Задача 14

Початкова вартість токарного верстата 12500 грн, строк експлуатації 10 років. Визначити залишкову вартість верстата, якщо він відпрацював 6 років.

ТЕМА 5. НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ

Ключові терміни

Нематеріальні ресурси, інтелектуальна власність, об'єкти промислової власності, об'єкти, що охороняються авторським правом і суміжними правами, оцінка вартості нематеріальних активів.

5.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Нематеріальні ресурси – це складова частина потенціалу підприємства, що здатна приносити економічну користь протягом відносно тривалого періоду часу, для якої характерні відсутність матеріальної основи одержання доходів і невизначеність розмірів майбутнього прибутку від їхнього використання у процесі виробництва. Термін «нематеріальні ресурси» застосовується для характеристики сукупності об'єктів інтелектуальної власності.

Об'єкти інтелектуальної власності поділяються на три групи:

1) об'єкти промислової власності (винахід, корисна модель, промисловий зразок, знаки для товарів та послуг, фірмове найменування, недобросовісна конкуренція);

2) об'єкти, що охороняються авторським правом і суміжними правами (твори в галузі науки, літератури та мистецтва; комп'ютерна програма; база даних; топологія інтегральної мікросхеми; суміжні права)

3) інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності (раціоналізаторська пропозиція, «ноу-хау», комерційна таємниця).

Оцінка вартості нематеріальних активів об'єктивно необхідна при розв'язанні низки економічних питань, що вирішуються підприємством (організацією) у повсякденній практиці господарювання. Відповідно до міжнародних стандартів застосовують витратний, прибутковий (дохідний) та ринковий підходи до встановлення конкретних методів оцінки вартості. Також студенти повинні знати методи нарахування амортизації нематеріальних активів.

Теми рефератів

1. Оцінка вартості нематеріальних активів.
2. Вплив нематеріальних ресурсів підприємства на конкурентоспроможність підприємства на ринку.
3. Комерційна таємниця підприємницької діяльності.

Питання для самостійного вивчення

1. Яке значення мають для сучасної системи господарювання нематеріальні активи?
2. Дайте визначення понять «роялті» і «паушальна виплата».
3. Назвіть види ліцензій.
4. Цілі та особливості оцінки нематеріальних активів?
5. Методи оцінки нематеріальних активів.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 57 – 69, 75 – 77, 155 – 184.
2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 59 – 91, 98 – 128, 175 – 186.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100 – 126, 127 – 156.
4. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.48 – 58, 70 – 88.
5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент. Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 87 – 164.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Триада Плюс», 2006. – С. 30 – 69.
6. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 109 – 180.
8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 218 – 254.

5.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів.

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття та види нематеріальних ресурсів.
2. Поняття та характеристика об'єктів інтелектуальної власності.
3. Склад і класифікація нематеріальних активів.
4. Оцінка нематеріальних активів.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Нематеріальні активи підприємства – це:

- а) складова частина потенціалу підприємства, яка забезпечує економічну користь протягом тривалого періоду і не має матеріальної основи;*
- б) реальні інвестиційні проекти, об'єкти нерухомості та різноманітні фінансові інструменти;*
- в) ресурси, кількість яких фіксована і має певні межі;*
- г) цінності, що не є фізичними об'єктами, але мають вартість, оцінку; права власності і захист доступу до нематеріальних ресурсів підприємства та їх використання в господарській діяльності з метою одержання прибутку.*

2. Об'єкт промислової власності, який може виступати у формі нового пристрою, речовини, штаму мікроорганізму, а також способів їх одержання – це:

- а) винахід;*
- б) промисловий зразок;*
- в) «ноу-хау»;*
- г) раціоналізаторська пропозиція.*

3. Нове художньо-конструктивне вирішення виробу, в якому досягається єдність технічних та естетичних властивостей – це:

- а) винахід;*
- б) промисловий зразок;*
- в) «ноу-хау»;*
- г) раціоналізаторська пропозиція.*

4. Інформація, яка має реальну або потенційну комерційну цінність для виробництва, до/та післяпродажного обслуговування й експлуатації продукції у всіх галузях господарської діяльності – це:

- а) винахід;*
- б) промисловий зразок;*
- в) «ноу-хау»;*
- г) раціоналізаторська пропозиція.*

5. Технічне рішення, яке є новим і корисним для підприємства, для якого воно подано – це:

- а) винахід;*
- б) промисловий зразок;*
- в) «ноу-хау»;*
- г) раціоналізаторська пропозиція.*

6. Новизна якого з нематеріальних ресурсів має локальний характер:

- а) патентної грамоти;*
- б) роялті;*
- в) гудвілу;*
- г) раціоналізаторської пропозиції.*

7. Охоронний документ, виданий державним органом, що підтверджує право його власника на відповідний об'єкт промислової власності – це:

- а) сертифікат;*

- б) патент;
- в) стандарт;
- г) ліцензія.

8. Дозвіл на використання нематеріального ресурсу протягом певного терміну за обумовлену винагороду – це:

- а) сертифікат;
- б) патент;
- в) ліцензія;
- г) свідоцтво.

9. Роялті – це:

- а) одноразова винагорода за право користування об'єктом ліцензійної угоди;
- б) періодичні відрахування протягом дії ліцензійної угоди;
- в) дозвіл на використання нематеріального ресурсу;
- г) немає вірної відповіді.

10. Вкажіть нематеріальні ресурси, які є об'єктами промислової власності:

- а) «ноу-хау»;
- б) гудвіл;
- в) промислові зразки;
- г) сировина, матеріали.

11. До об'єктів промислової власності належать:

- а) корисні моделі, раціоналізаторські пропозиції, «ноу-хау»;
- б) винаходи, промислові зразки, корисні моделі;
- в) винаходи, «ноу-хау», комерційна таємниця;
- г) промислові зразки, корисні моделі, раціоналізаторські пропозиції.

12. Товарні знаки – це:

- а) оригінальні позначення, за допомогою яких товари і послуги одних виробників відрізняються від однорідних товарів і послуг інших виробників;
- б) сталі позначення підприємства або особи, від імені якої здійснюється виробнича та інша діяльність;
- в) відомості, безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства;
- г) документи, що підтверджують права їх власників на відповідні об'єкти промислової власності.

13. Фірмове найменування – це:

- а) стала назва підприємства, від імені якого здійснюється виробнича та інша діяльність;
- б) назва фірми, яка може змінюватись із зміною організаційно-правової форми її існування;
- в) позначка, яка ставиться на кожній одиниці виробу підприємства.

14. Права організації мовлення належать до:

- а) суміжних прав;
- б) авторських прав;
- в) «ноу-хау»;
- г) усі відповіді невірні.

15. Оригінальні позначки, які мають правовий захист і призначені для виокремлення товару серед інших аналогічних називаються:

- а) гудвілом;
- б) товарним знаком;
- в) корисною моделлю;
- г) місцем походження товару.

16. Право власності на промислові зразки засвідчується:

- а) товарним знаком;
- б) роялті;
- в) ліцензією; г) патентом.

17. Витратний підхід до оцінювання нематеріальних активів визначає їх вартість через:

- а) майбутні доходи;
- б) порівняння з аналогічними активами;
- в) витрати на їх придбання або створення;
- г) усі відповіді невірні.

18. До об'єктів промислової власності належать:

- а) корисна пропозиція;
- б) товарний продукт;
- в) товарний знак;
- г) зразок готової продукції.

19. Дозвіл на використання нематеріальних ресурсів називається:

- а) патентом;
- б) суміжним правом;
- в) авторським правом;
- г) ліцензією.

20. До нематеріальних ресурсів підприємства належать:

- а) бази даних та бази знань;
- б) плани виробничої діяльності;
- в) штатний розклад;
- г) усі відповіді невірні.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Підприємство у звітному році придбало ліцензію на використання «ноу-хау» з виробництва нової продукції. Вартість ліцензії має складати 20 % від обсягу реалізації виробу. Обсяг реалізації планується у розмірі 520 тис. грн. Розрахуйте вартість ліцензії на виробництво виробу.

Розв'язання

1. Вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{лиц.}} = 520 \times 0,20 = 104 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: вартість ліцензії на виробництво виробу складе 104 тис грн.

Приклад 2

Підприємство має на балансі вартість придбаної ліцензії на виробництво виробу на суму 15 тис. грн. За угодою між ліцензіаром і ліцензіатом, підприємство має сплачувати роялті у розмірі 1100 грн протягом п'яти років. Розрахуйте ринкову вартість ліцензії.

Розв'язання

1. Сума роялті, яку підприємство повинно сплатити протягом п'яти років:

$$P = 1100 \times 5 = 5500 \text{ (грн).}$$

2. Ринкова вартість ліцензії на виробництво виробу:

$$V_{\text{ліц.}} = 15 + 5,5 = 20,5 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: ринкова вартість ліцензії буде становити 20,5 тис. грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Підприємство з виробництва мінеральної води заключило оборудку по передачі права використання товарного знака другого підприємства з виплатами роялті. Розмір роялті складає 10% від суми реалізації продукції. Річний обсяг реалізації води складає 855 тис. грн, термін використання товарного знаку – 10 років, ставка дисконту – 10%. Розрахуйте вартість товарного знаку.

Задача 2

Ринкова вартість усіх активів підприємства в звітному році становила 655 тис. грн, зобов'язань – 490 тис. грн підприємство отримало прибуток у сумі 38 тис. грн. Податок на прибуток дорівнює 20 %, рентабельність власного капіталу – 18 %, ставка капіталізації 15 %. Розрахуйте вартість гудвілу.

Задача 3

Виробниче підприємство володіє ноу-хау виробництва машинного масла. Витрати на виробництво машинного масла без використання ноу-хау складають 7,3 грн на 1 л, витрати на оплату праці дорівнюють 40% собівартості. Обсяг реалізації машинного масла – 1500 л на рік. При використанні ноу-хау підприємство має можливість економити на кожному літрі масла: 0,5 грн за рахунок використання матеріалів і 12 % витрат на оплату праці. За прогнозами спеціалістів підприємство буде мати конкурентну перевагу протягом 3 років. Ставка дисконту – 15 %. Розрахуйте вартість ноу-хау.

ТЕМА 6. ОБОРОТНІ ЗАСОБИ

Ключові терміни

Оборотні засоби (кошти), оборотні фонди, фонди обігу, виробничо-технологічна (стадійна) структура оборотних коштів, нормування оборотних

коштів, показники ефективності використання оборотних фондів та оборотних коштів.

6.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

У ході вивчення теми студенти знайомляться із сутністю та складом оборотних засобів (коштів). Зокрема слід відзначити, що це сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування і забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів та фондів обігу.

Оборотні фонди – це предмети праці, які використовуються у виробництві: сировина, матеріали, паливо, тара, напівфабрикати, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів. На відміну від основних фондів оборотні фонди цілком споживаються у кожному виробничому циклі, змінюють або втрачають натуральну форму й переносять свою вартість на виготовлений продукт внаслідок одномоментного використання.

Важливе значення має структура оборотних коштів та їх класифікація. Співвідношення окремих елементів оборотних коштів характеризує їх виробничо-технологічну (стадійну) структуру.

Нормування (розрахунок нормативів) – це визначення необхідної величини грошових коштів, що вкладаються у мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей для забезпечення безперервного процесу виробництва.

Норма витрат – гранично допустима величина витрат певного виду оборотних коштів на виготовлення продукції за умов конкретного виробництва з урахуванням необхідності застосування прогресивної технології, сировини та матеріалів високої якості.

Закінчуючи вивчення теми, студенти знайомляться з показниками ефективності використання оборотних фондів та оборотних коштів, з напрямками їх інтенсифікації.

Темати рефератів

1. Показники та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.
2. Сучасна політика ресурсозбереження та ефективності її здійснення.
3. Проблеми та шляхи підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах.

Питання для самостійного вивчення

1. Дайте визначення поняття «оборотні фонди» підприємства.
2. Відмінність та єдність оборотних фондів та фондів обігу.
3. Елементи оборотних коштів підприємства.
4. Показники оцінки оборотних коштів підприємства.
5. Проблеми підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства.

6. Нормування оборотних коштів підприємства.
7. Методи нормування оборотних коштів підприємства.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 57 – 69, 75 – 77, 155 – 184.
2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 59 – 91, 98 – 128, 175 – 186.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 100 – 126, 127 – 156.
4. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н. П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С.48 – 58, 70 – 88.
5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент. Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 87 – 164.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Триада Плюс», 2006. – С. 30 – 69.
6. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 109 – 180.
8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 218 – 254.

6.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Питання для закріплення матеріалу

1. Охарактеризуйте структуру оборотних фондів.
2. Які фактори впливають на структуру оборотних фондів?
3. Охарактеризуйте склад і структуру оборотних засобів.
4. Нормовані і ненормовані оборотні засоби.
5. Охарактеризуйте оборотність оборотних засобів.
6. Назвіть показники оборотності оборотних засобів.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *Сутність оборотних фондів підприємства:*
 - а) сукупність матеріально-речових цінностей, які одноразово беруть участь у процесі виробництва і цілком переносять свою вартість на вартість продукції;
 - б) предмети та засоби виробництва, термін експлуатації яких не перевищує 1 рік;
 - в) всі відповіді вірні.
2. *До оборотних фондів належать:*
 - а) запаси готової продукції на складах підприємства;
 - б) кошти на валютному рахунку;
 - в) продукція, що не пройшла всі стадії обробки.
3. *До складу оборотних коштів підприємства входять:*
 - а) запаси матеріалів, палива, готової продукції на складах;
 - б) оборотні фонди і фонди обігу;
 - в) кошти на валютному рахунку.
4. *Ефективність використання оборотних коштів характеризується показником:*
 - а) оборотності оборотних коштів;
 - б) завантаження оборотних коштів;
 - в) всі відповіді вірні.
5. *Оборотні кошти підприємства використовуються тим ефективніше, ніж:*
 - а) менше коефіцієнт завантаження оборотних коштів;
 - б) менше коефіцієнт рентабельності;
 - в) менше тривалість одного обороту.
6. *Норматив оборотних коштів – це грошовий вираз вартості:*
 - а) мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей;
 - б) оборотних фондів підприємства;
 - в) готової продукції підприємства;
 - г) оборотних фондів і фондів обігу підприємства.
7. *Нормуванню підлягають такі елементи оборотних фондів підприємства:*
 - а) виробничі запаси;
 - б) готівкові кошти;
 - в) незавершене виробництво;
 - г) готова продукція на складах підприємства;
 - д) витрати майбутніх періодів;
 - е) дебіторська заборгованість.
8. *Показниками оборотності оборотних фондів підприємства є:*
 - а) коефіцієнт оборотності;
 - б) коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання;
 - в) коефіцієнт завантаження;

г) тривалість одного обороту.

9. Тривалість одного обороту оборотних фондів показує:

а) на скільки днів прискорилась оборотність порівняно з попереднім періодом;

б) скільки днів становить період між поставками товарно-матеріальних цінностей;

в) скільки днів іде на реалізацію готової продукції й одержання грошових коштів за неї;

г) тривалість одного обороту у днях.

10. Економічне значення оборотності оборотних фондів підприємства полягає в тому, що:

а) від неї залежить забезпеченість виробництва сировинно-матеріальними ресурсами;

б) вона впливає на ріст продуктивності праці в основному виробництві;

в) від неї залежить величина необхідних підприємству грошових коштів для здійснення процесу виробництва і реалізації;

г) вона визначає структуру основних фондів підприємства;

д) вона впливає на можливості одержання кредитів.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Річний план реалізації продукції на підприємстві становить 28 млн грн. Середньомісячна сума оборотних засобів запланована у сумі 7 млн грн. Внаслідок переведу цехів на нові технології тривалість одного обороту скоротилась на 10 днів. Визначити планову і фактичну тривалість одного обороту, плановий і фактичний коефіцієнт оборотності та кількість вивільнених оборотних коштів внаслідок прискорення їх оборотності.

Розв'язання

1. Визначається кількість оборотів, які зроблять оборотні засоби за рік, щоб випустити продукції на суму 28 млн грн:

$$K_{об} = \frac{\Sigma\Pi}{\Sigma z} (\text{об.});$$

$$K_{об} = \frac{28}{7} = 4 (\text{об.}).$$

2. Визначається тривалість одного обороту оборотних засобів за планом протягом року:

$$T_{обпл} = \frac{\Phi}{K_{обпл}} (\text{дні});$$

$$T_{обпл} = \frac{360}{4} = 90 (\text{днів}).$$

3. Визначається фактична тривалість одного обороту оборотних засобів:

$$T_{обф} = 90 - 10 = 80 \text{ днів.}$$

4. Визначається фактичний коефіцієнт оборотності :

$$K_{обф} = \frac{\Phi}{T_{обф}};$$

$$K_{обф} = \frac{360}{80} = 4,5 (\text{об.}).$$

5. Розраховується фактична кількість оборотних коштів:

$$O_{зф} = \frac{P\Pi}{K_{обф}};$$

$$O_{зф} = \frac{28}{4,5} = 6,22 (\text{млн. грн.}).$$

6. Визначається кількість вивільнених оборотних коштів:

$$O_{звив} = O_{зпл} - O_{зф} (\text{млн грн});$$

$$O_{звив} = 7 - 6,22 = 0,78 (\text{млн грн}).$$

Відповідь: тривалість одного обороту оборотних засобів за планом складає 90 днів, фактична – 80 днів, плановий коефіцієнт оборотності – 4, фактичний – 4,5, кількість вивільнених оборотних коштів 780 тис. грн.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Вартість реалізованої товарної продукції підприємства за звітний квартал становить 1500 млн грн, а середня сума всіх оборотних засобів підприємства – 500 млн грн. Визначити суму вивільнених оборотних коштів підприємства внаслідок прискорення їх оборотності в порівнянні з минулим кварталом, якщо відомо, що тривалість одного обороту в минулому кварталі становила 32 дні.

Задача 2

За планом завод повинен реалізувати продукції на 15 млн грн, середньорічна сума оборотних коштів – 3 млн грн. Внаслідок переведення складання машин на потік тривалість одного обороту скоротилась на 8 днів. Визначити, на яку суму можна збільшити план при тій самій сумі оборотних засобів.

Задача 3

Визначити, на яку суму можна збільшити план реалізованої продукції при такій самій сумі оборотних засобів, якщо в результаті впровадження поточного методу виробництва тривалість одного обороту скоротилась на 10 днів. За планом завод повинен реалізувати продукції на 28 млн грн. при середньорічному залишку нормованих оборотних засобів 7 млн грн.

Задача 4

Річний план реалізації продукції в оптових цінах – 36000 грн. Середньорічний залишок оборотних засобів запланований у сумі 9015 грн. За рахунок деяких складальних операцій тривалість одного обороту зменшилась на 2 дні. У році 360 дні. Визначити :

- а) планову і фактичну тривалість одного обороту;
- б) планову і фактичну кількість оборотів;
- в) кількість звільнених оборотних засобів за рахунок прискорення їх оборотності, якщо обсяг реалізованої продукції фактично збільшується на 4 %.

Задача 5

У звітному році підприємство реалізувало продукції на суму 18 млн грн при середніх залишках оборотних коштів – 5 млн грн. Планом у наступному році передбачено збільшити обсяг реалізованої продукції на 20 %, а коефіцієнт оборотності зросте на 15 %. Визначити суму вивільнених (або додатково залучених) оборотних коштів.

Задача 6

Визначити коефіцієнт оборотності оборотних засобів і середню тривалість одного обороту за даними таблиці:

Підприємство	Обсяг реалізованої продукції за рік, грн	Середня сума оборотних засобів за рік, грн
Завод залізобетонних виробів	22 474	3 808
Комбінат керамічних виробів	10 897	1 395
Цегельний завод	3 159	337
Об'єднання «Будпластмас»	161 761	15 487
Каміннобудівний завод	12 350	999

Задача 7

Визначити норматив оборотних засобів у незавершеному виробництві, оборотність коштів підприємства, якщо відомо, що випуск продукції за рік становить 10000 од., собівартість виробу – 8000 грн, ціна виробу на 25 % перевищує його собівартість, середньорічний залишок оборотних засобів – 50000 тис. грн, тривалість виробничого циклу виготовлення виробу – 5 днів, коефіцієнт росту витрат у незавершеному виробництві – 0,5.

Задача 8

Річний план реалізації продукції заводу становить 32,5 млрд грн, середньорічна сума оборотних засобів становить 6,5 млрд грн. Внаслідок проведеної механізації виробничих процесів фактична тривалість одного обороту була доведена до 60 днів. Визначити абсолютну суму вивільнених оборотних коштів та на яку суму можна збільшити план реалізації за рахунок вивільнених коштів при умові, що виробнича потужність заводу дозволяє збільшити випуск продукції.

ТЕМА 7. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові терміни

Трудові ресурси, трудовий колектив, кадри, персонал, виробничий персонал, чисельність, середньооблікова чисельність, продуктивність праці, виробіток, трудомісткість, фактори підвищення продуктивності праці.

7.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Вивчення теми слід розпочинати зі з'ясування поняття «трудові ресурси», які є частиною працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності. Трудові ресурси є реальні, тобто люди, які вже працюють і потенційні – ті, що будуть колись працювати.

Сукупність працівників на підприємстві характеризують термінами – персонал, кадри, трудовий колектив. Термін трудовий колектив має соціально-політичний відтінок, кадри – часто ототожнюють лише із тими працівниками, які мають досить високий рівень кваліфікації. Тому перевагу надають терміну персонал.

Персонал підприємства – це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та мають досвід практичної діяльності. Персонал промислового підприємства розподіляють на дві групи – промислово-виробничий (персонал основної діяльності) і непромислово-виробничий (персонал неосновної діяльності). До промислово-виробничого персоналу належать всі працівники, зайняті у виробництві та його безпосередньому обслуговуванні. До непромислового персоналу входять працівники структур, які не зв'язані безпосередньо з процесами промислового виробництва – житлово-комунального господарства, оздоровчих, навчальних закладів, установ культури, спорту, медичного обслуговування, закладів дошкільного виховання та ін.

Відповідно до характеру виконуваних функцій персонал підприємств поділяють на чотири категорії: керівники, спеціалісти, службовці, робітники.

Для оцінки і управління персоналом використовують такі показники: плинність персоналу, стабільність персоналу, рівень дисципліни, співвідношення чисельності окремих категорій працівників.

Важливим напрямом класифікації персоналу підприємства є його розподіл за професіями та спеціальностями. Професія – це вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок. Спеціальність – це більш-менш вузький різновид трудової діяльності у межах професії. Рівень кваліфікації керівників, спеціалістів та службовців характеризується рівнем освіти, досвідом роботи на тій чи іншій посаді.

Продуктивності праці характеризує результативність корисної, конкретної праці, яка визначає ступінь ефективності виробничої діяльності протягом певного проміжку часу. Характеризують продуктивність праці такі показники, як виробіток і трудомісткість. Існують різні методи вимірювання продуктивності праці: натуральний, умовно-натуральний, трудовий, вартісний.

На залізничному транспорті використовують всі методи вимірювання продуктивності праці. На залізницях натуральний і умовно-натуральний методи вимірювання продуктивності праці мають широке застосування, оскільки продукція залізничного транспорту однорідна і виражається в натуральних або умовно-натуральних одиницях вимірювання. Вартісний метод продуктивності праці використовують на будівництві, капітальному ремонті основних засобів, частково на ремонті рухомого складу.

Продуктивність праці робітників мережі, окремих залізниць і дирекцій вимірюється в умовно-натуральних одиницях – кількістю приведених тонно-кілометрів, які припадають на одного робітника експлуатаційного контингенту.

Продуктивність праці робітників станції визначають діленням показника, що характеризують основний вид її роботи, на чисельність спискового контингенту робітників. Для сортувальної станції таким показником є число відправлених і прийнятих вагонів, для вантажної – число вивантажених і навантажених тонн вантажу, для пасажирської – число відправлених пасажирів. Оскільки на станціях виконуються різноманітні види робіт (прийом і відправлення поїздів, навантаження, вивантаження, роботи, пов'язані із перевезенням пасажирів) і трудомісткість кожної із них різна, то вимірник приймають показник «приведений вагон». Різні види робіт з різною трудомісткістю приводять до приведених вагонів за допомогою коефіцієнтів приведення. У цьому випадку продуктивність праці визначають як відношення приведених вагонів до спискової чисельності працівників станції.

У локомотивних депо продуктивність праці розраховують по експлуатаційній діяльності, по ремонтній діяльності і в цілому по депо. Продуктивність праці робітників, зайнятих на експлуатаційній (поїзній) роботі і в цілому по депо, визначають діленням т-км бруто на ділянках роботи локомотивних бригад відповідно на спискову чисельність по експлуатаційній роботі і на спискову чисельність працівників локомотивного депо. Продуктивність праці у ремонтній базі розраховують діленням обсягу ремонту рухомого складу в приведених одиницях ремонту на спискову чисельність працівників, зайнятих ремонтом локомотивів. Продуктивність праці робітників вагонного депо визначають діленням кількості приведених вагонів, які прослідували через пункти технічного огляду, на спискову чисельність працівників експлуатаційного контингенту. Продуктивність праці у дистанціях сигналізації і зв'язку як відношення обсягу робіт, який виражено через трудомісткість технічного обслуговування в технічних одиницях до чисельності працівників, зайнятих на експлуатації; продуктивність праці працівників експлуатаційного штату дистанцій енергозабезпечення – кількістю приведених об'єктів обслуговування або величиною доходів у розрахунку на одного працівника середньоспискового складу. Продуктивність праці машиністів локомотивів вимірюється в т-км бруто.

Студенти знайомляться з тим, що мотивація як основа будь-якої поведінки людей являє собою процес стимулювання окремої людини або групи людей до діяльності, спрямованої на досягнення індивідуальних та спільних цілей.

Рівень продуктивності праці визначається кількістю продукції, що вироб-

ляється одним працівником за одиницю робочого часу (годину, зміну, добу, місяць, квартал, рік) або кількістю робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції (виконання роботи чи послуги).

Прямим показником продуктивності праці є виробіток, а оберненим – трудомісткість. Виділяють вартісні, натуральні і трудові показники виробітку.

До чинників зростання продуктивності праці належать: структурні зрушення у виробництві; підвищення технічного рівня виробництва; вдосконалення управління, організації виробництва та праці; збільшення обсягів виробництва; введення та освоєння нових виробничих об'єктів.

Темати рефератів

1. Проблеми оптимізації чисельності персоналу підприємства.
2. Напрямки вдосконалення системи стимулювання персоналу.
3. Шляхи підвищення продуктивності праці на підприємстві.
4. Методи і моделі управління персоналом.
5. Тенденції динаміки структури персоналу в окремих галузях і сферах діяльності.
6. Обґрунтування оптимальної чисельності персоналу підприємств різних типів підприємств.
7. Резерви підвищення продуктивності праці та шляхи її використання за сучасних умов господарювання.

Питання для самостійного вивчення

1. Персонал підприємства, джерела набору та поповнення персоналу підприємства.
2. Мотивація як основа поведінки людини. Класичні моделі мотивації трудової діяльності.
3. Які ознаки покладено в основу кваліфікації персоналу підприємства?
4. Дайте визначення продуктивності праці та розкрийте її економічний зміст.
5. Охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких вимірюють продуктивність праці.
6. Дайте характеристику факторам, що впливають на продуктивність праці.
7. Як продуктивність праці впливає на ефективність господарсько-фінансової діяльності підприємства.
8. Дайте характеристику показникам, що визначають рух персоналу, його стан та плінність, наведіть алгоритм їх розрахунку.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.

/ Європейський ун-т. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – С. 31 – 56, 108 – 122.

2. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 61 – 73, 174 – 187.

3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 38 – 58.

4. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 74 – 99, 369 – 402.

5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 165 – 186, 292 – 326.

6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 22 – 29, 86 – 95.

7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 79 – 108, 388 – 424.

8. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 422 – 469.

7.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів.

Питання для закріплення матеріалу

1. Які необхідно врахувати фактори зовнішнього середовища при визначенні чисельності персоналу?
2. Як визначається загальна чисельність промислово-виробничого персоналу?
3. Як визначити чисельність обслуговуючого персоналу?
4. Як визначити чисельність допоміжних працівників?
5. Як визначити чисельність службовців, спеціалістів та керівників?
6. Як складається баланс робочого часу одного середньоспискового робітника?
7. Дайте визначення поняття «продуктивність праці».
8. Охарактеризуйте поняття «продуктивність індивідуальної праці» та «продуктивність суспільної праці».
9. Які Ви знаєте методи вимірювання та показники продуктивності праці?
10. Дайте визначення поняттю «виробіток». Визначте його показники.
11. Дайте визначення поняття «трудомісткість». Які ви знаєте види трудомісткості? Охарактеризуйте їх.
12. Охарактеризуйте фактори підвищення продуктивності праці.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *До промислово-виробничого персоналу належать:*
 - а) керівники;
 - б) спеціалісти;
 - в) працівники медпункту заводу;
 - г) службовці;
 - д) робітники;
 - е) вихователі гуртожитку заводу.
2. *До категорії службовців належать:*
 - а) обліковці;
 - б) діловоди;
 - в) кур'єри;
 - г) креслярі;
 - д) стенографісти;
 - е) гардеробники;
 - є) бухгалтери;
 - ж) соціологи.
3. *До категорій спеціалістів належать:*
 - а) начальники цехів;
 - б) майстри дільниць;
 - в) інженери;
 - г) економісти;
 - д) бухгалтери;
 - е) нормувальники;
 - є) соціологи.
4. *Які вихідні дані необхідні для розрахунку чисельності робітників-відрядників?:*
 - а) продуктивність праці;
 - б) кількість продукції, що планується;
 - в) ціна продукції;
 - г) норма часу на виготовлення продукції;
 - д) календарний фонд часу;
 - е) ефективний фонд часу одного робітника;
 - є) запланований коефіцієнт виконання норм робітниками.
5. *Професія характеризує:*
 - а) вид трудової діяльності;
 - б) відносно вузький вид робіт;
 - в) якість, складність праці.
6. *Продуктивність індивідуальної праці відображає:*
 - а) затрати живої праці робітників;
 - б) затрати живої та речової праці;
 - в) норми чисельності.
7. *Норми виробітку – це:*

- а) необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу;
 - б) кількість продукції, яка повинна бути вироблена за одиницю часу;
 - в) кількість одиниць обладнання, яка обслуговується одним робітником.
8. До норм праці належать:
- а) норма часу;
 - б) норма виробітку;
 - в) норма чисельності;
 - г) норма обслуговування.
9. Рівень продуктивності праці характеризують:
- а) фондвіддача і фондомісткість;
 - б) виробіток на одного працюючого;
 - в) трудомісткість продукції;
 - г) фондоозброєність праці; д) прибуток.
10. Продуктивність праці вимірюється показниками:
- а) натуральними;
 - б) вартісними;
 - в) трудовими;
 - г) трудовими, натуральними, вартісними.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Квартальна програма виробничої ділянки – 620 комплектів деталей. Час на обробку одного комплекту: з токарних робіт – 8,2 год., з фрезерних – 7,1 год., норми виробітку, що плануються на токарні роботи – 110 %, на фрезерні – 115 %. У кварталі 70 робочих днів, тривалість зміни – 8 годин. Визначити чисельність робітників.

Розв'язання

1. Визначається ефективний фонд робочого часу за квартал:

$$\Phi_{ef} = D_p \cdot t_{зм};$$

$$\Phi_{ef} = 70 \cdot 8 = 560 \text{ (год.)}.$$

2. Визначається чисельність робітників за формулою:

$$Ч_{о.р.} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_o^u \times K_{в.н.}} \text{ (осіб),}$$

– чисельність токарів:

$$Ч_{ток} = \frac{620 \times 8,2}{560 \times 1,1} = 8,25 \text{ (осіб) приймаємо } Ч_{ток} = 9 \text{ (осіб).}$$

– фрезерувальників:

$$Ч_{фрез} = \frac{620 \times 7,1}{560 \times 1,15} = 6,84 \text{ (осіб) приймаємо } Ч_{фрез} = 7 \text{ (осіб).}$$

Відповідь: чисельність робітників – 16 осіб.

Приклад 2

Баланс робочого часу на одного робітника за рік

№ п/п	Назва елементів робочого часу	Дні	Години
1	2	3	4
1	Календарний фонд часу	365	
2	Святкові та вихідні дні	111	
3	Номінальний фонд часу	254	
4	Невикористаний фонд часу (в днях)	28,3	
4.1	Відпустка	15	
4.2	Відпустка у зв'язку з пологами	0,2	
4.3	Відпустка студентам (учням)	0,6	
4.4	Невиходи у зв'язку з хворобою	10,1	
4.5	Виконання держобов'язків	2,4	
5	Корисний фонд часу робітника	225,7	
6	Витрати часу протягом робочого дня		0,3
6.1	Скорочений робочий день підлітка		0,2
6.2	Перерви матерям, що годують		0,1

Ефективний фонд часу одного робітника становить:

$$\Phi_{ef} = 225,7 \cdot (8,2 - 0,3) = 1783,03 \text{ (год.)}$$

Відповідь: ефективний фонд часу одного робітника становить 1783,03 години.

Приклад 3

Виробіток на одного працюючого в минулому році складав 5 000 грн. Обсяг виробництва за планом на рік – 16 млн грн. За рахунок підвищення технічного рівня виробництва звільняється – 300 осіб. Внаслідок удосконалення управління і організації виробництва звільняється – 60 осіб. Зміни обсягу і структури виробництва потребують додаткової чисельності у кількості – 130 осіб. Визначити зростання продуктивності праці у плановому році.

Розв'язання

1. Визначається чисельність робітників у минулому році ($Ч_{м.р.}$):

$$Ч_{м.р.} = \frac{ВП}{П_m} \text{ (осіб)},$$

$$Ч_{м.р.} = \frac{16000000}{5000} = 3200 \text{ (осіб)}.$$

2. Визначається чисельність робітників за планом ($Ч_{пл}$):

$$Ч_{пл} = 3200 - (-300 + 130 - 60) = 2970 \text{ (осіб)}.$$

3. Виробіток на одного працюючого за планом ($В_{пл}$):

$$В_{пл} = \frac{ВП}{Ч_{пл}} \text{ (грн/особу)}$$

$$B_{1np.} = \frac{16000000}{2970} = 5400 \text{ (грн/особу)}$$

4. Зростання продуктивності праці становить:

$$\Delta\Pi = \frac{\Pi_{nl} - \Pi_{m.p.}}{\Pi_{m.p.}} \times 100\%,$$

$$\Delta\Pi = \frac{5400 - 5000}{5000} \times 100\% = 8\%,$$

$$\text{або } \Delta\Pi = \frac{E_u}{\text{Ч}_6 - E_u} \times 100\%$$

$$E_u = -300 + 130 - 60 = -230 \text{ (осіб)},$$

$$\Delta\Pi = \frac{E_u}{\text{Ч}_6 - E_u} \times 100\%,$$

$$\Delta\Pi = \frac{230}{3200 - 230} \times 100\% = 8\%.$$

Відповідь: продуктивність праці в плановому періоді зросте на 8 %.

Приклад 4

Підприємство виготовляє вироби з пластмаси способом лиття. Річний обсяг виробництва виробів – 900 тис. од., а трудомісткість виробу – 0,35 н-год. Тривалість робочої зміни – 8 год. (при однозмінному режимі роботи). Внутрішньозмінні витрати часу з вини робітників – 1,5 %, регламентоване невикористання обладнання – 3 %. Процент виконання норм виробітку – 105 %. Кількість робочих днів у році – 223. Визначити необхідну чисельність робітників-відрядників.

Розв'язання

1. Чисельність основних робітників-відрядників можна визначити за трудомісткістю виробничої програми:

$$\text{Чо.р.} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_o^u \times K_{с.н.}}$$

2. Дійсний фонд робочого часу одного робітника становить:

$$\Phi_o = \frac{223 \times 8 \times (100 - 4,5)}{100} = 1703,72 \text{ (год.)}$$

$$\text{Чо.р.} = \frac{900000 \times 0,35}{1703,72 \times 1,05} = 176 \text{ (осіб)}$$

Відповідь: необхідна чисельність основних робітників-відрядників складає 176 осіб.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Механічному цеху потрібно виготовити за один квартал 2500 виробів. Визначити:

1. Чисельність токарів, фрезерувальників, якщо трудомісткість токарних робіт – 42 н-год., фрезерних – 34 н-год., норми виконуються на 120 %, невиходи на роботу плануються у розмірі 12 % від номінального фонду часу (519 год.).
2. Спискову чисельність робітників термічної ділянки, якщо на ділянці 10 печей, норма обслуговування – 4 печі на робітника у зміну, цех працює в 3 зміни, невиходи на роботу плануються у розмірі 10 %.

Задача 2

Визначити планову чисельність робітників. Цех виготовляє комплект деталей для токарних верстатів.

№	Види робіт	Норма часу на 1 од., хв.	Виконання норми виробітку, $K_{вн}$ (%)
1	Токарні	20	110
2	Фрезерні	30	115
3	Шліфувальні	10	120

У плановому році буде виготовлено 2000 верстатів. Рік – 365 календарних днів, святкових та вихідних – 114 днів. Планові невиходи – 10 %. Цех працює у 2 зміни, тривалість зміни – 8 год.

Задача 3

Визначити чисельність робітників, якщо: випущено виробів А 4000 од., Б – 10000 од. Норма часу на одиницю продукції на виріб А – 6 год, виріб Б – 5,5 год. Процент виконання норм – 112 %. Невиходи на роботу – 10 %. Рік містить 258 робочих дні, режим роботи – 1 зміна, тривалість зміни – 8 год.

Задача 4

Визначити чисельність основних і допоміжних робітників, якщо річний випуск виробів заводу становить: машина «МА» – 2200 од. із нормою часу на виріб – 490 н-год., машина «МБ» – 150 од. із нормою часу на виріб – 800 н-год. Норми робітники перевиконують на 20 %. Невиходи на роботу плануються у розмірі 10 %. Робочих днів – 258, тривалість робочої зміни – 8,2 год. Чисельність допоміжних робітників – 40 % від чисельності основних робітників.

Задача 5

Розрахувати підвищення продуктивності праці порівняно з планом, якщо план випуску продукції – 920 тис. грн, чисельність працюючих – 210 осіб, фактичний план виконано на 105 %, а чисельність зменшилася на 5 осіб.

Задача 6

Визначити:

1. Коефіцієнт прийому.
2. Коефіцієнт вибуття.

3. Коефіцієнт плинності.

Дані Київського вагоноремонтного заводу:

Показники, осіб	Звіт за 2011 р.	Звіт за 2012 р.
Середньоспискова кількість робітників	1604	1571
За рік прийнято на роботу	300	315
За рік звільнено, усього	365	360
У т.ч. звільнено за власним бажанням і за порушення трудової дисципліни	315	308

Задача 7

У звітному році було випущено виробів А – 450000 од., виробів Б – 80000 од., виробів В – 15000 од. Трудомісткість виробів А – 35 год., Б – 52 год., В – 105 год. У плановому році намічено знизити трудомісткість виробу А на 5 год., виробу Б – на 2 год. і випустити 18000 од. виробів В при витратах 102 год. часу на виріб. Програма виконання плану за виробами А і Б залишається незмінною. Визначити процент зростання продуктивності праці заводу в цілому, якщо на заводі працює 950 осіб промислового персоналу.

Задача 8

Визначити процент зростання продуктивності праці у плановому році порівняно зі звітами заготівельного, механічного і складального цехів та заводу в цілому при таких даних:

Найменування цеху	Валова продукція тис. грн		Середньоспискова кількість робітників	
	звіт	план	звіт	план
Заготівельний	2500	2900	240	245
Механічний	4500	5800	480	500
Складальний	6900	7779	625	650

Задача 9

За звітний період випущено 576000 виробів при чисельності 2300 осіб. У наступному році планується випустити 835000 виробів при збільшенні чисельності на 20 %. Визначити зростання та показники продуктивності праці у звітному і плановому періодах.

Задача 10

Обсяг виробничої програми підприємства у базовому періоді становив 368 млн грн і зріс у плановому періоді на 11 %. Виробіток на одного працюючого у базовому періоді становить 2,3 млн грн. За рахунок кращої організації виробництва чисельність промислово-виробничого персоналу зменшиться у плановому періоді на 9 осіб. Визначити процент зростання продуктивності праці та чисельність працюючих на підприємстві у плановому періоді.

Задача 11

Виробниче завдання для механічного цеху на місяць – 420 комплектів виробів замість 360 у минулому місяці. Умови виконання робіт за звітний місяць і планові нормативи такі:

№	Показники	Звіт	План
1	Трудомісткість одного комплекту, н-год.	15	14
2	Середня тривалість робочого дня, год.	7,7	7,8
3	Кількість робочих днів у місяці	21	21
4	Кількість допоміжних робітників у % відношенні до основних	25	25

Визначити виробіток на одного робітника у н-год. і процент зростання продуктивності праці.

Задача 12

Визначте продуктивність праці робітників залізниці за трьома варіантами та проаналізуйте результати.

Показники	Величина показника за варіантами		
	1	2	3
Перевезено вантажів, млн.т.	135	145	150
Перевезено пасажирів, млн. осіб	65	70	75
Середня дальність перевезень вантажів, км	510	515	520
Середня дальність перевезень пасажирів, км	220	225	230
Експлуатаційний контингент залізниці, тис. осіб	48	53	60

Використовуйте умовно-натуральний метод.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 8. ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ.

Ключові терміни

Організація оплати праці, заробітна плата, тарифна система оплати праці, тарифна сітка, тарифна ставка, структура заробітної плати, форми та системи оплати праці.

8.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Ефективність праці певною мірою визначається чинною системою заробітної плати. Остання є найдієвішим інструментом активізації людського фактора і використання трудового потенціалу.

Необхідно з'ясувати сутність заробітної плати та функції, які вона має виконувати. Вивчивши сутність номінальної та реальної заробітної плати, важливо зрозуміти, у чому полягає відмінність між ними.

У системі оплати праці важливим питанням є визначення мінімальної заробітної плати. Остання являє собою законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну (годинну) норму праці (обсяг робіт).

Треба звернути увагу на принципи правильної організації заробітної плати, а також знати, що ці принципи здійснюються за допомогою її складових елементів, кожний з яких має певне призначення, проте вони взаємодіють між собою, створюючи при правильному їх застосуванні дієву систему матеріальної заінтересованості в досягненні певних виробничих показників.

Проблемним напрямом теми є подальше удосконалення організації заробітної плати, яке має здійснюватися разом з проведенням загальної соціально-економічної (структурної, податкової, цінової) політики.

Необхідно з'ясувати сутність і призначення тарифної системи, порядок її розроблення, введення в дію і перегляд. Основними елементами тарифної системи є довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, тарифні сітки та ставки і схеми посадових окладів, або єдина тарифна сітка.

У сучасних економічних умовах кожне підприємство може самостійно розробляти тарифну систему, дотримуючись державних гарантій та вимог генеральної, галузевої, регіональної тарифних угод згідно з чинним законодавством.

Тарифна сітка є основою регулювання професійно-кваліфікаційного поділу та руху робочої сили, існує для визначення співвідношення в оплаті праці робітників, які виконують роботи різної складності. Необхідно вміти розраховувати середній тарифний коефіцієнт і середній тарифний розряд робітників і робити висновки щодо відповідності виконуваних ними робіт.

Тарифна ставка визначає розмір заробітку за годину, день або місяць роботи. Треба знати, що тарифні ставки диференціюються за складністю праці, кваліфікацією робітників. Оплата праці керівників, професіоналів, фахівців, те-

хнічних службовців здійснюється за допомогою посадових окладів, основою яких є мінімальна тарифна ставка.

Мінімальні посадові оклади встановлюють тим працівникам, які починають діяльність у тій чи іншій сфері, виконують вузьке коло завдань, а також працівникам, які відповідають посаді, яку обіймають, однак їм необхідно поліпшити роботу. Максимальні оклади встановлюються працівникам, які володіють необхідною для даної посади кваліфікацією, досвідом роботи, самостійністю у виконанні робіт у межах даної функції, ініціативних та з творчим ставленням до праці.

Необхідно знати, що на підприємствах застосовуються різні доплати й надбавки, які залежать головним чином від виробничих умов.

Проблемним напрямом теми є подальше удосконалення тарифної системи через створення єдиних уніфікованих умов оплати праці всіх категорій працівників на основі створення єдиної тарифної сітки, впровадження безтарифної (пайової) системи оплати праці.

Треба з'ясувати сутність та умови застосування відрядної та погодинної форм заробітної плати, а також їх систем і вміти розрахувати заробіток працівників.

В сучасних умовах, подальшої індивідуалізації заробітної плати дедалі більшого поширення набуває контрактна система оплати праці. Оплата праці за контрактом є складовою системи наймання та оплати, яка досить поширена в зарубіжних країнах.

Проблемним напрямом теми є організація колективних систем оплати праці. У зв'язку з цим необхідно з'ясувати умови, які визначають доцільність і необхідність колективних форм організації та оплати праці. Застосування їх найдоцільніше тоді, коли об'єднання працівників у трудовий колектив обумовлено технологічною необхідністю, тобто коли для виконання певного технологічного комплексу потрібні спільні зусилля працівників, а кінцеві результати виробництва є безпосереднім результатом праці цих працівників.

Фонд заробітної плати і чисельність робітників, зайнятих на вантажно-розвантажувальних роботах, капітальному ремонті колії, будівель і споруд, і робітників неспискового складу визначаються лінійним підприємством самостійно. Середньомісячну зарплату індексують в тому ж розмірі, що і по перевезеннях.

Заробітна плата працівника незалежно від виду підприємства визначається його особистим трудовим вкладом, залежить від кінцевих результатів підприємства, регулюється податками і максимальними розмірами не обмежується. Заробітна плата – це грошова винагорода, що сплачується підприємством працівникові за виконану роботу. Розрізняють: основну і додаткову заробітну плату. Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці за відрядними розцінками, тарифними ставками та посадовими окладами. Додаткова заробітна плата – це винагорода за роботу понад встановленої норми, за трудові успіхи, особливі умови праці. Зазвичай до додаткової оплати праці належать премії, за виконання виробничих завдань і

функцій, надбавки й доплати до тарифних ставок та посадових окладів, інші заохочувальні та компенсаційні виплати.

Підприємства мають широкі права в сфері оплати праці, а саме: вони можуть визначати форми і системи оплати праці; вводить доплати за суміщення професій і розширення зони обслуговування, встановлювати по кожній категорії робітників надбавки і доплати; розробляти і затверджувати положення про преміювання робітників; визначать конкретні напрямки використання фонду матеріального заохочення. Організація заробітної плати на підприємстві визначається трьома взаємопов'язаними елементами: нормуванням праці, тарифною системою, формами і системами зарплати.

Форми і системи оплати праці визначають порядок нарахування зарплати з врахуванням результатів праці. Для вимірювання і обліку праці, затраченого на виробництво продукції, використовують два показники: затрати робочого часу і кількість випущеної продукції. В зв'язку з цим розрізняють дві форми оплати праці – погодинну та відрядну. Кожна із цих форм залежить від показників виробництва, виконання яких вона матеріально стимулює, має різновиди – системи оплати праці. Вони розрізняються між собою способами нарахування грошової винагороди за визначену кількість і якість трудового вкладу в результаті виробництва.

І на закінчення вивчення теми необхідно звернути увагу на те, що преміювання має забезпечувати зацікавленість працівників у результатах праці. Основними елементами організації преміювання є визначення показників, умов і розмірів преміювання, джерел виплати премій, періодичності преміювання, категорій персоналу, яким виплачують премії, порядку їх виплати.

Доплати, надбавки до заробітної плати визначаються відповідно з кодексу законів про працю, нормативними документами уряду України, галузевими тарифними договорами. Держава дає робітнику визначені гарантії і компенсації та встановлює їх обов'язковість як мінімально необхідних.

Працівники залізниць преміюються із фонду оплати праці. Крім того, премії можуть виплачуватися із інших джерел: за рахунок економії матеріалів, палива, електроенергії.

Премії виплачуються відповідно до положень, розробленими на підприємствах. Положення містить показники і умови преміювання, розміри премій, робітників, періодичність і джерела преміювання. Розмір премій визначається положенням про преміювання і нараховується на тарифну ставку з урахуванням доплат за умови праці, роботу в нічний час, клас кваліфікації, професійну майстерність, керівництво бригадою, суміщення професій і посад.

Відповідно до галузевого тарифного узгодження для працівників введено щомісячна виплата – винагорода за вислугу років. Розмір винагороди встановлюється залежно від стажу безперервної роботи у відсотках від місячної тарифної ставки (окладу).

Крім поточного преміювання всім працівникам підприємства може бути встановлена виплата винагороди за результатами роботи за рік. Розмір річної винагороди залежить від суми отриманої заробітної плати і стажу на даному

підприємстві. Відрахування в резерв на виплату винагороди за результатами року здійснюються, виходячи із середньомісячної зарплати.

Теми рефератів

1. Вибір форм і систем оплати праці на підприємствах різних форм господарювання.
2. Сучасна державна політика оплати праці.
3. Ефективність оплати праці працівників.
4. Особливості преміювання працівників транспортної галузі.
5. Правове регулювання оплати праці.

Питання для самостійного вивчення

1. Дайте характеристику понять «тарифна система», «тарифна сітка», «система посадових окладів».
2. Яким чином держава регулює питання оплати праці?
3. Які функції виконує заробітна плата в ринковій економіці?
4. Чим відрізняється реальна та номінальна заробітна плата?
5. Дайте визначення тарифної системи оплати праці на підприємстві.
6. Які форми та системи оплати праці застосовуються на підприємстві?
7. Розкрийте сутність відрядної та погодинної форм оплати праці.
8. Визначте призначення та сфери застосування доплат та надбавок.
9. Які наслідки мають місце, якщо рівень оплати праці на підприємстві нижчий за середній рівень в економіці в цілому?

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – С. 31 – 56, 108 – 122.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства.: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 61 – 73, 174 – 187.
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 38 – 58.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 74 – 99, 369 – 402.
5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 165 – 186, 292 – 326.
6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТЗОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 22 – 29, 86 – 95.
7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 79 – 108, 388 – 424.

8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 422 – 469.

8.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Питання для закріплення матеріалу

1. Загальна характеристика заробітної плати.
2. Сутність тарифної системи оплати праці.
3. Охарактеризуйте основні елементи тарифної системи оплати праці.
4. Які основні форми оплати праці Ви знаєте?
5. Охарактеризуйте погодинну форму оплати праці.
6. Які системи відрядної форми оплати праці Ви можете назвати?
7. Охарактеризуйте склад основної і додаткової заробітної плати.
8. Напрями реформування системи оплати праці на сучасному етапі.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. До промислово-виробничого персоналу належать:
 - а) керівники;
 - б) спеціалісти;
 - в) працівники медпункту заводу;
 - г) службовці;
 - д) робітники;
 - е) вихователі гуртожитку заводу.
2. До категорії службовців належать:
 - а) обліковці;
 - б) діловоди;
 - в) кур'єри;
 - г) креслярі;
 - д) стенографісти;
 - е) гардеробники;
 - є) бухгалтери;
 - ж) соціологи.
3. До категорій спеціалістів належать:
 - а) начальники цехів;

- б) майстри дільниць;
- в) інженери;
- г) економісти;
- д) бухгалтери;
- е) нормувальники;
- є) соціологи.

4. Які вихідні дані необхідні для розрахунку чисельності робітників-відрядників?:

- а) продуктивність праці;
- б) кількість продукції, що планується;
- в) ціна продукції;
- г) норма часу на виготовлення продукції;
- д) календарний фонд часу;
- е) ефективний фонд часу одного робітника;
- є) запланований коефіцієнт виконання норм робітниками.

5. Професія характеризує:

- а) вид трудової діяльності;
- б) відносно вузький вид робіт;
- в) якість, складність праці.

6. Продуктивність індивідуальної праці відображає:

- а) затрати живої праці робітників;
- б) затрати живої та речової праці;
- в) норми чисельності.

7. Норми виробітку – це:

- а) необхідна для виконання певної роботи чисельність персоналу;
- б) кількість продукції, яка повинна бути вироблена за одиницю часу;
- в) кількість одиниць обладнання, яка обслуговується одним робітником.

8. До норм праці належать:

- а) норма часу;
- б) норма виробітку;
- в) норма чисельності;
- г) норма обслуговування.

9. Рівень продуктивності праці характеризують:

- а) фондвіддача і фондомісткість;
- б) виробіток на одного працюючого;
- в) трудомісткість продукції;
- г) фондоозброєність праці;
- д) прибуток.

10. Продуктивність праці вимірюється показниками:

- а) натуральними;
- б) вартісними;
- в) трудовими;
- г) трудовими, натуральними, вартісними.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад

Визначити заробітну плату токаря при відрядно-преміальній оплаті праці, якщо робітник за місяць зробив 270 деталей за нормою часу на одну деталь 30 хв. за другим розрядом і 285 деталей за нормою часу на одну деталь 15 хв. за третім розрядом. Годинна тарифна ставка робітника II розряду становить 4,95 грн, III розряду – 5,75 грн. Премія виплачується в розмірі 42 %.

Розв'язання

1. Визначається розцінка на деталі.

2. Визначається тарифна місячна заробітна плата.

$$Зпл = P_1 \times N_1 + P_2 \times N_2 ;$$

$$Зпл = 3,22 \times 270 + 2,07 \times 285 = 1459,35 \text{ (грн).}$$

3. Заробітна плата токаря при відрядно-преміальній оплаті праці:

$$Зпл = (P_1 \times N_1 + P_2 \times N_2) + \text{премія};$$

$$Зпл = 1459,35 \times 1,42 = 2072,28 \text{ (грн).}$$

Відповідь: заробітна плата токаря при відрядно-преміальній оплаті праці становить 2072,28 гривень.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Місячний оклад робітника 3500 грн. Відповідно до графіка за місяць передбачалося відпрацювати 168 год. Фактично відпрацьовано 22 дні по 8 год., в тому числі 3 год. був простій, за час якого оплата проводиться в розмірі 50 % тарифної ставки. За виконання плану нарахована премія в розмірі 12 % заробітку. Визначити суму заробітної плати за місяць.

Задача 2

Робітник IV розряду виготовив за місяць 750 деталей. Годинна тарифна ставка I розряду – 7,83 грн. Тарифний коефіцієнт IV розряду – 1,64; норма виробітку – 4 деталі за годину. Визначити відрядний заробіток робітника за місяць.

Задача 3

Визначити заробітну плату кожного робітника бригади, яка за місяць заробила 8,5 тис. грн. Всі робітники бригади працюють в нормальних умовах праці. Робітник V розряду відпрацював 168 год., IV розряду – 160 год., III розряду – 168 год. Тарифні коефіцієнти: V розряду – 1,73; IV розряду – 1,64 і III розряду – 1,54.

Задача 4

За місяць робітник III розряду виготовив 300 виробів при плані 265 шт./міс. Норма часу на один виріб – 40 хв., годинна тарифна ставка даного розряду – 12,06 грн. За виконання місячної норми нараховується премія у розмірі 10 % відрядного заробітку і 1,95 % за кожен відсоток перевиконання норми. Обчислити місячний заробіток робітника III розряду.

Задача 5

Погодинник II розряду відпрацював за місяць 168 год. Його годинна тарифна ставка – 11,35 грн. За діючим на підприємстві положенням за виконання місячного завдання виплачується премія в розмірі 10 %, а за кожен відсоток перевиконання завдання – 1,25 % заробітку робітника по тарифу. Завдання виконано на 110 %. Визначити заробіток робітника-погодинника II розряду.

Задача 6

Розрахувати заробітну плату робітника-погодинника, якщо його тарифна ставка в розрахунку на 8-годинний робочий день 96 грн., а робітник відпрацював у даному місяці 23 зміни по 8 год. і має 16 год. надурочних робіт, які складаються в 1,5 рази дорожче.

Задача 7

Робітник-погодинник III розряду відпрацював за місяць 23 дні. Годинна тарифна ставка I розряду – 7,83 грн. Тарифний коефіцієнт III розряду – 1,54; середня тривалість робочого дня – 8 год. За відсутність простоїв обладнання робітнику виплачена премія в розмірі 15 % місячного заробітку. Необхідно обчислити місячний заробіток робітника.

Задача 8

Основних робітників-верстатників обслуговує транспортний робітник. Його годинна тарифна ставка 10,65 грн.; відпрацьований за місяць час – 56 год. Робітники, які обслуговуються транспортним робітником, виконали обсяг робіт 5486 н-год. і відпрацювали 4572 год. Визначити заробітну плату транспортного робітника за непрямою відрядною системою оплати праці залежно від середнього відсотка виконання норм основними робітниками.

Задача 9

За діючими нормами і розцінками оплата за акордне завдання складає 1250 грн., термін виконання – 10 днів. Згідно положення за кожен відсоток скорочення терміну виконання акордного завдання виплачується премія в розмірі 2,15 % заробітку по акордному наряду. Визначити загальну суму заробітку, якщо відомо, що завдання було виконано за 8 днів.

Задача 10

Робітник III розряду виготовив за місяць 355 виробів, його тарифний коефіцієнт – 1,54. Годинна тарифна ставка I розряду – 7,83 грн. Норма часу на один виріб – 30 хв. Премія передбачена в розмірі 18 % тарифного заробітку. Визначити місячний заробіток робітника III розряду.

Задача 11

Годинна тарифна ставка I розряду – 7,83 грн. Розрахувати середній тарифний коефіцієнт і середню тарифну ставку робітників, використовуючи дані табл.

Тарифний розряд	II	III	IV	V	VI
Тарифний коефіцієнт	1,45	1,54	1,64	1,73	1,82
Чисельність робітників	2	5	6	3	2

Задача 12

Посадовий оклад інженера 1825 грн за місяць. Із 23 днів за графіком ним відпрацьовано 20 днів (3 дні хворів). З фонду матеріального заохочення йому нарахована премія в розмірі 20 % фактичного заробітку. Обчислити заробітну плату інженера з врахуванням премії.

Задача 13

Токар-верстатник за місяць (175 год.) виконав: 360 деталей з нормою штучного часу 20 хв. за 4-м розрядом, 108 деталей з нормою штучного часу 10 хв. за 5 розрядом, решта робіт 82 н-год. за 3-м розрядом. Оплата праці відрядно-преміальна. За кожний процент перевиконання місячних норм виробітку встановлена премія в розмірі 2 % від відрядного заробітку. Визначити місячний заробіток токаря. Годинну тарифну ставку студент обирає самостійно.

Задача 14

Розрахувати заробітну плату верстатника за відрядно-преміальною системою. Норма часу на обробку деталі 20 хв. Верстатник працює за 5-м розрядом. За звітний місяць (176 год.) виробіток склав 570 деталей. За виконання норм виплачується премія в розмірі 10 %, а за кожний процент перевиконання норм – по 8 % відрядної заробітної плати.

Задача 15

Визначити суму заробітної плати робітника в умовах відрядно-прогресивної оплати праці. За місяць робітник виготовив 144 деталі, виконавши норму виробітку на 120 %. Відрядна розцінка за одну деталь складає 4,2 грн, а оплата праці за виготовлення продукції понад 100 % проводиться за розцінками, збільшеними в 1,4 рази.

Задача 16

Визначити місячну заробітну плату робітника, виходячи з таких даних: відпрацював 174 год. за 5-м розрядом, норма штучного часу на деталь – 6 хв., норма виробітку за годину 10 деталей. Протягом місяця робітник виготовив 2500 деталей. Оплата праці відрядно-прогресивна. За продукцію, вироблену понад норму, розцінка підвищується в 1,5 рази.

ТЕМА 9. ВИРОБНИЦТВО, ЯКІСТЬ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

Ключові терміни

Валова продукція, товарна продукція, якість продукції, технічна якість продукції, функціональна якість продукції, економічний механізм управління якістю продукції, конкурентоспроможність продукції, сертифікація, стандартизація.

9.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Підвищення якості продукції є найважливішою умовою підвищення ефективності суспільного виробництва. Слід наголосити, що в сучасних умовах у споживача є значний вибір щодо пропонованих товарів, а тому він прагне придбати якісний товар і за помірною ціною. І підприємству, щоб уникнути банкрутства, вижити у гострій конкурентній боротьбі за споживача, забезпечити ринки збуту та джерела інвестицій, треба використовувати досягнення науково-технічного прогресу, впроваджувати новітні прогресивні технології, проводити результативні маркетингові дослідження і т. ін., аби досягти високих результатів передусім у виробничій діяльності, організації збуту та у просуванні товарів, стабілізувати свій фінансовий стан і, найголовніше, налагодити випуск конкурентоспроможної продукції.

Вивчаючи тему, насамперед слід засвоїти поняття «якість продукції» та «конкурентоспроможність продукції», їх зв'язок та відмінності від поняття «вартість для споживання», тобто «споживна вартість». Якщо вартість для споживача характеризує сукупність якостей продукту, які задовольняють визначену потребу, тобто корисність речі, то якість продукції – це ступінь її придатності, тобто кількісна складова вартості для споживача, що і є її визначальною ознакою.

Якість як економічна категорія відображає сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її придатності задовольняти потреби споживачів відповідно до свого призначення. Конкурентоспроможність продукції – це сукупність споживчих властивостей виробу, що характеризують його відмінності від виробу-конкурента за ступенем відповідності конкурентним суспільним потребам з урахуванням витрат на їх задоволення, а також цінового показника та прибутковості.

Слід усвідомити, що оцінка якості передбачає визначення її абсолютного, відносного, перспективного та оптимального рівнів. Залежно від кількості властивостей, які характеризуються, показники якості поділяються на: одиничні, що характеризують окремі властивості виробу; комплексні, за допомогою яких вимірюється група властивостей виробу; узагальнюючі, які характеризують якість усієї сукупності продукції підприємства. Одиничні показники, у свою чергу, поділяються на нормативні, технічні та економічні. Технічні показники характеризують параметри товару і включають показники призначення, надійності, довговічності та безпеки, естетичні, екологічні, ергономічні. В основу розрахунків економічних показників покладено ступінь економічної вигоди виробництва продуцентом і придбання споживачем, тобто рівень витрат покупця на придбання, споживання та утилізацію товару (ціну споживання). Нормативні показники характеризують принципову можливість реалізації товару на ринку, відображають ступінь використання винаходів при проектуванні виробів. Комплексні показники характеризують декілька властивостей продукції. За цими показниками визначають сорт, марку, клас продукції.

Слід звернути увагу на те, що в процесі господарської діяльності важливо правильно оцінити не тільки якість окремих виробів, але й загальний рівень якості продукції підприємства. Для цього використовується система загальних показників, основними серед яких є: коефіцієнт оновлення асортименту; частка сертифікованої продукції; частка продукції, призначеної для експорту; частка принципово нових (новітніх) виробів у загальному їх обсязі; обсяг товарів, що реалізують за зниженими цінами під час сезонного розпродажу.

Після оволодіння знаннями щодо показників якості продукції можна переходити до розгляду методів оцінки якості продукції, які залежно від способу одержання інформації поділяються на об'єктивний (вимірювальний та реєстраційний), органолептичний та розрахунковий. Вимірювальний метод передбачає використання при оцінюванні якості продукції технічних засобів контролю; реєстраційний метод ґрунтується на спостережуванні і підрахунку кількості предметів, випадків; органолептичний метод передбачає аналіз сприйняття органами чуттів людини споживчих властивостей товару; розрахунковий метод використовується при визначенні показників якості новостворених виробів. За джерелами інформації розрізняють методи оцінки якості: традиційний (оцінка якості продукції у спеціалізованих підрозділах), експертний (використовується для оцінки естетичних показників якості), соціальний (ґрунтується на визначенні якості продукції на основі вивчення думки споживачів щодо неї). В окрему групу виділяються статистичні методи оцінки якості продукції, які ґрунтуються на використанні методів математичної статистики і мають вибірковий характер.

Іншим проблемним напрямом вивчення теми вважається ефективність підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. Необхідність поліпшення якості продукції в сучасних умовах диктується такими обставинами: потреби науково-технічного прогресу; зміна споживчих запитів населення; нестача або обмеженість природних ресурсів; підвищення значення матеріального стимулювання в ринкових умовах; розвиток зовнішньої торгівлі.

Підвищення якості та конкурентоспроможності продукції сприяє повнішому задоволенню різноманітного попиту споживачів, виходу підприємств на світовий ринок, збільшенню експорту, формуванню іміджу підприємства як економічно надійного партнера ринку. Необхідно виділити основні результати впливу підвищення якості продукції: підвищення продуктивності праці, темпів та ефективності науково-технічного прогресу, вплив на структуру виробництва та функціональний розподіл потужностей; позитивний вплив на виробництво, який позначається на підвищенні якості продукції у сфері кращого використання основних фондів, економії сировини, матеріалів, палива, енергії, зростанні ефективності інвестиційної діяльності.

Одним із найважливіших питань теми є вивчення основних шляхів підвищення якості та конкурентоспроможності виробів. Розглядаючи це питання, слід мати на увазі, що науково обґрунтована система підвищення якості продукції комплексно залучає цілу низку проблем, які можна об'єднати у три групи: технічні, організаційні та соціально-економічні.

У першій групі параметрів провідна роль щодо підвищення якості продукції належить постійному удосконаленню процесів проектування техніко-технічної бази підприємства. Досягнення запроєктованого рівня якості та потрібної конкурентоспроможності продукції можливе лише за умови високої технічної оснащеності виробництва, застосування найновітнішої технології, суворого дотримання технологічної дисципліни.

Визначаючи економічний ефект у виробника продукції підвищеної якості, необхідно зіставити зведені витрати на її виробництво та витрати на виробництво тієї самої продукції нижчої якості. Річний економічний ефект у споживачів продукції більш високої якості слід обчислювати як зміну річної величини одноразових і поточних витрат. Оскільки підвищення якості продукції є специфічною формою прояву закону економії робочого часу, то очевидним є значний народногосподарський ефект, який враховує ефекти і від виробництва, від експлуатації (споживання) продукції підвищеної якості.

Розглядаючи системний підхід до управління якістю та конкурентоспроможністю продукції, важливо звернути увагу на технічну та функціональну якість.

Технічна якість відображає виробничий аспект параметрів того або іншого товару, які можна виміряти кількісно і (нерідко) порівняти з відповідними стандартами. Функціональна якість відображає маркетинговий аспект товару, послуги, робіт, оскільки пов'язана із сприйняттям товару споживачами з позицій порівняння ними своїх сподівань щодо товару з рівнем справджування цих сподівань.

Економічний механізм управління якістю продукції об'єднує способи і методи, спрямовані на забезпечення виробництва та реалізації продукції високої якості. Слід виділяти такі складові елементи цього механізму: планування і прогнозування виробництва високоякісної продукції; стимулювання і контроль за виробництвом; стандартизація і сертифікація продукції. Стандартизація, що є ефективним засобом управління якістю, включає комплекс норм, правил і вимог до якості продукції на усіх стадіях їхнього життєвого циклу, які містяться у певних категоріях стандартів. Необхідно розрізняти нормативно-технічну документацію таких категорій: Міжнародні стандарти ІСО серії 9000; державні стандарти України; галузеві стандарти; стандарти науково-технічних та інженерних товариств; технічні умови; стандарти підприємств.

Наступним важливим елементом системи управління якістю є сертифікація продукції, яка передбачає оцінку відповідності продукції певним вимогам і видачу певного документа – сертифіката. Сертифікат – це документ, який засвідчує високий рівень якості продукції та її відповідність вимогам міжнародних стандартів ІСЦ серії 9000. Слід розрізняти два види сертифікації – сертифікацію обов'язкову та добровільну.

Грунтуючись на набутих знаннях щодо стандартизації та сертифікації продукції, можна переходити до розгляду питань державного

нагляду за якістю продукції. Студентам необхідно ознайомитися із функціями Держстандарту України, який є національним органом, що здійснює ста-

ндартизацію і сертифікацію продукції. Вивчаючи особливості державного нагляду за якістю продукції, доцільно розглянути перелік об'єктів, на які поширюються повноваження Держстандарту України. Окремо слід зупинитися на питаннях матеріальної відповідальності за порушення вимог стандартів.

Теми рефератів

1. Сучасні концепції виробничого і соціального маркетингу.
2. Оцінка маркетингового потенціалу фірми.
3. Технічні, організаційні та соціальні шляхи (заходи) підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, що виробляється на підприємствах України.
4. Міжнародні системи сертифікації та національні системи якості.
5. Формування власних систем на підприємствах України.
6. Основні види контролю якості на підприємствах України та їх ефективність.

Питання для самостійного вивчення

1. Оновлення продукції (послуг) під впливом науково-технічного прогресу та змінюваного попиту ринку.
2. Сучасні основні концепції маркетингу виробничого підприємства.
3. Обов'язкова та добровільна сертифікація продукції в Україні.
4. Зарубіжний досвід забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О. І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – С. 31 – 56, 108 – 122.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства.: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 61 – 73, 174 – 187.
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред.. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 38 – 58.
4. Економіка підприємства /За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 74 – 99, 369 – 402.
5. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 165 – 186, 292 – 326.
6. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТЗОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 22 – 29, 86 – 95.
7. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 79 – 108, 388 – 424.

8. Экономика предприятия: Учебник для вузов /Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 422 – 469.

9.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

Питання для закріплення матеріалу

1. Загальна характеристика продукції (послуг).
2. Маркетингова діяльність і формування програми випуску продукції (надання послуг).
3. Матеріально-технічне забезпечення виробництва.
4. Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг).
5. Стандартизація та сертифікація продукції (послуг).
6. Державний нагляд за якістю та внутрішньовиробничий технічний контроль.
7. Чи існує єдина система показників якості продукції?
8. Чи існує зв'язок між категоріями «споживна вартість», «корисний ефект», «якість продукції», «конкурентоспроможність продукції»?
9. Чи можливе застосування міжнародних стандартів на вітчизняних підприємствах ?

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *Товарна продукція – це:*
 - а) увесь фізичний обсяг виробництва, у тому числі незавершеного;
 - б) готова до реалізації вироблена продукція, яка зберігається на складі підприємства;
 - в) продукція, за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства.
2. *Обсяг реалізованої продукції – це:*
 - а) обсяг товарної продукції, виготовленої та відвантаженої за даний період;
 - б) обсяг товарної продукції на складах підприємства;
 - в) обсяг відвантаженої покупцям товарної продукції, за яку у звітному періоді повністю надійшли кошти на розрахунковий рахунок.
3. *Матеріально-технічне забезпечення – це:*
 - а) постачання необхідних матеріальних ресурсів для виробництва;

- б) постачання необхідних трудових ресурсів для виробництва;
- в) постачання необхідних фінансових ресурсів для виробництва;
- г) усі наведені відповіді правильні.

4. *Корисність будь-яких товарів відбиває їх:*

- а) вартість;
- б) споживну вартість;
- в) якість;
- г) відновну вартість;
- д) правильні відповіді а) і б).

5. *Об'єктивний метод означає:*

- а) оцінку рівня якості продукції за допомогою стендових випробовувань;
- б) оцінку рівня якості, що базується на порівнянні одиничних виробів-еталонів, або ж за базовими показниками стандартів;
- в) оцінку рівня якості, що ґрунтується на результатах аналізу сприймання органами чуттів людини, без застосування технічних вимірювальних і реєстраційних засобів;
- г) оцінку рівня якості, що полягає у визначенні узагальнюючого показника рівня якості оцінюваного виробу;
- д) усі відповіді неправильні.

6. *Метод оцінки рівня якості, що ґрунтується на результатах аналізу сприймання органами чуттів людини без застосування технічних вимірювальних і реєстраційних засобів, називається:*

- а) об'єктивним методом;
- б) органоліптичним методом;
- в) комплексним методом.

7. *Показники, що оцінюють якість усієї сукупності продукції підприємства, в економічній теорії називають:*

- а) одиничними;
- б) комплексними;
- в) диференційованими;
- г) загальними;
- д) правильна відповідь відсутня.

8. *Абсолютний рівень якості продукції – це:*

- а) рівень якості, за якого загальна величина суспільних витрат на виробництво і використання продукції є мінімальною;
- б) визначається шляхом обчислення вибраних показників якості без порівняння їх з відповідними показниками аналогічних вітчизняних і зарубіжних зразків виробів;
- в) це оцінка якості, що враховує пріоритетні напрями і темпи розвитку науки і техніки;
- г) відображає ступінь відповідності певного виробу сучасним вітчизняним і зарубіжним вимогам.

9. Рівень якості, за якого загальна величина суспільних витрат на виробництво і використання продукції за певних умов її споживання є мінімальною, називається:

- а) абсолютним рівнем якості;
- б) відносним рівнем якості;
- в) перспективним рівнем якості;
- г) оптимальним рівнем якості.

10. Показники якості виробництва продукції характеризують:

- а) рівень дефектності продукції;
- б) відповідність готового виробу вимогам нормативно-технічної документації;
- в) технічний рівень продукції;
- г) естетичні властивості виробу.

11. Яка група показників якості продукції відображає ступінь використання винаходів при проектуванні виробів?:

- а) показники призначення;
- б) економічні показники;
- в) ергономічні показники;
- г) патентно-правові показники.

12. Показник якості продукції, що відображає ступінь економічних вимог виробництва продукту продуцентом і придбання його споживачем – це:

- а) рівень експлуатаційних витрат часу та фінансових коштів;
- б) термін безаварійної роботи;
- в) виразність та оригінальність форми;
- г) коефіцієнт патентної чистоти.

13. Довговічність – це:

- а) властивість виробу тривалий час зберігати свою працездатність;
- б) властивість виробу виконувати свої функції при збереженні експлуатаційних показників у встановлених межах;
- в) можливість швидкого виявлення та усунення несправностей;
- г) здатність виробу бути виділеним споживачем з аналогічних товарів, які пропонуються на ринку.

14. Показники, які оцінюють якість усієї сукупності продукції підприємства, називаються:

- а) загальними показниками якості;
- б) комплексними показниками якості;
- в) одиничними показниками якості;
- г) диференційованими показниками якості.

15. Комплексні показники якості продукції:

- а) характеризують будь-яку властивість одиниці продукції;
- б) відображають декілька властивостей одиниці продукції одночасно;
- в) оцінюють якість усієї сукупності продукції підприємств.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад

Визначити такт лінії, розрахувати необхідне число робочих місць і коефіцієнт їх використання, швидкість конвеєра, довжину, якщо змінна програма лінії – 250 вузлів, крок конвеєра – 1 м, регламентована перерва для відпочинку – 40 хв. Робота проводиться у дві зміни, тривалість зміни 492 хв. Технологічний процес обробки наводиться в таблиці:

№ операції	1	2	3	4	5
Норма часу, хв.	5,9	2	6	1,8	1,2

Розв'язання

1. Визначаємо такт лінії:

$$r = \frac{\Phi d \times 60}{N} = \frac{(492 - 40) \times 2}{250 \times 2} = 1,8(\text{хв}),$$

де Φd – дійсний фонд часу роботи лінії за дві зміни.

$$\Phi d = (492 - 40) \times 2 = 904 (\text{хв}).$$

2. Визначаємо кількість робочих місць за операціями:

$$\begin{aligned} C_{p1} &= \frac{5,9}{1,8} = 3,28, & K_1 &= \frac{3,28}{4} = 0,82, \\ C_{p2} &= \frac{2}{1,8} = 1,11, & K_2 &= \frac{1,11}{2} = 0,55, \\ C_{p3} &= \frac{6}{1,8} = 3,33, & K_3 &= \frac{3,33}{4} = 0,83, \\ C_{p4} &= \frac{1,8}{1,8} = 1, & K_4 &= \frac{1}{1} = 1, \\ C_{p5} &= \frac{1,2}{1,8} = 0,66, & K_5 &= \frac{0,66}{1} = 0,66. \end{aligned}$$

$C_{пр1} = 4;$ $C_{пр2} = 2;$ $C_{пр3} = 4;$ $C_{пр4} = 1;$ $C_{пр5} = 1;$

3. Визначаємо швидкість руху конвеєра:

$$V = \frac{l}{\tau} = \frac{1}{1,8} = 0,55 (\text{м/хв})$$

4. Визначаємо довжину конвеєра:

$$L = l \times \sum C_{пр} = 1 \times (4 + 2 + 4 + 1 + 1) = 12 (\text{м}).$$

5. Визначаємо середній коефіцієнт використання обладнання:

$$K_{ср} = \frac{\sum C_{пр}}{\sum C_{пр}} = \frac{3,28 + 1,11 + 3,33 + 1 + 0,66}{12} = 0,78.$$

Відповідь: такт лінії становить 15, 07 годин, загальна кількість робочих місць – 12, швидкість руху конвеєра становить 0,55 м/хв., при її довжині 12 м, обладнання використовується на 78%.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Потокова лінія має розрахунковий такт 8 хв., працює у дві зміни по 8 год. Технічні втрати часу плануються в розмірі 5,5 % від фонду часу. На лінії 7 операцій. Тривалість операції: першої – 16 хв., другої – 24 хв., третьої – 8 хв., четвертої – 8 хв., п'ятої – 32 хв., шостої – 16 хв., сьомої – 8 хв. Визначити кварталний (65 днів) випуск деталей на потоковій лінії, кількість робочих місць та їх завантаження.

Задача 2

Розрахувати основні параметри складального конвеєра (такт, темп, швидкість руху, довжину лінії) на підставі таких даних: програма на рік 12000 машин, розташування – одностороннє, довжина між двома машинами на конвеєрі – 1 м, довжина машини яку збирають на конвеєрі – 3 м, кількість робочих місць – 25. Потокова лінія працює у дві зміни по 8 год. Втрати часу на ремонт 4 %. У році 254 робочі дні.

Задача 3

Розрахувати основні параметри складального конвеєра (такт потоку, темп, швидкість руху, довжину лінії) на основі таких даних: квартална програма – 2000 машин, розташування робочих місць – одностороннє, довжина між двома машинами на конвеєрі – 0,5 м, довжина машини, яку збирають на конвеєрі – 3,5 м, кількість робочих місць – 20. Потокова лінія працює у дві зміни по 8 годин. Витрати часу на ремонт 4 %. У кварталі 65 робочих днів.

Задача 4

Визначити необхідну довжину складального конвеєра, а також швидкість його руху при таких умовах: змінна програма лінії складання – 150 механізмів, крок конвеєра – 2 м, на складанні зайнято 12 робітників, регламентовані перерви для відпочинку за зміну – 30 хв.

ТЕМА 10. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ТА СОБІВАРТІСТЬ

Ключові терміни

Витрати на виробництво та реалізацію продукції, витрати підприємства, собівартість продукції, економічні витрати, виробнича собівартість, прямі витрати, постійні та змінні витрати, калькуляція собівартості продукції, класифікація витрат.

10.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що поточні (операційні) витрати зв'язані з безпосереднім виконанням підприємством своєї основної функції – виготовлення продукції (надання послуг). Поточні витрати бувають циклічними та безперервними. Перші повторюються з кожним циклом виготовлення продукту (витрати на матеріали, заробітну плату виробничників, інструмент та ін.), другі існують постійно і незалежно від виробництва (утримання приміщень, споруд, устаткування, управлінського персоналу тощо).

Будь-які витрати орієнтовано на певний результат. Тільки це виправдовує їхню доцільність. Стосовно виробничого підприємства цей загальний принцип діяльності виражається формулою «Витрати – Випуск», що його покладено в основу визначення собівартості продукції. Собівартість продукції – це грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Що ліпше працює підприємство (інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше вдосконалює техніку, технологію та організацію виробництва), то нижчою є собівартість продукції. Тому собівартість є одним із важливих показників ефективності виробництва. Собівартість продукції має тісний зв'язок з її ціною. Це проявляється в тому, що собівартість є базою ціни товару і водночас обмежником для виробництва (ніхто не випускатиме продукції, ринкова ціна якої є нижчою за собівартість).

Далі слід розглянути класифікацію витрат підприємства. За плануванням, обліком та аналізом витрати класифікуються за певними ознаками. Основними з них є ступінь однорідності витрат, спосіб обчислення для окремих різновидів продукції, зв'язок з обсягом виробництва.

За ступенем однорідності витрати поділяються на елементні й комплексні. Елементні витрати однорідні за складом, мають єдиний економічний зміст і є первинними. До них належать матеріальні витрати, оплата праці, відрахування на соціальні потреби, амортизаційні відрахування, інші витрати. Комплексні витрати різні за складом, охоплюють кілька елементів витрат. Їх групують за економічним призначенням у процесі калькулювання та організації внутрішнього економічного управління, наприклад, витрати на утримання й експлуатацію устаткування, загальновиробничі, загальногосподарські витрати, втрати від браку та ін.

За способом обчислення на окремі різновиди продукції витрати поділяються на прямі й непрямі. Прямі витрати безпосередньо зв'язані з виготовленням певного різновиду продукції і можуть бути прямо обчислені на її одиницю. Якщо виготовляється один різновид продукції, усі витрати – прямі. Непрямі витрати не можна безпосередньо обчислити для окремих різновидів продукції, бо вони зв'язані не з виготовленням конкретних виробів, а з процесом виробництва в цілому: зарплата обслуговуючого й управлінського персоналу, утримання та експлуатація будівель, споруд, машин тощо. Поділ витрат на прямі та непрямі

мі залежить від рівня спеціалізації виробництва, його організаційної структури, методів нормування й обліку. Зростання частки прямих витрат у загальній сумі витрат підвищує точність обчислення собівартості одиниці продукції, зміцнює економічні основи управління.

На підставі зв'язку з обсягом виробництва витрати поділяють на постійні та змінні. Постійні витрати є функцією часу, а не обсягу продукції. Їхня загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції (зрозуміло у певних межах). До постійних належать витрати на утримання та експлуатацію будівель і споруд, організацію виробництва, управління. Змінні витрати – це витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції. У свою чергу, їх можна розділити на пропорційні та непропорційні. Пропорційні витрати змінюються прямо пропорційно обсягу виробництва. До пропорційних належать переважно витрати на сировину, основні матеріали, комплектуючі вироби, відрядну зарплату робітників. Непропорційні витрати поділяються на прогресуючі та дегресуючі. Прогресуючі витрати зростають більшою мірою, ніж обсяг виробництва. Вони виникають тоді, коли збільшення обсягу виробництва потребує більших витрат на одиницю продукції. Це, наприклад, витрати на відрядно-прогресивну оплату праці, додаткові рекламні та торгові витрати та ін. Дегресуючі витрати зростають менше ніж обсяг виробництва. До них належить широке коло витрат на експлуатацію машин і устаткування, на ремонт, на інструменти тощо.

Далі слід перейти до розгляду кошторису виробництва, яким є витрати підприємства, зв'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того, відносять їх на собівартість продукції в цьому періоді чи ні. Кошторис виробництва складають за економічними елементами. Матеріальні витрати як елемент кошторису складаються з витрат на: сировину й основні матеріали; вироби, що їх треба купити для укомплектування продукції; покупні напівфабрикати; виробничі послуги сторонніх підприємств і організацій, необхідні для виготовлення продукції; допоміжні матеріали, які використовуються у технологічному процесі або потрібні для його обслуговування, на господарські та управлінські потреби; паливо та енергію зі сторони; пошук і використання природної сировини.

І наприкінці вивчення теми слід розглянути види собівартості продукції. На підприємствах обчислюється собівартість валової, товарної і реалізованої продукції. Собівартість валової продукції як показник застосовується для внутрішніх потреб підприємств, на яких не є стабільною величина залишків незавершеного виробництва.

Собівартість товарної продукції підприємства обчислюється двома основними способами. Перший з них, синтетичний, ґрунтується на кошторисі виробництва. Останній коригують у такий спосіб: з кошторису віднімаються витрати, які з різних причин не включають у виробничу собівартість продукції (витрати на підготовку та освоєння нової продукції, якщо вони фінансуються з прибутку чи інших джерел, позавиробничі витрати, відшкодування втрат від браку); віднімається приріст, додається зменшення залишків витрат майбутніх

періодів; додається приріст, віднімається зменшення залишків майбутніх платежів (відпускних, винагороди за стаж роботи, за підготовчі роботи в сезонних виробництвах тощо). Одержана сума є собівартістю валової продукції. Після її коригування на зміну залишків незавершеного виробництва за собівартістю (приріст віднімається, зменшення додається) одержуємо виробничу собівартість товарної продукції. Якщо до останньої додати позавиробничі (комерційні) витрати, то одержимо повну собівартість товарної продукції.

Орієнтовна номенклатура калькуляційних статей витрат для більшості підприємств різних галузей виглядатиме так: сировина та матеріали; енергія технологічна; основна заробітна плата виробників; додаткова заробітна плата виробників; відрахування на соціальні потреби виробників; утримання та експлуатація машин і устаткування; загальновиробничі витрати; загальногосподарські витрати; підготовка та освоєння виробництва; позавиробничі витрати (витрати на маркетинг). Сума перших семи статей становить цехову, дев'яти – виробничу і всіх статей – повну собівартість.

Теми рефератів

1. Обґрунтування та вибір стратегії зниження поточних витрат на підприємствах України.
2. Доцільність використання системи управління витратами на вітчизняних підприємствах з урахуванням зарубіжного досвіду.
3. Шляхи зниження поточних витрат підприємства в ринкових умовах.
4. Прогнозування собівартості нових виробів на етапі їх проектування.
5. Фактори впливу на собівартість виробництва продукції.

Питання для самостійного вивчення

1. Фактори впливу на витрати підприємства.
2. Основні принципи класифікації собівартості продукції.
3. Класифікація витрат, які формують собівартість продукції за економічними елементами.
4. Класифікація витрат, які формують собівартість продукції за статтями калькуляції.
5. Алгоритм визначення критичного обсягу виробництва продукції.
6. Методи визначення собівартості продукції.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О.В., Сахаєв В.Г., Ареф'єв О.В., Махсма М.Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 123 – 128.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 196 – 209.

3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – С. 188-229.

4. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 403 – 422.

5. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – С. 214 – 240.

6. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 327 – 347.

7. Ситник Й.С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 96 – 123

8. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 425 – 488.

10.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.

2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття витрати, їх класифікація.

2. Собівартість продукції, склад окремих елементів витрат, що входять до виробничої собівартості.

3. Особливості калькуляції собівартості продукції.

4. Дайте визначення економічної категорії «витрати».

5. За якими ознаками проводять класифікацію витрат підприємства.

6. Економічна сутність собівартості продукції.

7. Фактори впливу на витрати підприємства.

8. Фактори впливу собівартість продукції.

9. Охарактеризуйте основні принципи класифікації собівартості продукції.

10. Наведіть класифікацію витрат, які формують собівартість продукції за економічними елементами.

11. Наведіть класифікацію витрат, які формують собівартість продукції за статтями калькуляції.

12. Наведіть алгоритм визначення критичного обсягу виробництва продукції.

13. Методи визначення собівартості продукції.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *Виробнича собівартість продукції містить:*

- а) усі витрати підприємства на виробництво продукції;
- б) усі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції;
- в) усі витрати, пов'язані з виробництвом продукції і загальновиробничі витрати.

2. *До витрат виробництва підприємства включають:*

- а) витрати на сировину, матеріали, оплату праці робітників, податок на додану вартість;
- б) витрат на сировину, матеріали, оплату праці робітників, податок на додану вартість, податок з прибутку;
- в) витрати на сировину, матеріали, оплату праці робітників, витрати на охорону праці, техніку безпеки, охорону навколишнього середовища.

3. *Змінні витрати – це:*

- а) витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний вид продукції;
- б) витрати, загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виробленої продукції;
- в) витрати, розмір яких на одиницю продукції змінюється.

4. *За економічними елементами виокремлюють такі групи витрат:*

- а) витрати на сировину, заробітна плата виробничих робітників, амортизаційні відрахування, інші витрати;
- б) матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних фондів і нематеріальних активів, інші витрати;
- в) прямі матеріальні витрати, прямі витрати на заробітну плату, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати.

5. *На конкретний об'єкт калькулювання загальновиробничі витрати:*

- а) не нараховуються;
- б) нараховуються прямо;
- в) нараховуються методом розподілу.

6. *Собівартість продукції являє собою:*

- а) грошову форму витрат на підготовку, виготовлення і збут продукції;
- б) грошове вираження сукупної вартості ресурсів підприємства;
- в) грошове вираження живої праці.

7. *Собівартість слугує базою для:*

- а) розрахунку продуктивності праці;
- б) визначення ціни товару та нижньою межею для виробника;
- в) розрахунку показників використання основних фондів.

8. *Управління витратами – це:*

- а) процес пошуку резервів збільшення кількості робочих місць;
- б) процес розробки нових видів продукції;

в) процес цілеспрямованого формування витрат за місцем виникнення і різновидами продукції за постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження.

9. Процес цілеспрямованого формування витрат за місцем виникнення і різновидами продукції за постійного контролю їх рівня і стимулювання зниження має назву:

- а) управління витратами;
- б) управління використанням природних ресурсів;
- в) управління трудовим потенціалом підприємства.

10. Управління витратами являє собою:

- а) сукупність заходів соціального розвитку трудового колективу;
- б) важливу функцію економічного механізму кожного підприємства;
- в) заходи щодо збереження довкілля.

11. Витрати на підприємстві групуються за такими ознаками:

- а) за характером впливу на діяльність підприємства;
- б) за чисельністю працюючих у кожному підрозділі підприємства;
- в) місцями їх виникнення і центрами відповідальності.

12. Місце виникнення витрат – це:

- а) певна функціональна сфера діяльності (виготовлення продукції, обслуговування виробництва, управління);
- б) географічні координати підприємства;
- в) територія збуту продукції підприємства.

13. Елемент витрат – це:

- а) сукупність непрямих витрат;
- б) сукупність економічно однорідних витрат;
- в) очікуваний середній обсяг діяльності підприємства.

14. Непрямі витрати – це:

- а) витрати на утримання автотранспорту підприємства;
- б) витрати на утримання складського господарства підприємства;
- в) витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрати економічно доцільним шляхом.

15. Нормальна потужність підприємства – це:

- а) очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва;
- б) потужність, що дозволяє підприємства працювати беззбитково;
- в) потужність, що дозволяє завантажити усі робочі місця на підприємстві.

16. Об'єкт обліку витрат – це:

- а) продукція, що призначена на експорт;
- б) продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення, пов'язаних з їх виробництвом, витрат;
- в) продукція, що призначена для споживання у межах держави.

17. Витрати визнаються у разі:

- а) наявності на підприємстві комп'ютерної мережі;
- б) наявності дозволу на здійснення підприємницької діяльності;
- в) коли вони здійснені одночасно з визнанням доходу за певний період.

18. Кошторис виробництва – це:

- а) сукупність витрат підприємства, пов'язаних з його діяльністю за певний період;
- б) склад витрат на придбання основних та допоміжних матеріалів;
- в) склад витрат на утримання адміністративних приміщень.

19. Калькулювання являє собою:

- а) обчислення питомої ваги продукції, що йде на експорт;
- б) обчислення собівартості окремих виробів;
- в) обчислення вартості робіт та послуг, наданих підприємству сторонніми організаціями.

20. Калькуляційна одиниця об'єкта калькулювання – це:

- а) одиниця визначення торговельної площі;
- б) одиниця визначення маржинального доходу підприємства;
- в) одиниця його кількісного виміру.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити цехову, виробничу і повну собівартість продукції, виготовленої в січні, за таких даних: вартість витраченої сировини – 20 тис. грн; заробітна плата основних робітників – 1 тис. грн; нарахування на заробітну плату основних робітників – 0,375 тис. грн; витрати на утримання обладнання цехів підприємства – 1,8 тис. грн; амортизація будівлі виробничого корпусу – 2,7 тис. грн; витрати на оренду приміщення офісу – 1,9 тис. грн; заробітна плата адміністративно-управлінського персоналу – 1,1 тис. грн; нарахування на заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу – 0,41 тис. грн; витрати, пов'язані з дослідженням ринку – 1,5 тис. грн; витрати на оплату енергії, спожиту підприємством під час виготовлення продукції – 1,75 тис. грн.

Розв'язання:

Цехова собівартість $20 + 1 + 0,375 = 21,375$ тис. грн.

Виробнича собівартість $21,375 + 1,8 + 2,7 + 1,75 = 27,625$ тис. грн.

Повна собівартість $27,625 + 1,9 + 1,1 + 0,41 + 1,5 = 32,535$ тис. грн.

Відповідь: цехова, виробнича і повна собівартість продукції складає відповідно 21,375 тис. грн; 27,625 тис. грн та 32,535 тис. грн.

Приклад 2

Підприємство виготовляє три види продукції в таких обсягах: А – 100 тис. шт., Б – 80 тис. шт., В – 110 тис. шт. Собівартість виготовлення одиниці про-

дукції А – 40 грн, Б – 58 грн, В – 46 грн. Обчислити річну собівартість товарної продукції підприємства.

Розв'язання:

Річна собівартість товарної продукції підприємства

$$C_{\text{ТП}} = 100 \times 40 + 80 \times 58 + 110 \times 46 = 13700 \text{ тис. грн.}$$

Відповідь: річна собівартість товарної продукції підприємства складає

Приклад 3

У звітному році собівартість товарної продукції склала 450,2 тис. грн, витрати на 1 грн товарної продукції – 2,89 грн. У плановому році витрати на 1 грн товарної продукції встановлені в розмірі 2,38 грн. Обсяг виробництва збільшиться на 8 %. Визначте собівартість товарної продукції планового року.

Розв'язання

1. Обсяг товарної продукції в звітному році:

$$Q_{\text{з.р.}} = 450,2 / 2,89 = 155,8 \text{ (тис. грн).}$$

2. Обсяг товарної продукції в плановому році:

$$Q_{\text{п.р.}} = 155,8 \cdot 1,08 = 168,3 \text{ (тис. грн).}$$

3. Собівартість товарної продукції в плановому році:

$$C_{\text{ТП}} = 168,3 \cdot 2,38 = 400,6 \text{ (тис. грн).}$$

Відповідь: собівартість товарної продукції планового року становила 400,6 тис. грн.

Приклад 4

Обсяг товарної продукції в минулому році становив 12400 тис. грн. Частка витрат на виробництво в одній гривні товарної продукції – 0,9 грн. У плановому році передбачається збільшити обсяг виробництва на 12 % за рахунок впровадження нової техніки. При цьому буде досягнуто економію в розмірі 130 тис. грн. Умовно-постійні витрати в минулому році становили 3000 тис. грн, а у зв'язку зі збільшенням обсягу виробництва вони збільшаться на 5 %. Виявити вплив факторів на собівартість товарної продукції і зміну рівня витрат на виробництво 1 грн товарної продукції.

Розв'язання

1. Плановий обсяг виробництва товарної продукції

$$Q_{\text{пл}} = Q_{\text{баз}} \times I_{\text{ТП}},$$

де $Q_{\text{пл}}$, $Q_{\text{баз}}$ – обсяг товарної продукції відповідно у базовому та плановому році, гр. од.;

$I_{\text{ТП}}$ – індекс приросту планового обсягу товарної продукції.

$$Q_{\text{пл}} = 12400 \times 1,12 = 13888 \text{ тис. грн.}$$

2. Собівартість товарної продукції за рівнем витрат на її виробництво минулого року

$$C_{\text{тп}} = Q_{\text{пл}} \times \alpha_{\text{баз}},$$

де $\alpha_{\text{баз}}$ – частка витрат на 1 грн товарної продукції в базовому році.

$$C_{\text{тп}} = 13888 \times 0,9 = 12499,2 \text{ тис грн.},$$

3. Зміна умовно-постійних витрат у плановому році

$$V_{\text{уп}} = \frac{3000 \cdot 512}{100} 3000 = 210 \text{ тис. грн.}$$

4. Собівартість товарної продукції підприємства з урахуванням дії факторів

$$C_{\text{пп}} = 124999,2 - 130 - 210 = 12159,2 \text{ тис. грн.}$$

5. Рівень частки витрат на виробництво 1 грн товарної продукції у плановому періоді

$$\alpha_{\text{пл}} = \frac{12159,2}{13888} = 0,875 \text{ грн.}$$

6. Зміна загального рівня витрат на виробництво 1 грн товарної продукції

$$\Delta = \frac{\alpha_{\text{пл}} - \alpha_{\text{баз}}}{\alpha_{\text{баз}}} \cdot 100 = \frac{0,875 - 0,9}{0,9} \cdot 100 = - 2,7\%.$$

Відповідь: планові витрати на виробництво 1 грн товарної продукції знизяться порівняно з минулим роком на 2,7 %.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Підприємство виробляє продукцію одного найменування, ціна виробу – 1800 грн, середні змінні витрати – 900 грн, загальні постійні витрати – 15000 тис. грн. Визначте критичний обсяг випуску і реалізації продукції у вартісному і кількісному вираженні.

Задача 2

У першому кварталі питомі змінні витрати на виробництво одиниці продукції склали 95 грн, ціна одиниці продукції – 125 грн, загальні постійні витрати – 1000 тис. грн. У другому кварталі ціни на сировину зросли на 10%, внаслідок чого змінні витрати збільшились на 12%. Розрахуйте розмір впливу зміни цін на сировину на критичний обсяг виробництва продукції.

Задача 3

Використовуючи дані, які наведені у таблиці:

1. Розрахуйте структуру витрат підприємства та її динаміку, зробіть висновки.

2. Виділіть статті – прямі та непрямі, умовно-постійні та умовно-змінні, прості та комплексні.

3. Визначте обсяг умовно-постійних і умовно-змінних витрат, маючи на увазі, що цехові та загальнозаводські витрати належать до умовно-постійних, в інших комплексних статтях вони займають 65%.

4. Розрахуйте виробничу та повну собівартість.

Статті	Минулий рік	Звітний рік
Одиниці виміру	тис. грн	тис. грн
Сировина та матеріали	1250	1486
Покупні, комплектуючі, напівфабрикати	95	90
Паливо, енергія	487	520
Основна заробітна плата за відрядними розцінками	312	415
Додаткова заробітна плата	52	59
Відрахування на соціальні потреби	130	170
Витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництв	8	10
Знос спеціальних інструментів	13	13
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	65	71
Загальновиробничі витрати	55	58
Комерційні витрати	64	83
Витрати внаслідок технічного браку	8	13

Задача 4

Витрати на сировину і матеріали у 2 кварталі року, у порівнянні з 1 зросли на 40%. Водночас змінився обсяг виробництва і збуту продукції. Інші змінні витрати виробництва залишились без зміни. Питомі сукупні витрати зросли на 22800 грн, загальні постійні витрати залишились без зміни. У 1 кварталі питомі сукупні витрати виробництва склали 98200 грн, а питомі постійні витрати – 30200 грн. Питома вага витрат на сировину і матеріали у структурі собівартості у 1 кварталі дорівнювала 70%. Визначте, на скільки відсотків було змінено обсяг виробництва.

Задача 5

Питомі змінні витрати – 60 грн. Ціна на вироби, яка складала у 1 кварталі – 200 грн, у 2 кварталі зросла на 12%. Постійні витрати складають 2000 тис грн, змінні витрати на од. – 60 грн. Розрахуйте розмір впливу зміни цін на вироби на критичний обсяг виробництва.

Задача 6

У звітному році собівартість товарної продукції дорівнювала 498,2 тис. грн, внаслідок чого витрати на 1 грн товарної продукції склали – 121,42 грн. У

плановому році витрати на 1 грн товарної продукції визначені у розмірі 101,35 грн. Обсяг виробництва продукції планується збільшити на 11%. Розрахуйте собівартість товарної продукції на плановий рік.

Задача 7

Керівництво підприємства розглядає запитання про збільшення витрат на рекламу на 10 тис. грн з метою збільшення виручки від продажу на 40 тис. грн. Коефіцієнт маржинального прибутку складає – 0,7. Визначте, чи вигідно підприємству збільшити витрати на рекламу.

Задача 8

Підприємство продає кожний рік 150001 одиниць виробів А за ціною 251 грн. Змінні витрати у розрахунку на одиницю продукції складають 110 грн. Постійні витрати дорівнюють 1501 тис. грн. З метою збільшення обсягу продаж, підприємство прийняло рішення зменшити ціну за одиницю продукції на 85 грн. і збільшити витрати на рекламу на 100 тис. грн. Внаслідок цих заходів підприємство планує збільшити обсяг продажу на 60%. Визначте, чи вигідні дії керівництва підприємства.

Задача 9

Підприємство продає 8000 шт. виробів за ціною 300 грн за одиницю. Змінні витрати складають 230 грн за одиницю. Постійні витрати дорівнюють 60 тис. грн. Підприємство має вільні виробничі потужності. Потенційний покупець бажає придбати 500 шт. виробів за ціною 210 грн за одиницю. Чи слід підприємству приймати додаткове замовлення за зниженою ціною?

Задача 10

За планом реструктуризації підприємство планує збільшити обсяг виробництва продукції. Визначте оптимальний обсяг продукції та оптимальні ціни, при яких гранична виручка перевищуватиме граничні витрати підприємства. Базова ціна включає рентабельність виробництва продукції у розмірі 15%. Підприємство може виробляти продукцію у обсягах, наведених у таблиці.

Обсяг виробництва, т	Собівартість продукції, грн
1500	32000
2500	32570
3500	33200
4500	33550
5500	35500
6500	41200

Задача 11

Розрахуйте економію, яку повинно отримати підприємство за рахунок зниження собівартості продукції, якщо за проектом воно планує виробити продукції А – 7200 т, продукції В – 680 т. Витрати на 1 грн за звітними даними ми-

нулого року складають для продукції А – 252 грн, за проектом – 249 грн, для продукції В – 277 грн і 267 грн відповідно.

Задача 12

Приватне підприємство виготовляє токарні верстати. Фактичний випуск за звітний період склав 194 верстата. Витрати на сировину та матеріали дорівнюють 332,2 тис. грн, на оплату праці робітникам, зайнятим виробництвом верстатів – 29,7 тис. грн, загальновиробничі – 18,3 тис. грн та адміністративні витрати – 33,7 тис. грн. Сума амортизаційних відрахувань – 34,8 тис. грн. Вартість незавершеного виробництва на початок звітного періоду – 24,3 тис. грн, на кінець – 31,4 тис. грн. Визначте виробничі витрати на виготовлення загальної кількості токарних верстатів та виробничу собівартість одного верстата.

ТЕМА 11. ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові терміни

Цінова політика підприємства, ціна, види цін, функції цін, тарифи, система франкування цін, чинники ціноутворення, методи ціноутворення.

11.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Вивчення теми доцільно розпочати із з'ясування того, що ціновою політикою підприємства є комплекс заходів фірми, до якого відноситься формування ціни, знижок, умов оплати за товар, реалізація якого покликана забезпечити задоволення потреб споживачів і отримання фірмою прибутку, а також вирішення стратегічних завдань фірми. Основна кінцева мета – одержання максимального прибутку. Проміжними цілями можуть бути: захист на ринку своїх позицій, вихід на ринок з новим товаром, швидке відшкодування виробничих витрат.

За ринкових умов господарювання ключовим економічним важелем, що активно впливає на розвиток суспільного виробництва та рівень життя населення, є ціна. Ціна – це грошовий вираз вартості товару (продукції, послуги). Вона завжди коливається навколо ціни виробництва (перетвореної форми вартості одиниці товару, що дорівнює сумі витрат виробництва і середнього прибутку) та відображає рівень суспільно необхідних витрат праці. Застосовувані в ринковій економіці ціни виконують три основні функції: обліково-вимірну, розподільчу та стимулюючу. Обліково-вимірну функцію ціни полягає в тому, що вона є засобом обліку й вимірювання витрат суспільної праці на виробництво окремих видів продукції або надання різноманітних послуг. Розподільча функція зводиться до того, що за допомогою цін, які відхиляються від вартості, здійснюється перерозподіл частини доходів первинних суб'єктів господарювання й населення. Стимулююча функція ціни використовується для мотивації підвищення ефективності господарювання, забезпечення

необхідної прибутковості (доходності) кожному нормально працюючому продуценту, посереднику і безпосередньому продавцю товарів виробничого та споживчого призначення. Застосовується багато видів цін, які виокремлюються за різними класифікаційними ознаками (або без таких ознак).

За класифікаційною ознакою рівня встановлення та регулювання застосовують централізовано-фіксовані й регульовані, договірні та вільні ціни. Залежно від особливостей купівлі-продажу і сфери економіки існують світові, оптові, закупівельні та роздрібні ціни, а також тарифи на перевезення вантажів і пасажирів, надання різноманітних платних послуг.

Окрему групу цін становлять різноманітні тарифи. Тарифи вантажного та пасажирського транспорту відображають плату за перевезення вантажів і пасажирів, яку справляють транспортні підприємства з відправників і населення. Тарифи на платні послуги характеризують розмір оплати послуг по побутовому обслуговуванню населення, послуг банків і зв'язку, юридичних, консультаційних та інших послуг, що надаються фізичним та юридичним особам.

Сучасне ціноутворення передбачає систему франкування цін. Франко (італ. *franco*, букв. – вільний) – вид зовнішньоторговельної угоди купівлі-продажу, коли в ціну товару включаються витрати на його страхування і доставку в місце, зазначене в договорі. Заведено розрізняти ціни «франко-станція відправлення» та «франко-станція призначення». За умови встановлення оптової ціни «франко-станція відправлення» витрати на доставку продукції від станції відправлення до місця споживання несе покупець товару, а відтак транспортні витрати продавець не включає в ціну. Оптова ціна «франко-станція призначення» включає транспортні витрати, які відшкодовує оптово-збутова організація чи виробник продукції. Уся сукупність чинників, що так чи інакше впливають на процес ціноутворення на різногалузеву продукцію (послуги), поділяється на дві групи: загальні та специфічні.

Загальними чинниками, що визначають ціни на товари (продукцію, послуги), переважно є: гнучкість попиту; високі технічні параметри та низька вартість експлуатації; орієнтація на одержання прибутку та оцінка потенційних покупок з огляду на їхню ефективність; здатність надавати готовому виробу більшої привабливості для покупців.

Об'єктивно діють і специфічні чинники ціноутворення на основні види продукції виробничо-технічного призначення (сировину, основні й допоміжні матеріали, вузли та агрегати, основне й допоміжне устаткування). Їх варто розглянути детальніше. Сировина підлягає лише тій обробці, яка полегшує її використання чи транспортування або приводить її у відповідність із чинними стандартами. За реалізації сировинних товарів на ринку ціни на них встановлюються з урахуванням вимог стандартів, обсягу попиту і продажу. Основні матеріали, як правило, купують відповідно до специфікації, опрацьованої на базі чинних стандартів. Саме наявність затверджених у встановленому порядку стандартів є головним чинником ціноутворення на основні матеріали. Допоміжні матеріали виконують на різногалузевих підприємствах майже однакові функції і у зв'язку з цим мають стійкий попит. Тому на встановлення ціни на такі матеріа-

ли впливають існуючий попит, їхні якісні показники та обсяги виробництва. У зв'язку з природним прагненням покупців максимально обмежити кількість постачальників вузлів та агрегатів, останні звичайно придбають безпосередньо у виробників, які встановлюють ціну на них з урахуванням іміджу своєї продукції на ринку. Іноді деякі вузли та агрегати є досить помітними в готовому виробі, що дає змогу покупцям використовувати відомі на ринку марки (типорозміри) таких виробів для стимулювання збуту власної продукції за вигідною для них ціною. За встановлення цін на основне устаткування враховується його універсальність або навпаки – спеціалізація. Що вища спеціалізація устаткування, то суворіші вимоги як до експлуатаційних параметрів, так і до ціни. За ринкових умов господарювання виробники основного устаткування можуть кредитувати своїх покупців, включаючи продаж на виплат та лізинг. Ціна одиниці допоміжного устаткування завжди є помітно нижчою за ціну на основне устаткування. За умови зростання обсягів виробництва і збуту такого устаткування з'являється можливість дальшого зниження ціни.

Методи ціноутворення: «середні витрати плюс прибуток»; на підставі цільового (фіксованого) прибутку; на засаді суб'єктивної цінності товару; «за рівнем поточних цін» («за рівнем конкуренції»); на підставі результатів закритих торгів; «за рівнем попиту»; за місцем походження товару; установаження єдиної ціни із включенням у неї витрат на доставку; встановлення зональних цін; установаження ціни стосовно базисного пункту; встановлення цін із прийняттям на себе витрат на поставку; встановлення цін зі знижками. Вибір методу ціноутворення і встановлення відповідно до нього певного рівня ціни є початковим етапом розробки цінової стратегії та тактики підприємства (організації). Надалі ціни постійно коригуються (регулюються) підприємством (організацією) і державою, згідно з мінливою кон'юнктурою ринку та необхідними уточненнями заздалегідь розробленої стратегії ціноутворення стосовно різних видів продукції.

Темі рефератів

1. Цінова політика підприємства як фактор формування його доходів від реалізації продукції.
2. Методи та чинники ціноутворення.
3. Формування стратегії цінової політики на підприємстві.

Питання для самостійного вивчення

1. Характеристика ціноутворюючих факторів.
2. Напрями забезпечення ефективності цінової політики.

Літературні джерела

1. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 210 – 215.

2. Економіка підприємства / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 423 – 432.

3. Макаровська Т.П., Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2003. – С. 241 – 256.

4. Мельник В.М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2003. – С. 414 – 431.

5. Петрович Й.М., Кіт А.Ф., Семенов О.М. та ін. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів: Новий світ, 2004. – С. 124 – 130.

6. Шваб Л.І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 448 – 454.

7. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. В.А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 651 – 683.

10.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.

2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Питання для закріплення матеріалу

1. Поняття та цілі цінової політики.

2. Види цінової політики на підприємстві.

3. Основні чинники формування цін на продукцію.

4. Методи ціноутворення.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *Цінова політика – це:*

а) сукупність економічних і організаційних заходів, спрямованих на досягнення за допомогою цін ефективної господарської діяльності;

б) сукупність методів, правил і прийомів, спрямованих на досягнення за допомогою товарів цін ефективної господарської діяльності;

в) сукупність ресурсного забезпечення та товарної політики, спрямованих на досягнення за допомогою цін і ринкових важелів ефективної господарської діяльності.

2. *Політика цін – це:*

а) загальні методи ціноутворення, яких підприємство буде дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари;

б) загальні принципи, яких підприємство буде дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари;

в) загальні стратегії ціноутворення, яких підприємство буде дотримуватися в сфері встановлення цін на свої товари.

3. *Елементи витратного підходу розроблення політики ціноутворення:*

а) виробництво-витрати-ціна-цінність-споживач;

б) виробництво-витрати-ціна-споживач;

в) споживач-цінність-ціна-витрати-виробництво.

4. *Який вид зв'язку між ціною і попитом:*

а) прямий;

б) зворотний;

в) зв'язку не існує.

5. *Який попит щодо даних товарів володіє максимальною еластичністю за ціною:*

а) поштові марки;

б) хліб;

в) персональні комп'ютери;

г) жувальна гумка.

6. *Відпускна ціна виробника на підакцизний товар розраховується за формулою:*

а) $(C + П + A) \times 1,2$;

б) $(C + П) \times 1,2 + A$;

в) $(C + П + A + ПДВ) \times 1,2$.

7. *За допомогою яких засобів стимулюють споживачів:*

а) проведення сумісної реклами;

б) залікові талони;

в) заліки за закупку;

г) премії;

д) товари, що продаються за пільговими цінами;

е) розповсюдження зразків.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Калькуляція собівартості одиниці продукції підприємства наведена в таблиці:

Статті калькуляції	Сума, грн
1. Вартість основних і допоміжних матеріалів (за мінусом повернених відходів)	93,6
2. Куповані напівфабрикати	73,5
3. Паливо та енергія на технологічні цілі	58,2
4. Основна заробітна плата виробничих робітників	29,5
5. Додаткова заробітна плата виробничих робітників	2,3

6. Відрахування на соціальні заходи	3,1
7. Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	56,7
8. Цехові витрати	20,2
9. Загальновиробничі витрати	33,8
10. Інші виробничі витрати	0,8
11. Усього виробнича собівартість	?
12. Позавиробничі витрати	5,3
13. Повна собівартість	?

Рівень рентабельності запланований у розмірі 18 %. Обчислити вільну відпускну ціну з ПДВ та суму ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету.

Розв’язання:

Спочатку обчислюємо вартість матеріальних затрат у собівартості продукції (МЗ) і повну собівартість (С):

$$МЗ = 93,6 + 73,5 + 52,8 = 225,3 \text{ грн.}$$

У даному розрахунку витрати на матеріальні ресурси не враховують ПДВ, сплаченого постачальникам цих ресурсів, оскільки у витрати виробництва він не включається.

$$С = 225,3 + 29,5 + 2,3 + 3,1 + 56,7 + 20,2 + 33,8 + 0,8 + 5,3 = 377,0 \text{ грн.}$$

При запланованому рівні рентабельності за відношенням до собівартості виробу можемо визначити гуртову ціну підприємства $Ц_{\text{гурт}}$, яка відповідає вільній відпускну ціні ($Ц_{\text{вв}}$):

$$Ц_{\text{гурт}} = Ц_{\text{вв}} = 377 \times 1,18 = 444,86 \text{ грн.}$$

При ставці ПДВ = 20 % сума цього податку становитиме:

$$ПДВ = 444,86 \times 0,2 = 88,97 \text{ грн.}$$

Тоді, вільна відпускну ціна з ПДВ ($Ц_{\text{вв ПДВ}}$) дорівнюватиме:

$$Ц_{\text{вв ПДВ}} = 444,86 + 88,97 = 533,83 \text{ грн.}$$

Сума ПДВ, що сплачується виробником продукції до бюджету, дорівнює різниці між сумою податку, одержаного від покупця продукції, і сумою податку, сплаченого постачальникам матеріальних ресурсів. ПДВ, сплачений постачальникам, дорівнює:

$$ПДВ_{\text{пост}} = 225,3 \times 0,2 = 45,06 \text{ грн.}$$

Отже, до бюджету виробником продукції буде сплачено податку на додану вартість у сумі

$$ПДВ = 88,97 - 45,06 = 43,91 \text{ грн.}$$

Відповідь: вільна відпускну ціна з ПДВ становить 533,83 грн., а сума ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету – 43,91 грн.

Приклад 2

Визначити ціну роздрібної торгівлі за наведеними даними: собівартість виробу – 200 грн, норма прибутку – 25 %, ставка акцизного збору – 15 %, ставка ПДВ – 20 %, збутова націнка – 10 %, торговельна націнка – 15 %.

Розв'язання:

Визначаємо ціну підприємства:

- ціна підприємства: $200 + (200 \times 0,25) = 250$ (грн);
- ціна з акцизним збором: $250 : (100 - 15) \times 100 = 294$ (грн);
- ціна з ПДВ: $294 \times 1,2 = 353$ (грн);
- ціна оптової торгівлі: $353 \times 1,1 = 388$ (грн);
- ціна роздрібної торгівлі: $388 \times 1,15 = 446$ (грн).

Відповідь: ціна роздрібної торгівлі продукції складає 446 гривень.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Визначити собівартість виробу підприємства залишковим методом, якщо ціна оптової торгівлі – 300 грн, збутова націнка – 25 %, ставка ПДВ – 20 %, ставка акцизного збору – 35 %, норма прибутку – 30 %.

Задача 2

Визначити суму акцизного збору і ПДВ у складі ціни автомобіля, якщо роздрібна ціна – 48 900 у.о., ставка акцизного збору – 45 %, ставка ПДВ – 20 %, націнка збутова – 17 %, націнка торговельна – 15 %.

Задача 3

Визначити ціну виробу.

Показники	Сума, грн
Змінні витрати на одиницю продукції	22
Загальна сума постійних витрат	45000
Обсяг випуску продукції (шт)	2500
Постійні витрати на одиницю продукції	?
Рентабельність продукції (%)	30
Сума прибутку	?
Ціна одиниці продукції	?

Задача 4

Підприємству потрібно встановити ціну за таких умов: ймовірні обсяги виробництва знаходяться в межах 300 – 700 од.; постійні витрати становлять 11500 грн; змінні витрати на одиницю продукції становлять 118 грн; ціна може бути встановлена в межах 145 – 170 грн.

№ п/п	Ціна, грн	Обсяг вир-ва, од.	Виручка, грн	Витрати, грн			Прибуток, грн
				Змінні	Постійні	Повні	
1.	170	300					
2.	155	550					
3.	145	700					

Задача 5

Сидіння для вагона має повну собівартість 1000 грн. Рівень рентабельності даного виробу – 23 %. Надбавка за високу якість і відповідність міжнародним стандартам – 15 %. Торговельна надбавка – 12 % до вільної відпускної ціни з ПДВ. Розрахувати роздрібну ціну сидіння.

ТЕМА 12. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові терміни

Доходність, доход, прибуток, прибуток від реалізації продукції, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток, рентабельність підприємства, безбитковість, критичний обсяг.

12.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Основними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності є: вивчення можливостей одержання прибутку відповідно до наявного ресурсного потенціалу підприємства і кон'юнктури ринку; систематичний контроль за процесом формування прибутку і зміною його динаміки; визначення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на фінансові результати й оцінювання якості прибутку; виявлення резервів збільшення суми прибутку і підвищення рівня прибутковості бізнесу; оцінювання роботи підприємства з використання можливостей збільшення прибутку і рентабельності; вироблення рекомендацій з підвищення ефективності системи керування прибутком.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування. Уся діяльність підприємства спрямується на те, щоб забезпечити зростання прибутку або принаймні стабілізацію його на певному рівні.

Залежно від формування та розподілу виокремлюють кілька видів прибутку: загальний прибуток (весь прибуток підприємства, одержаний від усіх видів діяльності, до його оподаткування та розподілу. Такий прибуток інакше називають балансовим); прибуток після оподаткування (прибуток, що реально поступає в розпорядження підприємства, має поширену у вітчизняній літературі та

практиці назву – чистий прибуток); валовий прибуток (різниця між виручкою та виробничими витратами); операційний прибуток (дорівнює валовому прибутку за мінусом невикористаних витрат); маржинальний прибуток (характеризує обсяг виручки від продажу продукції за мінусом змінних витрат. Він включає власне прибуток і постійні витрати); прибуток від продажу майна (від продажу основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств тощо); прибуток від позареалізаційних операцій (прибуток від пайової участі в спільних підприємствах, здавання майна в оренду (лізинг), дивіденди на цінні папери, дохід від володіння борговими зобов'язаннями, роялті, надходження від економічних санкцій тощо).

Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

Передусім виокремлюють рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) і рентабельність продукції. Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) обчислюється в кількох модифікаціях: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність акціонерного капіталу. Рентабельність активів характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства. Показник рентабельності сукупних активів може бути дезагрегований, якщо підприємство здійснює різні види діяльності (за умов диверсифікації). У цьому разі поряд із рентабельністю всіх активів визначається їхня рентабельність за окремими видами діяльності (наприклад, рентабельність виробництва, сервісного обслуговування, комерційної діяльності тощо). Рентабельність власного капіталу відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів. Величина власного капіталу береться за даними балансу підприємства. Вона дорівнює сумі активів за мінусом усіх боргових зобов'язань. Рентабельність акціонерного капіталу свідчить про верхню межу дивідендів на акції. Рентабельність продукції характеризує ефективність витрат на її виробництво і збут. У багатомонокультурному виробництві поряд з рентабельністю всієї продукції обчислюється також рентабельність окремих її різновидів.

Темати рефератів

1. Динаміка рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.
2. Динаміка та шляхи підвищення рентабельності на підприємствах різних галузей України.
3. Державна політика оподаткування та прибутковість підприємства.
4. Фактори формування прибутку підприємства в ринкових умовах.
5. Загальноприйнята практика використання прибутку підприємства.
6. Функції прибутку підприємства
7. Фактори формування прибутку підприємства
8. Рентабельність, показники оцінки та резерви підвищення.
9. Маржинальна оцінка фінансових результатів підприємства.

Питання для самостійного вивчення

1. Джерела формування доходу підприємства. Резерви підвищення доходу.
2. Показники оцінки фінансово-економічних результатів діяльності підприємства.
3. Формування та резерви збільшення фінансового результату по операційній діяльності підприємства.
4. Принципи формування системи показників ефективності діяльності підприємства, шляхи підвищення ефективності.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 129 – 133.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 221 – 230.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 433 – 447.
4. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 421 – 441.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТЗОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 155 – 173.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 489 – 498.
7. Економіка підприємства: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – С. 568 – 583.

12.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на основі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Питання для закріплення матеріалу

1. Економічна сутність доходів підприємства.
2. Джерела утворення доходу підприємства.
3. Економічна сутність прибутку підприємства та його види.

4. Чи аналогічні поняття «ефективність», «прибутковість» та «доходність»?

5. Розкрийте вплив державної політики оподаткування на прибутковість діяльності підприємств України.

6. Охарактеризуйте фактори, які впливають на формування прибутку підприємства.

7. Наведіть динаміку рівня прибутковості підприємств різних галузей економіки України.

8. Визначте основні шляхи підвищення прибутковості підприємства в ринкових умовах.

9. Розкрийте економічний зміст рентабельності підприємства.

10. Наведіть види рентабельності підприємства та розкрийте їх економічний зміст.

11. Охарактеризуйте динаміку та шляхи підвищення рентабельності підприємства.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. *Прибуток – це:*

а) виручка від підприємницької діяльності за вирахуванням матеріальних і притриманих до них витрат;

б) частина виручки, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність;

в) чистий дохід від реалізації продукції.

2. *Прибуток від реалізації продукції – це:*

а) виручка від реалізації продукції;

б) чистий прибуток підприємства;

в) різниця між обсягом реалізованої продукції (без ПДВ та акцизу) та її собівартістю.

3. *Чистий прибуток підприємства – це:*

а) загальна сума прибутку підприємства за усіма видами діяльності після його оподаткування;

б) прибуток від звичайної діяльності після сплати законодавчо встановлених податків;

в) виручка від реалізації продукції за мінусом витрат на виробництво.

4. *Рентабельність – це:*

а) абсолютний показник ефективності виробництва;

б) відносний показник ефективності діяльності підприємства;

в) відношення валових витрат на виробництво продукції до обсягу реалізації.

5. *Рентабельність окремих видів продукції обчислюється як:*

а) відношення ціни виробу до прибутку;

б) відношення прибутку до виробничих фондів;

в) відношення прибутку від реалізації виробу до собівартості.

6. Рентабельність виробничих фондів підприємства визначається як:

- а) відношення валового прибутку до величини сукупних активів;
- б) відношення загальної суми прибутку підприємства за усіма видами діяльності до оподаткування до середньорічної вартості основних виробничих фондів та оборотних коштів;
- в) відношення чистого прибутку до власного капіталу підприємства.

7. Показником, що характеризує рівень поточних витрат на виробництво (собівартість продукції), є:

- а) показник ефективності застосовуваних ресурсів;
- б) показник ефективності споживаних ресурсів;
- в) показник частки приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва.

8. Що мають на увазі під точкою беззбитковості?:

- а) це мінімальний обсяг діяльності підприємства, за якого сума отриманого доходу дорівнює сумі поточних витрат;
- б) обсяг діяльності, що забезпечує отримання мінімального прибутку на вкладений капітал;
- в) обсяг діяльності, що забезпечує отримання граничного доходу.

9. Що означає поняття «Самоокупність»?:

- а) рівень господарювання, що забезпечує мінімальну рентабельність;
- б) умови, за яких досягається можливість отримання прибутку у розмірі достатньому для нормального виробничого і соціального розвитку;
- в) умови, за яких підприємство з отриманої виручки від реалізації продукції відшкодовує поточні експлуатаційні витрати.

10. Що мають на увазі під ліквідністю підприємства?

- а) підприємство знаходиться у стані банкрутства, швидкої ліквідації;
- б) спроможність підприємства оперативно перетворити свої активи у сплачені засоби для оплати поточних зобов'язань;
- в) спроможність підприємства перетворити свої активи у платіжні засоби для ліквідації заборгованості з заробітної плати та довготермінових зобов'язань.

11. Коефіцієнт термінової ліквідності – це відношення:

- а) оборотних активів високої ліквідності до поточних зобов'язань;
- б) чистого прибутку до власного капіталу;
- в) валового прибутку до загальної суми боргових зобов'язань.

12. Що характеризує показник заборгованості підприємства?:

- а) знаходження підприємства у стані підвищеного фінансового ризику;
- б) неспроможність підприємства покрити свої боргові зобов'язання перед кредиторами;
- в) ступінь покриття активів підприємства за рахунок боргів.

13. Середній період оплати дебіторської заборгованості покупцями продукції – це:

- а) відношення дебіторської заборгованості до обсягу кредиторської заборгованості;

б) відношення дебіторської заборгованості до обсягу продаж за розрахунковий період;

в) відношення добутку дебіторської заборгованості та кількості календарних днів у розрахунковому періоді до обсягу продаж за розрахунковий період.

14. Фінансові результати підприємства відображають:

а) рівень досягнення місії підприємства;

б) рівень соціального розвитку колективу;

в) рівень впровадження досягнень НТП.

15. Основним показником фінансової діяльності підприємства є:

а) технічна озброєність; б) дохід;

в) питома вага пасивних виробничих фондів.

16. Валовий прибуток – це:

а) різниця між обсягом прибутку звітного та базового року;

б) співвідношення активної і пасивної частини виробничих фондів;

в) економічний результат діяльності суб'єктів господарювання (різниця між чистою виручкою та виробничою собівартістю).

17. Під чистою виручкою підприємства розуміють:

а) різновид кінцевого результату, що визначається вирахуванням із загальної виручки від реалізації продукції наданих знижок, повернення проданих товарів, податку на додану вартість, акцизного збору;

б) фінансовий результат від операційної діяльності;

в) результат отриманий від зміни форми організації виробництва.

18. Операційний прибуток – це:

а) результат взаємодії науки і виробництва;

б) фінансовий результат від операційної діяльності (валовий дохід мінус операційні витрати плюс інші операційні доходи);

в) фінансовий результат за мінусом дебіторської заборгованості.

19. Прибуток від звичайної діяльності після оподаткування – це:

а) алгебраїчна сума прибутку від звичайної діяльності та податків з надзвичайного прибутку;

б) загальна сума платника податку;

в) різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податків на прибуток.

20. Звичайна діяльність підприємства – це:

а) діяльність, пов'язана з випуском основної продукції підприємства;

б) діяльність, спрямована на розвиток трудового колективу;

в) діяльність, спрямована на захист навколишнього середовища.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад

Розрахувати показники рентабельності фірми за даними таблиці:

Асортимент	Річний обсяг реалізації, т	Повна собівартість, * грн	Відпускна ціна,* грн	Вага виробу, кг
Виріб А	70	20,63	20,75	0,9
Виріб Б	62	20,49	20,55	1,0
Виріб В	35	10,53	10,50	0,5
Виріб Г	10	10,23	10,30	0,2

* ціни умовні.

Середньорічна вартість основних виробничих фондів – 145 тис. грн і нормованих оборотних засобів – 20,5 тис. грн.

Розв'язання

Рентабельність окремих виробів обчислюємо за формулою:

$$P_s = \frac{C_i - C_i}{C_i} \cdot 100$$

Рентабельність виробу А:

$$P_s = \frac{20,75 - 20,63}{20,63} \cdot 100 = 19,04 \%$$

Рентабельність виробу Б:

$$P_s = \frac{0,55 - 0,49}{0,49} \cdot 100 = 12,24 \%$$

Рентабельність виробу В:

$$P_s = \frac{0,55 - 0,43}{0,43} \cdot 100 = 16,28 \%$$

Рентабельність виробу Г:

$$P_s = \frac{0,30 - 0,23}{0,23} \cdot 100 = 30,43 \%$$

Для обчислення рентабельності продукції фірми слід розрахувати виручку від реалізації продукції (Vp) і собівартість реалізованої продукції (Cp):

$$VP = 0,75 \times 70000(0,9 + 0,55 \times 62000 + 0,50 \times 35000)0,50 + 0,3 \times 10000)0,2 = 0,75 \times 77777,78 + 0,55 \times 62000 + 0,5 \times 70000 + 0,3 \times 50000 = 142\,433,33 \text{ (грн)}.$$

Прибуток від реалізації продукції:

$$Pr = Vp - Cp = 142433,33 - 120980,0 = 21453,33 \text{ (грн)}.$$

Рентабельність продукції:

$$P_{\text{п}} = \frac{21453,33}{120980,0} \times 100\% = 17,73\%.$$

Загальна рентабельність виробництва:

$$P_{\text{вф}} = \frac{21453,33}{145000 + 20500} \times 100\% = 12,96\%.$$

Відповідь: рентабельність продукції становить 17,73 %, рентабельність виробництва 12,96 %.

Задачі для самостійного розв'язання:

Задача 1

Виробнича собівартість фрезерного верстата за звітний рік склала 9000 + 10 + № студента за журналом, (грн). Витрати з реалізації верстата становлять 5 % виробничої собівартості. Відпускна ціна верстата 11800 + 10 + № студента за журналом (грн). За рахунок зміни деяких деталей передбачається у плановому році зменшити виробничу собівартість на 2,1 %. Визначити зміну рентабельності виробництва фрезерного верстата.

Задача 2

Розрахувати показники рентабельності підприємства за наведеними даними:

Показники		
Обсяг випуску продукції, од.		120000
Гуртова ціна за одиницю продукції, грн		24
Собівартість одиниці продукції, грн		20
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн		4000
Збитки від позареалізаційних операцій, грн		2000
Середньорічна вартість, грн		
– основних фондів		122 000
– нормативних оборотних засобів, грн		38 000
– ставка податку на прибуток, %		30

Задача 3

Порівняйте рентабельність продукції за три квартали на підставі таких даних:

Показники	Одиниці виміру	Квартал року		
		I	II	III
Кількість випущених виробів	шт.	1 500	2 000	1 800
Ціна одного виробу	грн.	60	60	60
Собівартість одного виробу	грн.	50	52	48

Задача 4

У таблиці наведені дані п'яти варіантів ведення бізнесу на підприємстві. При цьому постійні витрати для всіх варіантів незмінні. Заповніть таблицю і визначте варіант, при якому прибуток буде найбільшим.

№ варіанта	Ціна, тис. грн	Випуск і реалізація, од.	Виручка, тис. грн	Питомі змінні витрати, тис. грн	Загальні змінні витрати, тис. грн	Питомі постійні витрати, тис. грн	Загальні постійні витрати, тис. грн	Питомі сукупні витрати, тис. грн	Сукупні витрати, тис. грн	Прибуток (збитки) на одиницю продукції, тис. грн/од	Прибуток (збитки), тис. грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	74				110 000				9		
2					150 000			100			24 940
3	90			55				70			
4	88	2 500				26		72			
5		2 000		36					15		

Задача 5

Планові показники виробів А і Б складають:

Показники	А	Б
Випуск і реалізація продукції, од.	950	600
Ціна одного виробу, тис. грн	125	65
Собівартість виробу, тис. грн	100	50

Протягом року підприємство досягло зниження собівартості продукції виробу А на 5 %, виробу Б – на 2,5 %. Оптова ціна залишилась без змін. Визначте, як змінилась фактична рентабельність продукції порівняно з плановою всіх виробів.

Задача 6

На підставі вихідних даних розрахуйте обсяг реалізованої продукції, її собівартість і суму прибутку. Залишок готової продукції на складі, товарів відвантажених, але не оплачених і товарів на зберіганні у покупців на початок року склав 745 тис. грн, собівартістю на суму 625 тис. грн. Випуск товарної продукції в плановому періоді дорівнював 21575 тис. грн, собівартістю 18952 тис. грн. Залишок готової продукції на складі і товарів відвантажених, але не оплачених на кінець року – 458 тис. грн, собівартістю – 376 тис. грн.

Задача 7

У таблиці наведений план реалізації продукції підприємством.

Виріб	Ціна за одиницю, грн	Собівартість виробу, грн	План реалізації за варіантами, од.			
			I	II	III	IV
А	240	159	2500	45200	6580	7240
Б	300	265	5555	32500	4250	6210
В	470	403	10150	65320	7940	3685

Від реалізації продукції підсобного сільського господарства підприємства планується одержати 25 тис. грн прибутку, від реалізації виробів широкого вжитку із відходів виробництва 15 тис. грн. У плановому році буде сплачено у державний бюджет податку на суму 252 тис. грн, а також погашено проценти за кредит у сумі 42 тис. грн. Визначте суму прибутку від реалізації продукції, прибутку після оподаткування, прибутку, який підлягає розподілу на підприємстві.

Задача 8

Визначте рівень рентабельності продукції і показники рентабельності виробництва, якщо план випуску продукції складає 12050 од., повна собівартість одиниці продукції – 92 грн, оптова ціна – 110 грн, середньорічна вартість виробничих фондів – 2532 тис. грн, податок на прибуток – 20%.

Задача 9

Розрахуйте величину фонду споживання підприємства, зважаючи на такі дані. Підприємством одержаний прибуток від реалізації продукції в сумі 565 тис. грн, продано основних фондів, що не були здійснені у виробництві, на суму 65 тис. грн, сплачено штрафів іншим підприємствам за порушення термінів поставок продукції в сумі 8,3 тис. грн, сплачено податок на прибуток за ставкою 20%, сплачено проценти за банківський кредит в сумі 38 тис. грн, фонд нагромадження підприємства становить 88 тис. грн.

Задача 10

Розрахуйте показники рентабельності підприємства за даними таблиці.

Показники	Розмір
Обсяг випуску продукції, од.	8000
Оптова ціна за одиницю продукції, грн	65
Собівартість одиниці продукції, грн	48
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн	3850
Збитки від позареалізаційних операцій, грн	1845
Середньорічна вартість основних фондів, грн	195000
Середньорічна вартість нормованих оборотних засобів, грн	45600
Ставка податку на прибуток, %	20

Задача 11

В таблиці представлено спрощений баланс підприємства на початок року. За даними балансу обчисліть показники оцінки фінансового стану підприємства.

Актив	Сума, тис грн	Пасив	Сума, тис. грн
1. Основні фонди	565	1. Внески власників	431
2. Нематеріальні активи	75	2. Нерозподілений прибуток	260
3. Інше майно	15	3. Амортизаційні суми	25
4. Грошові кошти на рахунку і в касі	32	4. Довгострокова кредиторська заборгованість	12
5. Цінні папери	21	5. Облігації	3

6. Дебіторська заборгованість	8	6. Заборгованість працівникам	2
7. Виробничі запаси	10	по заробітній платі	
8. Витрати майбутніх періодів	2		
9. Готова продукція	5		
Всього активів	733	Всього пасивів	733

Задача 12

На кінець року підприємство мало на розрахунковому рахунку 25 тис. грн. Вартість грошових коштів в касі складала 6,2 тис. грн. Вартість основних фондів становила 1245 тис. грн, в тому числі нарахована амортизації на суму 325 тис. грн. Нематеріальні активи оцінювались у 350 тис. грн, вартість виробничих запасів – в 55 тис. грн, а готової продукції – в 97 тис. грн. Дебіторська заборгованість складала 3,8 тис. грн, кредиторська – 9,1 тис. грн, заборгованість виплат дивідендів акціонерам – 10,5 тис. грн. Внески власників фірми дорівнювали 645 тис грн., а сума нерозподіленого прибутку – 598 тис. грн. Складіть баланс підприємства на кінець звітного року.

Задача 13

Проаналізуйте рівень прибутковості підприємства, якщо загальний обсяг інвестицій підприємства склав 1980 тис. грн, сума одержаного за рік прибутку дорівнює 125 тис. грн, в тому числі нарахована сума податку в розмірі 25 тис. грн. Сума активів підприємства складає 2534 тис. грн. Процент за державними облігаціями дорівнює 10%, процентна ставка за довгостроковими кредитами – 20%.

Задача 14

Дохід підприємства в звітному році становив 400 тис. грн. Рентабельність операційних витрат дорівнює 15%. Як зміниться рентабельність за умови незмінності суми операційних витрат, якщо наступного року чистий дохід збільшиться на 6%?

Задача 15

Розрахуйте додатковий прибуток підприємства за рахунок впровадження механізації виробничих операцій. Витрати на механізацію робіт складають 234 тис. грн. Норма амортизації обладнання – 10%. Обсяг виробництва не змінюється і складає – 2600 т. Скорочення чисельності робітників в результаті інновацій – 8 осіб. Середньомісячна зарплата – 1350 грн.

ТЕМА 13. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Ключові терміни

Традиційні процеси і явища, інноваційні процеси і явища, науково-технічний прогрес (НТП), науково-технічна революція (НТР), інновація, інноваційний потенціал, технологічні інновації, моніторинг інноваційної діяльності

13.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Правове регулювання інноваційної діяльності на підприємстві регламентоване Господарським кодексом України (глава 34). Так, відповідно до ст. 325 ГКУ під інноваційною діяльністю у сфері господарювання необхідно розуміти діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Інноваційні процеси і явища характеризують розвиток національної економіки, її галузей та окремих підприємств на якісно новому рівні. В звичайному розумінні інноваційні процеси, що мають місце в будь-якій виробничо-господарській системі, характеризуються сукупністю безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін. Джерела їх є досягнення вітчизняних та зарубіжних досліджень та сучасні проблеми виробництва і людини.

Формами інвестування інноваційної діяльності є:

- державне (комунальне) інвестування, що здійснюється органами державної влади або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних коштів та інших коштів відповідно до закону;
- комерційне інвестування, що здійснюється суб'єктами господарювання за рахунок власних або позикових коштів з метою розвитку бази підприємства;
- соціальне інвестування, що здійснюється в об'єкти соціальної сфери та інших невиробничих сфер;
- іноземне інвестування, що здійснюється іноземними юридичними особами або іноземцями, а також іншими державами;
- спільне інвестування, що здійснюється суб'єктами України разом з іноземними юридичними особами або іноземцями.

До основних напрямків інноваційної діяльності належать:

- проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції;
- розробка освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології;
- розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій;
- технічне переозброєння, реконструкція, розширення і будівництво нових підприємств.

За своїм характером інноваційні процеси поділяються на такі види: технічні, організаційні, економічні, соціальні, юридичні.

Опрацювання, прийняття і реалізація рішень щодо інтенсифікації розвитку господарської діяльності складає зміст інноваційних процесів на підприємстві.

Реалізація інноваційних процесів можлива за умови дотримання основних принципів: доцільного втручання держави у розвиток економічних процесів і явищ; підтримка та захист національного товаровиробника; обмеження монополізму тощо.

Досвід розвинутих країн світу переконує, що своїми успіхами вони зобов'язані тому, що спиралися на інноваційну ідеологію як базову економічну

теорію розвитку. Потенційні можливості розвитку і ефективності виробництва визначаються перш за все науково-технічним прогресом, його темпами і соціально-економічними результатами.

Теми рефератів

1. Поняття та види інноваційних процесів, їх вплив на виробництво, господарську діяльність.
2. Науково-технічний прогрес – головний чинник розвитку і підвищення ефективності виробництва.
3. Проблеми оцінки економічної ефективності нововведень.

Питання для самостійного вивчення

1. Правова основа формування та реалізації інноваційної діяльності
2. Інноваційні цикли і показники дифузії новації на підприємстві
3. Етапи здійснення та оцінка ефективності інноваційного проекту
4. Напрямки підвищення ефективності здійснення інноваційної діяльності.

Літературні джерела

1. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – С. 129 – 133.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – С. 221 – 230.
3. Економіка підприємства / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 433 – 447.
4. Немцов В. Д., Довгань Л. Є. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: ТОВ «УВПК», 2002. – С. 421 – 441.
5. Ситник Й. С. Економіка підприємства: Конспект лекцій. – Львів: Видавництво ТзОВ «Тріада Плюс», 2006. – С. 155–173.
6. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. зал. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2005. – С. 489 – 498.
7. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под. ред. проф. В. Я. Горфинкеля, проф. В. А. Швандара

13.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.

Питання для закріплення матеріалу

1. Інноваційні процеси як сукупність безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін.
2. Науково-технічний прогрес та його вплив на інтенсифікацію виробництва.
3. Суспільні форми організації виробництва.
4. Оцінка ефективності технічних нововведень.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Інноваційні процеси, результатом яких є нові вироби, технології їх виготовлення, засоби виробництва, називаються:

- а) економічними;
- б) технічними;
- в) організаційними.

2. До основних напрямів науково-технічного прогресу у промисловості не належать:

- а) комплексна механізація та автоматизація;
- б) комп'ютеризація;
- в) хімізація.

3. Найбільший за наслідками безпосередній вплив на результативність (ефективність) діяльності підприємства чинять:

- а) організаційні та економічні нововведення;
- б) технічні та організаційні нововведення;
- в) соціальні та юридичні нововведення.

4. Рівень концентрації виробництва характеризується:

- а) часткою великих (за певним показником) підприємств;
- б) кількістю видів технологічно однорідних виробів;
- в) часткою покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів у загальному обсязі виробництва.

5. Процес одночасного розвитку багатьох технологічно не пов'язаних між собою видів виробництва, значного розширення номенклатури та асортименту вироблюваних підприємством товарів називається:

- а) концентрацією виробництва;
- б) диверсифікацією виробництва;
- в) комбінуванням виробництва.

6. Форма виробничих зв'язків між підприємствами, що спільно виробляють певний вид кінцевої продукції, називається:

- а) кооперуванням;
- б) комбінуванням;
- в) концентрацією.

7. Сукупність процесів та явищ, що відбуваються на підприємствах, поділяють на:

- а) традиційні та інноваційні;
- б) рентабельні та збиткові;
- в) соціально захищені.

8. *Інноваційні процеси являють собою:*
- а) удосконалення транспортних засобів підприємства;
 - б) розвиток соціальної інфраструктури;
 - в) розвиток підприємств та галузей на якісно новому рівні.
9. *Розвиток підприємств та галузей на якісно новому рівні визначається як:*
- а) соціальний розвиток підприємства;
 - б) інноваційні процеси;
 - в) удосконалення інфраструктури ринку.
10. *Фундатором інноваційного економічного розвитку є:*
- а) М. І. Туган-Барановський; б) Р. Оуен; в) К. Маркс.
11. *Конкурентоспроможність національної економіки визначається як:*
- а) можливість розширення асортименту продукції;
 - б) здатність країни генерувати та швидко опановувати інновації;
 - в) форма підвищення кваліфікації персоналу.
12. *Інноваційні процеси характеризуються:*
- а) можливістю розширення асортименту продукції;
 - б) здатністю підприємством створювати нові робочі місця;
 - в) сукупністю безперервно виникаючих у часі і просторі прогресивних, якісно нових змін.
13. *Зв'язок між окремими видами інноваційних процесів зумовлює:*
- а) можливості розширення асортименту продукції;
 - б) здатність підприємством створювати нові робочі місця;
 - в) відповідні організаційні нововведення та певні зміни в економічних механізмах.
14. *Інноваційний процес вимагає:*
- а) цілеспрямованого фінансування нових технологій та виробництва нових наукомістких виробів;
 - б) збільшення частки власного капіталу підприємства;
 - в) розширення кооперування виробництва.
15. *Науково-технічний прогрес означає:*
- а) розвиток споріднених галузей;
 - б) безперервний взаємообумовлений процес розвитку науки і техніки;
 - в) розширення диверсифікації виробництва.
16. *До еволюційних форм НТП належать:*
- а) поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів, технології їх виготовлення, модернізація та створення нових моделей машин, обладнання, устаткування;
 - б) реструктуризація підприємства;
 - в) паювання землі.
17. *До революційних форм НТП належать:*
- а) поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів, технології їх виготовлення, модернізація та створення нових моделей машин, обладнання, устаткування;
 - б) розширення площ діючих підприємств;

в) зміна поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових наукових ідей.

18. Науково-технічний прогрес є домінантою (визначальним чинником):

а) поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів, технології їх виготовлення, модернізація та створення нових моделей машин, обладнання, устаткування;

б) розвитку продуктивних сил, невпинного підвищення ефективності виробництва;

в) домінантою зміни поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових наукових ідей.

19. Технічний розвиток відображає:

а) процес формування і удосконалення техніко-технологічної бази підприємства;

б) розвиток продуктивних сил, невпинне підвищення ефективності виробництва;

в) зміну поколінь техніки та кінцевої продукції, виникнення принципово нових наукових ідей.

20. Необхідність системи економічного управління технічним розвитком зумовлена:

а) процесами формування і удосконалення техніко-технологічної бази підприємства;

б) розвитком продуктивних сил, невпинним підвищення ефективності виробництва;

в) визначальним його впливом на результати господарської діяльності, багатоспрямованістю та складністю здійснення.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Завдання: зробити вибір оптимального варіанта проектування автоматичної лінії для обробки деталі на підставі таких даних:

Номер варіанта	Річний випуск деталей в од.	Капітальні витрати в тис. грн	Собівартість 1 деталі у грн
1	110000	200	4,7
2	115000	500	4,3
3	125000	700	4,1

Галузевий коефіцієнт ефективності $E_n = 0,15$.

Задача 2

За програмою цеху на п'яти верстатах протягом року повинні бути оброблені деталі різних найменувань – загальна трудомісткість 25 000 н-год. Для забезпечення виконання програми можливі два варіанти: модернізація встановлених верстатів або придбання нового верстату в доповнення до старих. Визначити, який з варіантів більш економічний, якщо затрати на модернізацію складають 155 грн, а затрати на придбання та установку нового верстата – 700 грн.

Середній тарифний коефіцієнт робіт після модернізації зменшиться до 1,4 порівняно із 1,5 до модернізації. Сумарна ремонтна складність п'яти верстатів – 20 рем. одиниць. Новий верстат належить до п'ятої категорії складності, його потужність – 5 кВт. Вартість встановлених верстатів – 3000 грн, коефіцієнт машинного часу – 0,8. Встановлено потужність п'яти верстатів – 25 кВт.

Задача 3

Проект реконструкції цеху включає три варіанти, що мають такі характеристики:

Показники	№ варіанта		
	1	2	3
Капітальні затрати у тис. грн	250	1000	1300
Собівартість річного випуску у тис. грн	1100	1080	900

Визначити оптимальний варіант реконструкції цеху за окупністю витрат.

Задача 4

Вартість основних виробничих фондів на механічній ділянці становить 200 млн грн, а собівартість річного випуску продукції – 350 млн грн. Після впровадження комплексної механізації на ділянці вартість його основних виробничих фондів збільшилась на 300 млн грн, а собівартість цієї ж продукції зменшилась до 280 млн грн. Визначити величину річної економії від впровадження комплексної механізації на ділянці і строк окупності витрат. Нормативний коефіцієнт ефективності – $E_n = 0,15$

ТЕМА 14. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові терміни

Внутрішня норма дохідності інвестицій, інвестиції, інвестиційна діяльність, індекс рентабельності інвестицій, прями інвестиції, реальні інвестиції, термін окупності інвестицій, фінансові інвестиції, чистий приведений дохід.

14.1. Методичні рекомендації щодо самостійного опрацювання матеріалу

Студентам слід усвідомити, що ефективна діяльність підприємства у довготерміновій перспективі, і підвищення конкурентоспроможності значною мірою визначаються рівнем інвестиційної активності і масштабами інвестиційної діяльності.

Інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу (грошей) у підприємницьку діяльність (для одержання прибутку). Виокремлюють внутрішні (вітчизняні) й зовнішні (іноземні) інвестиції. Внутрішні інвестиції поділяються на фінансові та реальні, а зовнішні на прямі й портфельні.

Створення сприятливого інвестиційного клімату у державі, галузі, регіоні або на окремому підприємстві пов'язане з чітким його правовим регулюванням. Державою здійснюється регулювання інвестиційної діяльності через використання відповідної законодавчої бази.

Студентам важливо усвідомити сутність, завдання і функції сучасного інвестиційного менеджменту, основна мета якого полягає у забезпеченні найефективніших шляхів реалізації інвестиційної стратегії підприємства.

В процесі вивчення теми студенти мають набути навиків оцінки економічної ефективності інвестицій.

Завершаючи вивчення даної теми, студенти знайомляться з основними чинниками підвищення ефективності використання інвестицій. До них належать: поліпшення структури капітальних вкладень, удосконалення проектно-кошторисної документації, скорочення стадії інвестиційного циклу, запровадження економічних методів управління інвестиційним процесом.

Теми рефератів

1. Переваги та недоліки прямих інвестицій.
2. Шляхи прискорення окупності інвестицій.
3. Фінансові інвестиції та ефективність їх використання.

Питання для самостійного вивчення

1. Передумови підвищення ефективності інвестиційної діяльності.
2. Правове регулювання інвестицій.
3. Інвестиційний менеджмент: поняття, завдання та функції.
4. Характеристика форм державного регулювання інвестиційної діяльності підприємства.

Літературні джерела

1. Кулішов В. В. Економіка підприємства: теорія і практика. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 513 – 522.
2. Петюх В. М. Ринок праці: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 303 – 335.
3. Економіка підприємства /За заг. ред. С. Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доопр. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 159 – 198.
4. Подсолонко В. А. та ін. Підприємництво. – К.: ЦНЛ, 2003. – С. 118 – 160.

14.2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять

План

1. Усне опитування на підставі лекційного матеріалу і додатково вивченої літератури.
2. Тестові завдання з пройденого навчального матеріалу.
3. Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів.

Питання для закріплення матеріалу

1. Сутність інвестицій підприємства та їх класифікація.
2. Методи визначення необхідного обсягу капітальних вкладень.
3. Оцінка економічної ефективності інвестицій та інвестиційних проектів.
4. Сучасні тенденції залучення і використання фінансових інвестицій в Україні.

Тестові завдання щодо перевірки знань студентів

1. Інвестиції – це:

- а) періодично здійснювані довгострокові витрати капіталу на відтворення основних фондів та об'єктів соціальної інфраструктури;
- б) довгострокові вкладення капіталу у підприємницьку діяльність з метою отримання певного доходу (прибутку);
- в) поточні вкладення капіталу у підприємницьку діяльність.

2. Під відтворювальною структурою капіталовкладень розуміють:

- а) співвідношення довгострокових витрат на просте і розширене відтворення та окремі форми останнього;
- б) абсолютні витрати на просте і розширене відтворення;
- в) величину капіталовкладень по кожному з об'єктів.

3. Період (строк) окупності капітальних вкладень для споруджуваних підприємств визначається шляхом ділення:

- а) загальної суми прибутку на кошторисну вартість проекту;
- б) кошторисної вартості проекту на загальну суму прибутку;
- в) кошторисної вартості проекту на собівартість продукції.

4. Яким буде термін окупності капіталовкладень (T_P), якщо величина коефіцієнта їх економічної ефективності дорівнює 0,2 ($E_P = 0,2$):

- а) $T_P = 5$ років;
- б) $T_P = 2$ роки;
- в) для його визначення треба знати загальну суму кошторисної вартості.

5. До яких показників належать так звані зведені витрати?

- а) абсолютної ефективності капіталовкладень;
- б) порівняльної ефективності капіталовкладень;
- в) узагальнюючих показників ефективності реальних інвестицій.

6. Що буде сприяти підвищенню ефективності інвестицій?:

- а) поліпшення структури капіталовкладень (відтворювальної та елементно-технологічної);
- б) вдосконалення проектно-кошторисної справи;
- в) істотне скорочення усіх стадій інвестиційного циклу;
- г) впровадження економічних методів управління інвестиційними процесами;
- д) всі відповіді вірні.

7. Інвестиції за характером участі в інвестуванні поділяються на:

- а) прями та непрямі;
- б) валові та чисті;
- в) реальні та виробничі.

8. *Фінансові інвестиції – це:*

- а) вкладення, які фінансуються за рахунок фінансових коштів підприємства;
- б) вкладення капіталу у дохідні види фондових інструментів;
- в) вкладення капіталу у нематеріальні активи підприємства.

9. *Цінний папір, який надає право власності на частку майна і прибутку акціонерного підприємства – це:*

- а) акції;
- б) облігації підприємства;
- в) ощадні сертифікати.

10. *Інвестиційний проект є економічно ефективним, якщо індекс дохідності інвестицій:*

- а) дорівнює 0;
- б) більше 0, але менше 1;
- в) більше 1.

11. *Інвестор – це:*

- а) класифікаційна категорія персоналу підприємства;
- б) представник органу місцевої влади;
- в) фізична або юридична особа, що реально здійснює інвестування.

12. *Інвестиційний проект – це:*

- а) об'єкт реального інвестування;
- б) стратегія розвитку підприємства; в) вид цінного паперу.

13. *Інвестиційна діяльність являє собою:*

- а) пошук шляхів диверсифікації;
- б) сукупність дій та заходів громадян, юридичних осіб, держави щодо реалізації інвестиції;
- в) пошук шляхів сировинного забезпечення виробництва.

14. *Сукупність дій та заходів громадян, юридичних осіб, держави щодо реалізації інвестиції являє собою:*

- а) пошук шляхів диверсифікації;
- б) пошук шляхів виходу з кризового стану;
- в) інвестиційну діяльність підприємства.

15. *Регулювання об'єктів і сфер інвестування визначає:*

- а) загальні вимоги до вибору об'єктів і сфер інвестування та найпріоритетніші напрямки вкладення капіталу;
- б) пошук шляхів виходу з кризового стану;
- в) інвестиційну діяльність підприємства.

16. *Загальні вимоги до вибору об'єктів і сфер інвестування та найпріоритетніші напрямки вкладення капіталу являють собою:*

- а) регулювання об'єктів і сфер інвестування;
- б) пошук шляхів виходу з кризового стану;

в) інвестиційну діяльність підприємства.

17. Створення сприятливого інвестиційного клімату у державі пов'язане з:

- а) регулювання чисельності персоналу;
- б) чітким регулювання інвестиційної діяльності;
- в) обчисленням ефективності виробництва.

18. Чітке регулювання інвестиційної діяльності означає:

- а) регулюванням чисельності персоналу;
- б) визначення продуктивності праці за видами діяльності;
- в) створення сприятливого інвестиційного клімату у державі.

19. Інвестиційний клімат держави – це:

- а) сукупність юридичних, соціальних та адміністративних заходів, спрямованих на розвиток інвестиційної діяльності;
- б) сукупність культурних особливостей нації;
- в) сукупність та склад системи менеджменту.

20. Сукупність юридичних, соціальних та адміністративних заходів, спрямованих на розвиток інвестиційної діяльності, являє собою:

- а) показник демографічного розвитку регіону;
- б) інвестиційний клімат держави;
- в) сукупність та склад системи менеджменту.

Завдання щодо перевірки вмінь та навичок студентів

Приклад 1

Визначити умовно-річну економію, економію до кінця року, строк окупності додаткових капітальних витрат на автоматизацію цеху, якщо собівартість одиниці виробу до впровадження автоматизації 150 грн, після впровадження автоматизації вона знизилась на 20 %. Річний випуск виробів у цеху – 150000 од. Автоматизація впроваджена з 1.06. Витрати на впровадження автоматизації становлять 13500 млн грн.

Розв'язання

1. Визначається собівартість одиниці виробу після впровадження автоматизації цеху:

$$C_2 = \frac{150 \times 80}{100} = 120 \text{ (грн.)}$$

2. Визначається умовно-річна економія:

$$E_{ур} = (C_1 - C_2)N \text{ (грн.)};$$

$$E_{ур} = (150 - 120) \times 150000 = 4500 \text{ тис. грн.}$$

3. Визначається економія до кінця року:

$$E_{др} = (C_1 - C_2) \times N_{др},$$

де $N_{др}$ – випуск продукції з моменту впровадження заходів до кінця року.

$$N_{др} = \frac{N}{12} \times T = \frac{150000}{12} \times 7 = 87500 \text{ (шт.);}$$

$$E_{др} = (150 - 120) \times 87500 = 2625 \text{ тис. грн.}$$

4. Строк окупності додаткових капітальних вкладень:

$$Tок = \frac{\Delta K}{Eур} = 6,66(\text{роки});$$

$$Tок = \frac{13500}{4500} = 3(\text{роки}) < 6,66(\text{роки}).$$

Відповідь: умовно-річна економія складе 4500 тис. грн, економія до кінця року буде 2625 тис. грн, строк окупності додаткових капітальних вкладень 3 роки.

Приклад 2

Визначити абсолютну (загальну) економічну ефективність капітальних вкладень на підприємстві, яке будується, виходячи із деяких даних: річний випуск продукції за планом в оптових цінах підприємства – 510 тис. грн, за собівартістю – 480 тис. грн, кошторисна вартість виробництва (капітальні витрати) – 120 тис. грн.

Розв'язання

Абсолютна економічна ефективність капітальних вкладень на підприємстві становить:

$$Eн = \frac{\Delta \Pi}{K},$$

де $\Delta \Pi$ – приріст річного прибутку (грн.);

$$\Delta \Pi = 510 - 480 = 30(\text{тис. грн.});$$

$$Eн = \frac{30}{120} = 0,25 > 0,15.$$

Відповідь: впровадження доцільне.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 1

Встановити доцільність інвестицій у будівництво нового заводу за показниками абсолютної ефективності, якщо відомі такі дані: обсяг випуску продукції – 100 тис. од.; гуртова ціна виробу – 200 грн.; собівартість виробу – 160 грн.; обсяг капітальних вкладень – 14 млн грн; вартість основних виробничих фондів – 12,5 млн грн.

Задача 2

Розроблені 2 проекти спорудження об'єкта. За першим проектом обсяг капіталовкладень – 200 млн грн, за другим – 180 млн грн. Проектна собівартість річного випуску продукції за першим проектом – 130 млн грн, за другим – 135 млн грн, $Eн = 0,16$. Визначити, який проект є найефективнішим.

Задача 3

Розрахувати економічну ефективність інвестиційного проекту за строк його окупності за даними: прибуток до реалізації проекту становив 48 тис. грн, а після – 55 тис. грн. Сума капіталовкладень становить 65 тис. грн. Нормативний коефіцієнт ефективності (E_n) – 0,15.

Задача 4

Визначити кращий варіант впровадження заходу при таких показниках: капітальних вкладеннях та собівартості річного випуску продукції.

I варіант: $K_1 = 1$ млн грн, $C_1 = 1,2$ млн грн;

II варіант: $K_2 = 1,1$ млн грн, $C_2 = 1,15$ млн грн;

III варіант: $K_3 = 1,4$ млн грн, $C_3 = 1,05$ млн грн.

Нормативний строк окупності – 5 років.

Галузевий коефіцієнт ефективності – 0,2.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Мета та завдання ідивідуальної роботи

Виконання розрахунково-графічної роботи для студентів денної форми навчання (контрольної – для студентів заочної форми навчання) з курсу «Економіка і фінанси підприємства» є складовою частиною навчального процесу, активною формою самостійної роботи студентів, а також формою проміжного контролю ступеня оволодіння майбутніми фахівцями основами дисципліни, що вивчається.

Мета розрахунково-графічної (контрольної) роботи спрямована на засвоєння, закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення курсу, та набуття навичок самостійно працювати з навчальною та спеціальною літературою, статистичними матеріалами, даними наукових досліджень, робити узагальнення та висновки.

У ході підготовки до виконання розрахунково-графічної (контрольної) роботи студент повинен вивчити законодавчі акти, літературні джерела, періодичні публікації, в яких розглядаються питання обраного варіанта, зробити узагальнення та аналіз вітчизняного та закордонного досвіду з питань економіки і фінансів.

Загальні вимоги та структура ідивідуальної роботи

Основна вимога до розрахунково-графічної (контрольної) роботи полягає у всебічному і глибокому розкритті змісту запропонованого варіанта, що є результатом засвоєння студентом нормативних актів, спеціальних матеріалів і літературних джерел.

У кожній роботі мають бути такі розділи:

Вступ;

1. Завдання 1. Основні виробничі засоби підприємства;

1.1. Теоретична частина;

1.2. Розрахункова частина;

2. Завдання 2. Витрати виробництва, ціна продукції та фінансові результати діяльності підприємства;

2.1. Теоретична частина;

2.2. Розрахункова частина;

Висновки;

Список використаних джерел.

Заголовки структурних частин роботи пишуть на окремій сторінці прописаними буквами: ВСТУП, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

Розглянемо структуру розрахунково-графічної (контрольної) роботи.

У *вступі* треба відобразити роль та значення економіки і фінансів підприємства, дати обґрунтування завдань контрольної роботи та сформулювати її мету.

Зміст *теоретичної частини* кожного завдання роботи має відповідати сучасному рівню економіко-фінансового розвитку підприємства. Теоретичний матеріал, поданий у роботі, має бути доповнений цифровими даними, графіками, таблицями, схемами.

У *розрахунковій частині* кожного завдання роботи розв'язується задача з детальним поясненням ходу розрахунків, етапів та результатів отриманих даних.

Висновки формуються по теоретичній та розрахунковій частинах кожного завдання роботи.

У кінці роботи подається повний *список використаних джерел*, який необхідно систематизувати і скласти у певному порядку: спочатку вказуються законодавчі та нормативні акти (закони, укази, постанови, статистичні довідники), а потім – загальна та спеціальна література за алфавітом.

Матеріал розрахунково-графічної (контрольної) роботи має бути викладений відповідно до законів формальної логіки, тобто законів тотожності, достатнього обґрунтування.

Обсяг розрахунково-графічної (контрольної) роботи має становити 15 – 25 аркушів формату А4.

У готовому тексті не дозволяється робити правки, вставки, а також скорочувати слова та використовувати аббревіатури (крім загальноприйнятих).

Варіанти розрахункової частини роботи

Першим етапом виконання розрахунково-графічної (контрольної) роботи є вибір варіанта.

Варіант розрахункової частини роботи студент обирає з таблиць 1.1 – 1.3 (для виконання завдання 1) і таблиць 2.3 – 2.5 (для виконання завдання 2) за останньою та передостанньою цифрами своєї залікової книжки.

Якщо робота виконана не за визначеним варіантом, то до розгляду вона не приймається.

Підбір літератури з тематики розрахунково-графічної (контрольної) роботи

Навчальну та спеціальну літературу з теми розрахунково-графічної (контрольної) роботи студент підбирає самостійно, використовуючи для цього рекомендовану літературу, яка наведена в методичних вказівках, алфавітний, предметний та систематизований бібліотечні каталоги. Консультацію з питань підбору літератури студент може отримати у викладача кафедри.

Під час добору літератури особливу увагу слід приділяти першоджерелам, що стосуються питань роботи, періодичним виданням, науковим статтям, передовому виробничому досвіду.

При складанні бібліографії треба враховувати не тільки рік видання, а його зміст, актуальність у сучасних умовах.

При написанні роботи слід обов'язково вивчити і використовувати стосовно конкретних питань чинні Закони України, Укази Президента України, Постанови КМУ, нормативні і методичні матеріали міністерств та відомств, а також підприємств та організацій.

Перед виконанням роботи в останній редакції слід уважно переглянути власноручні записи, зроблені при вивченні літературних джерел, матеріалів підприємств. Ці записи необхідно систематизувати, ретельно проаналізувати, узагальнити перед тим, як використати у тексті роботи.

Зібраний статистичний матеріал треба згрупувати, скласифікувати, звести у таблиці, зробити порівняльний аналіз. Ці матеріали можна подати у вигляді діаграм, графіків, картограм, схем тощо.

Викладення змісту розрахунково-графічної (контрольної) роботи

Зібраний, вивчений і опрацьований матеріал з питань розрахунково-графічної (контрольної) роботи викладається до змісту роботи у логічній послідовності. При написанні роботи необхідно розкрити теоретичну значимість питань, що розглядаються, зробити аналіз фактичного матеріалу і відповідні висновки. У роботі не може бути повторень, надмірного цитування. Цитати повинні бути короткими і органічно пов'язуватися з текстом. На використані у роботі цифрові дані, цитати, таблиці мають бути посилання із зазначенням джерел. Обсяг висвітлювальних теоретичних питань повинен бути приблизно однаковий.

Оформлення розрахунково-графічної (контрольної) роботи

Розрахунково-графічна (контрольна) робота має бути літературно та технічно грамотно виконана та відповідати вимогам оформлення. Оформлення роботи здійснюється відповідно до вимог державного стандарту.

Текст роботи можна писати чітко від руки пастою синього кольору, а також шляхом комп'ютерного набору з одного боку аркуша стандартного розміру, папір формату А4. Всі сторінки роботи нумеруються.

Розрахунково-графічна (контрольна) робота виконується відповідно до вимог цих методичних рекомендацій, інакше вона не буде зарахована, незалежно до її змісту. Завершена робота подається студентом викладачеві у термін, зазначений навчальним графіком.

Завдання 1. Основні виробничі засоби підприємства

1.1. Теоретична частина

Дати відповіді на запитання:

- 1.1.1. Поняття, класифікація та структура основних виробничих засобів.
- 1.1.2. Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів.
- 1.1.3. Амортизація основних засобів підприємства.

Для виконання цього завдання слід скористатися літературними джерелами, що наведені в кінці методичних вказівок. Відповіді на вказані запитання повинні розкривати суть поняття, його значення в економічній діяльності підприємства. Бажано, щоб студенти, які працюють на підприємствах, виконуючи контрольну роботу, використали фактичний матеріал свого підприємства. Це дозволить їм краще засвоїти теоретичні поняття і більш детально ознайомитись з економічним життям свого підприємства.

1.2. Розрахункова частина

Для виконання практичних завдань необхідно скористатись даними таблиць 1.1 – 1.3 (свій варіант) і з їх допомогою визначити:

1.2.1. Середньорічну вартість основних виробничих засобів

1.2.2. Загальні показники використання основних виробничих засобів:

- а) фондвіддачу;
- б) фондомісткість;
- в) фондоозброєність праці.

1.2.3. Розрахувати наступні коефіцієнти:

- а) коефіцієнт оновлення основних засобів;
- б) коефіцієнт вибуття основних засобів.
- в) коефіцієнт приросту основних засобів;

1.2.4. Визначити річну суму амортизаційних відрахувань на підприємстві.

1.2.1. Середньорічну вартість основних виробничих засобів необхідно розрахувати тому, що у процесі функціонування підприємства протягом облікового року засоби можуть змінювати свою натуральну та вартісну форми за рахунок введення протягом року нових одиниць обладнання (для удосконалення їх складу) або виведення з експлуатації морально застарілих чи зношених одиниць. Облік основних засобів потребує врахування цих обставин для визначення розмірів амортизації, калькулювання собівартості продукції, обчислення показників ефективності використання основних засобів. Для цього на підприємстві розраховується середньорічна вартість основних засобів ($V_{\text{ср}}^{\text{оф}}$) за формулою:

$$V_{\text{ср}}^{\text{оф}} = V_{\text{п.р.}}^{\text{оф}} + V_{\text{вв}}^{\text{оф}} \times \frac{M_{\text{вв}}}{12} - V_{\text{вив}}^{\text{оф}} \times \frac{M_{\text{вив}}}{12}, \quad (1.1)$$

де $V_{\text{п.р.}}^{\text{оф}}$ – вартість основних засобів підприємства на початок року, тис. грн.;

$V_{\text{вв}}^{\text{оф}}$ – вартість введених основних засобів протягом року, тис. грн.;

$M_{\text{вв}}$ – кількість місяців до кінця року, протягом яких будуть функціонувати введені основні засоби;

$V_{\text{вив}}^{\text{ОФ}}$ – вартість виведених з експлуатації основних засобів протягом року;

$M_{\text{вив}}$ – кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних засобів.

$$V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}} = 6600 + 750 \times \frac{11}{12} - 150 \times \frac{5}{12} = 6600 + 750 * 0,92 - 150 * 0,42 = 7227 \text{ тис. грн.}$$

1.2.2. Загальні показники ефективності використання основних виробничих засобів (фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці) характеризують результати діяльності підприємства, його прибутковість. Вони віддзеркалюють стан використання наявних основних засобів і розраховуються наступним чином:

а) фондовіддача – характеризує обсяг валової продукції підприємства, що виробляється у розрахунку на 1 грн. основних засобів підприємства, і визначається (згідно з обраним варіантом див. табл. 1.1 – 1.3) за формулою:

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{O_{\text{вп}}}{V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}}}, \quad (1.2)$$

де $O_{\text{вп}}$ – обсяг валової продукції підприємства, тис. грн.;

$V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}}$ – середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.;

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{10410}{7227} = 1,4$$

б) фондомісткість (або фондоємкість) – є оберненим показником до фондовіддачі та розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{1}{\Phi_{\text{в}}} = \frac{V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}}}{O_{\text{вп}}}; \quad (1.3)$$

$$\Phi_{\text{м}} = \frac{1}{1,4} = 0,71;$$

в) фондоозброєність праці – визначає розмір вартості основних виробничих засобів у розрахунку на одну працюючу людину на підприємстві, розраховується за формулою:

$$\Phi_{\text{о}} = \frac{V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}}}{\text{Ч}}; \quad (1.4)$$

де $V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}}$ – середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.;

Ч – чисельність промислово-виробничого персоналу (працюючих на підприємстві), осіб.

$$\Phi_{\text{о}} = \frac{7227}{1014} = 7,13 \text{ грн./осіб};$$

1.2.3. Коефіцієнти оновлення основних засобів, приросту та вибуття основних засобів характеризують рух основних засобів на підприємстві за звітний період. Їх визначення необхідне для аналізу стану основних засобів підприємства, пошуку шляхів підвищення ефективності використання основних засобів. Розраховуються за наступними формулами:

а) *коефіцієнт оновлення основних засобів* – дає оцінку стану основних засобів

$$K_{\text{он}} = \frac{V_{\text{вв}}^{\text{оф}}}{V_{\text{к.р.}}^{\text{оф}}}, \quad (1.5)$$

де $V_{\text{вв}}^{\text{оф}}$ – вартість введених протягом року основних засобів, тис. грн.

$V_{\text{к.р.}}^{\text{оф}}$ – вартість основних засобів на кінець року, тис. грн.

$$K_{\text{он}} = \frac{750}{7200} = 0,10,$$

б) *коефіцієнт вибуття* характеризує рух основних засобів на підприємстві в залежності від їх зношення

$$K_{\text{виб}} = \frac{V_{\text{вив}}^{\text{оф}}}{V_{\text{п.р.}}}, \quad (1.6)$$

де $V_{\text{вив}}^{\text{оф}}$ – вартість виведених з експлуатації основних засобів протягом року, грн.;

$V_{\text{п.р.}}$ – вартість основних засобів підприємства на початок року, тис. грн.

$$K_{\text{виб}} = \frac{150}{6600} = 0,02,$$

в) *коефіцієнт приросту основних засобів* – характеризує зміни в якісному стані основних засобів підприємства за звітний рік:

$$K_{\text{прир}} = \frac{V_{\text{вв}}^{\text{оф}} - V_{\text{вив}}^{\text{оф}}}{V_{\text{к.р.}}^{\text{оф}}}, \quad (1.7)$$

де $V_{\text{вв}}^{\text{оф}}$ – вартість введених протягом року основних засобів, тис. грн.;

$V_{\text{вив}}^{\text{оф}}$ – вартість виведених з експлуатації основних засобів протягом року, тис. грн.;

$V_{\text{к.р.}}^{\text{оф}}$ – вартість основних засобів на кінець року, тис. грн.;

$$K_{\text{прир}} = \frac{750 - 150}{7200} = 0,08,$$

1.2.4. Річна сума амортизаційних відрахувань розраховується на всіх виробничих підприємствах з метою відшкодування зношення основних засобів протягом року. Її розмір залежить від встановленої норми амортизації (табл. 1.3) і визначається із залежності:

$$A = \frac{V_{\text{ср}}^{\text{оф}} \times H_a}{100}, \quad (1.8)$$

де $V_{\text{ср}}^{\text{ОФ}}$ – середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.;

N_a – середня норма амортизації основних засобів, % . (див. табл.. 1.3)

$$A = \frac{7227 \times 0,15}{100} = 10,840 \text{ тис. грн.}$$

Вихідні дані для виконання завдання 1.2

Таблиця 1.1. Обсяг випуску валової продукції підприємства, тис. грн.

Передостання цифра № залікової книжки	Остання цифра номера залікової книжки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
1	10090	10190	10290	10390	10490	10590	10690	10790	10890	10990
2	10080	10180	10280	10380	10480	10580	10680	10780	10880	10980
3	10070	10170	10270	10370	10470	10570	10670	10770	10870	10970
4	10060	10160	10260	10360	10460	10560	10660	10760	10860	10960
5	10050	10150	10250	10350	10450	10550	10650	10750	10850	10950
6	10040	10140	10240	10340	10440	10540	10640	10740	10840	10940
7	10030	10130	10230	10330	10430	10530	10630	10730	10830	10930
8	10020	10120	10220	10320	10420	10520	10620	10720	10820	10920
9	10010	10110	10210	10310	10410	10510	10610	10710	10810	10910
0	10000	10100	10200	10300	10400	10500	10600	10700	10800	10900

Таблиця 1.2. Чисельність промислово-виробничого персоналу, осіб

Передостання цифра № залікової книжки	Остання цифра номера залікової книжки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
1	1000	1098	1124	1248	1016	1136	1256	1116	1236	1118
2	1012	1110	1112	1232	1004	1124	1244	1104	1224	1106
3	1024	1122	1090	1220	1086	1112	1232	1092	1212	1094
4	1036	1134	1078	1208	1074	1100	1220	1080	1200	1082
5	1048	1146	1066	1196	1062	1088	1208	1068	1188	1070
6	1060	1158	1054	1184	1050	1076	1196	1056	1176	1058
7	1072	1170	1042	1172	1038	1064	1184	1044	1164	1046
8	1084	1182	1030	1160	1036	1052	1172	1062	1152	1034
9	1096	1194	1018	1148	1014	1040	1160	1020	1140	1022
0	1108	1206	1006	1136	1002	1028	1148	1008	1128	1010

Таблиця 1.3. Інші вихідні дані до завдання 1.2

Показник	Остання цифра номера залікової книжки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Вартість основних виробничих засобів підприємства										
- на початок звітнього року, тис. грн.	6000	7200	6800	7400	6600	7600	6400	7800	6200	8000
- на кінець звітнього року, тис. грн.	6500	7600	7100	7600	7200	8050	6750	8050	6750	8550
Сума введених основних засобів, тис. грн.	750	600	650	400	750	650	600	550	850	850
Сума виведених основних засобів, тис. грн.	250	200	350	200	150	200	250	300	300	250
Місяць, на перше число якого були введені основні засоби	Березень	Травень	Квітень	Червень	Лютий	Квітень	Травень	Червень	Лютий	Березень
- виведені основні засоби	Жовтень	Вересень	Серпень	Листопад	Серпень	Вересень	Листопад	Жовтень	Вересень	Листопад
Середня норма амортизації основних засобів – 15%										

Завдання 2. Витрати виробництва, ціна продукції та фінансові результати діяльності підприємства

2.1. Теоретична частина

Дати відповіді на запитання:

2.1.1. Поняття, види і структура собівартості продукції.

2.1.2. Сутність, види цін на продукцію підприємства та структура їх формування.

2.1.3. Змістова характеристика прибутку підприємства та його види.

2.1.4. Рентабельність, її види та методи розрахунку.

Для досягнення основної мети – максимізації прибутку – підприємство повинно понести певну суму витрат. Вони можуть бути розглянуті у натуральній та вартісній формі. В процесі визначення результативності виробничої діяльності

підприємства вирішальною є вартісна форма (собівартість), висвітлити яку і необхідно при виконанні першого питання теоретичної частини завдання 2.

Друге питання теоретичного завдання передбачає розглянути сутність ціни на продукцію підприємства, елементи структури ціни та види цін, які складаються залежно від особливостей процесу купівлі – продажу та сфери економіки.

Величина прибутку характеризує фінансові результати роботи підприємства та визначає його фінансовий стан. Тому в третьому питанні необхідно висвітлити сутність прибутку, джерела його формування та види. З прибутковістю підприємства тісно пов'язана його рентабельність, яку необхідно розглянути у четвертому питанні теоретичної частини другого завдання.

2.2. Розрахункова частина

Виконання практичної частини завдання передбачає використання даних таблиць 2.3 – 2.5:

2.2.1. Скласти калькуляцію собівартості виробів А і Б згідно з формою, що представлена в таблицях 2.1., 2.2.

2.2.2. Визначити абсолютний розмір очікуваного прибуку, від реалізації одиниці виробів А і Б.

2.2.3. Розрахувати роздрібні ціни на вироби А і Б з урахуванням якості виробу і акцизного збору.

2.2.4. Розрахувати рентабельність виробництва всієї продукції

2.2.1. Складання калькуляції собівартості виробів А і Б необхідне для визначення власних витрат підприємства на виготовлення цих виробів. Саме вони виступають головним ціноутворювальним фактором при встановленні ціни реалізації продукції. Завдання передбачає, використовуючи калькуляційну форму та дані таблиць 2.1. – 2.2., складання калькуляції на вироби А і Б (окремо). Отримані дані використати для встановлення роздрібною ціни на вироби А і Б.

Таблиця 2.1. Калькуляційна форма виробу А

№ статті	Найменування статті	Значення, грн.
1	Основні та допоміжні матеріали (за мінусом повернутих відходів)	208,3
2	Покупні комплектуючі вироби та напівфабрикати	30,2
3	Паливо і енергія та технологічні цілі	82,3
4	Заробітна плата основних виробничих робітників	41,7
5	Заробітна плата допоміжних виробничих робітників	2,86
6	Відрахування на соціальні заходи	3,76
7	Витрати на утримання і експлуатацію обладнання	48,4

8	Загальновиробничі витрати	24,8
9	Виробнича собівартість (сума цехової собівартості та загальногосподарських потреб)	442,32
10	Невиробничі витрати (витрати на збут)	44,23
11	Повна собівартість (сума виробничої собівартості та не-виробничих витрат)	486,55

Таблиця 2.2. Калькуляційна форма виробу Б

№ статті	Найменування статті	Значення, грн.
1	Основні та допоміжні матеріали (за мінусом повернутих відходів)	242,3
2	Покупні комплектуючі вироби та напівфабрикати	36,2
3	Паливо і енергія та технологічні цілі	98,6
4	Заробітна плата основних виробничих робітників	50,2
5	Заробітна плата допоміжних виробничих робітників	3,46
6	Відрахування на соціальні заходи	4,54
7	Витрати на утримання і експлуатацію обладнання	27,3
8	Загальновиробничі витрати	29,8
9	Виробнича собівартість (сума цехової собівартості та загальногосподарських потреб)	492,4
10	Невиробничі витрати (витрати на збут)	49,24
11	Повна собівартість (сума виробничої собівартості та не-виробничих витрат)	541,64

Невиробничі витрати приймаються в розмірі 10 % від виробничої собівартості продукції.

2.2.2. Визначення абсолютного розміру очікуваного прибутку, отриманого від реалізації одиниці виробів А і Б є наступним кроком для встановлення ціни кожного виробу і очікуваний рівень рентабельності по цих výroбах, який заданий у табл. 2.3. Для цього використовуємо отримані підсумкові дані табл. 2.1 та 2.2 і очікуваний рівень рентабельності цих виробів, який заданий у табл. 2.3.

$$\Pi = C_n \frac{P_B}{100}, \quad (2.1)$$

де C_n – повна собівартість виробу;

P_B – рентабельність виробу.

$$\Pi_A = 486,55 \frac{13}{100} = 63,25 \text{ грн}$$

$$\Pi_B = 541,64 \frac{27}{100} = 146,24 \text{ грн}$$

2.2.3. Розрахування роздрібних цін на вироби А і Б здійснюємо на основі даних, отриманих від виконання попередніх двох завдань та користуючись табл. 2.3 з урахуванням якості виробу і акцизного збору, за формулою:

$$\begin{aligned} C_p &= C_n + N_{в.я} + AZ + ПДВ + N_m, \\ C_n &= C_n + П \end{aligned} \quad (2.2)$$

де C_p – роздрібна ціна продукції, грн.;
 C_n – ціна підприємства, грн.;
 $N_{в.я}$ – сума надбавки за високу якість, грн.;
 AZ – сума акцизного збору, грн.;
 $ПДВ$ – сума податку на додану вартість, грн.;
 N_m – сума торговельної надбавки, грн.

Для виробу А

$$C_p = (486,55 + 63,25) * 1,12 * 1,3 * 1,2 * 1,13 = 1085,49 \text{ грн.}$$

Для виробу Б

$$C_p = (541,64 + 146,24) * 1,118 * 1,3 * 1,2 * 1,23 = 2675,37 \text{ грн}$$

Таблиця 2.3. Вихідні дані до завдання 2

Показники	Види	Остання цифра номера залікової книжки									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Витрати основних і допоміжних матеріалів (за мінусом повернутих відходів), грн	А	204,7	205,6	206,5	207,4	208,3	209,2	203,8	202,9	201,1	210,1
	Б	245,6	244,4	241,2	244,5	242,3	247,8	249,1	246,7	248,9	240,8
Покупні комплектуючі виробити та напівфабрикати, грн	А	29,6	30,1	28,3	29,5	30,2	28,4	29,6	30,3	28,6	29,7
	Б	32,1	36,1	35,2	34,9	36,2	34,8	35,3	36,3	34,7	35,4
Витрати палива та енергії на технологічні цілі, грн	А	81,5	82,1	81,6	81,4	82,3	81,3	81,3	81,7	82,2	81,2
	Б	97,8	98,1	97,7	97,6	98,6	97,6	97,5	98,3	97,3	97,1
Витрати на заробітну плату основних виробничих робітників	А	41,3	41,5	42,1	41,6	41,7	42,2	41,8	41,9	42,3	41,2
	Б	49,6	50,1	49,5	49,7	50,2	49,4	49,8	50,3	49,3	49,9

Продовження табл. 2.3.

Витрати на заробітну плату допоміжних виробничих робітників, грн	А	2,8	2,75	2,85	2,76	2,86	2,79	2,89	2,78	2,88	2,9
	Б	3,4	3,35	3,45	3,36	3,46	3,39	3,49	3,38	3,48	3,5
Відрахування на соціальні заходи, грн	А	3,7	3,72	3,74	3,71	3,76	3,73	3,77	3,79	3,78	3,8
	Б	4,5	4,51	4,53	4,52	4,54	4,56	4,58	4,55	4,57	4,59
Витрати на утримання і експлуатацію обладнання	А	48,2	48,9	48,3	48,8	48,4	48,7	48,5	48,6	48,1	49,1
	Б	57,8	57,1	57,9	57,2	27,3	57,7	57,6	57,4	57,5	58,1
Загальновиробничі витрати, грн.	А	24,6	24,1	24,9	24,2	24,8	24,3	24,7	24,9	24,5	25,1
	Б	29,5	29,1	29,9	29,2	29,8	29,3	29,7	29,9	29,6	30,1
Рівень рентабельності, %	А	10	12	11	14	13	16	15	18	17	19
	Б	20	24	22	25	27	26	28	29	23	21
Надбавка за високу якість, %	А	7	9	8	10	12	11	13	14	9,5	12,5
	Б	7,7	8,5	9,2	12,3	11,8	13,5	10,2	7,5	8,8	10,5
Торгівельна надбавка до вільної відпускної ціни з ПДВ, %	А	9	12	15	10	13	16	11	17	12	18
	Б	19	22	25	20	23	26	21	27	29	28

Додаткові умови:

Ставка акцизного збору – 30%

Ставка ПДВ – згідно з чинною нормою – 20 %

2.2.4. Розрахувати рентабельність виробництва всієї продукції необхідно для визначення ефективності діяльності підприємства, його витрат на виробництво і збут виробів А і Б. Обчислення рентабельності необхідно розпочинати з визначення обсягу товарної продукції по виробам А і Б. Для цього використовується розрахована нами роздрібна ціна виробів А і Б і дані річного випуску виробів, наведені у табл. 2.4, 2.5.

$$O_T = \sum_{i=1}^m C_{ni} \times N_i, \quad (2.3)$$

де C_{ni} – ціна підприємства, грн.

N_i – обсяг випуску продукції і-го виду в натуральному вираженні.

$$O_T = (486,55+63,25)*1410 + (541,64+146,24)*1210 = \\ = 775218 + 832334,8 = 1607552,8 \text{ грн}$$

Таблиця 2.4. Річний обсяг випуску виробів А, шт.

Передостання цифра № залі- кової книжки	Остання цифра номера залікової книжки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
1	1090	1190	1290	1390	1490	1590	1690	1790	1890	1990
2	1080	1180	1280	1380	1480	1580	1680	1780	1880	1980
3	1070	1170	1270	1370	1470	1570	1670	1770	1870	1970
4	1060	1160	1260	1360	1460	1560	1660	1760	1860	1960
5	1050	1150	1250	1350	1450	1550	1650	1750	1850	1850
6	1040	1140	1240	1340	1440	1540	1640	1740	1840	1840
7	1030	1130	1230	1330	1430	1530	1630	1730	1830	1830
8	1020	1120	1220	1320	1420	1520	1650	1720	1820	1820
9	1010	1110	1210	1310	1410	1510	1630	1710	1810	1810
0	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1640	1700	1800	1800

Таблиця 2.5. Річний обсяг випуску виробів Б, шт.

Передостання цифра № залі- кової книжки	Остання цифра номера залікової книжки									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
1	1050	1100	1150	1200	1250	1300	1350	1400	1450	1500
2	1045	1095	1145	1195	1245	1295	1345	1395	1445	1495
3	1040	1090	1140	1190	1240	1290	1340	1390	1440	1490
4	1035	1085	1135	1185	1235	1285	1335	1385	1435	1485
5	1030	1080	1130	1180	1130	1280	1330	1380	1430	1480
6	1025	1075	1125	1175	1225	1275	1325	1375	1425	1475
7	1020	1070	1120	1170	1220	1270	1320	1370	1420	1470
8	1015	1065	1115	1165	1215	1265	1315	1365	1415	1465
9	1010	1060	1110	1160	1210	1260	1310	1360	1410	1460
0	1005	1065	1105	1155	1205	1255	1305	1355	1405	1455

Наступним кроком є визначення собівартості товарної продукції. Вона розраховується шляхом використання розрахованої за допомогою калькуляції (табл.3.1) повної собівартості і річного випуску виробів А і Б (табл.2.4., 2.5.)

$$C_T = \sum_{i=1}^m C_{ni} \times N_i, \quad (2.4)$$

де m – кількість видів продукції підприємства;

C_{ni} – повна собівартість i -го виду продукції підприємства, грн.;

N_i – обсяг випуску продукції i -го виду в натуральному вираженні, шт.

$$C_T = 486,55 \cdot 1410 + 541,64 \cdot 1210 = 686035,5 + 655384,4 = 1341419,9 \text{ грн}$$

Використовуючи отримані дані, визначаємо прибуток підприємства, який буде отриманий від реалізації всієї продукції:

$$P_p = O_T - C_T, \quad (2.5)$$

де O_T – обсяг товарної продукції, грн.;

C_T – собівартість товарної продукції.

$$P_p = 1607552,8 - 1341419,9 = 266132,9 \text{ грн.}$$

Отримані дані являються вихідними для виконання завдання 3.2.4. – розрахунку рентабельності виробництва продукції (виробів А і Б разом):

$$P_{в.п} = \frac{P_p}{C_T} \times 100, \quad (2.6)$$

де P_p – прибуток від реалізації всієї продукції підприємства, грн.;

C_T – собівартість товарної продукції, грн.

$$P_{в.п} = \frac{266132,9}{1341419,9} \times 100 = 19,84 \%$$

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Основні напрями діяльності підприємства
2. Поняття та цілі діяльності підприємств
3. Види підприємств
4. Типи організаційних структур управління
5. Економічна характеристика продукції
6. Номенклатура та асортимент продукції
7. Принципи планування
8. Види планування
9. Структура персоналу
10. Показники продуктивності праці
11. Методи визначення продуктивності праці
12. Фактори зростання продуктивності праці
13. Форми заробітної плати
14. Види заробітної плати
15. Системи погодинної форми оплати праці
16. Системи відрядної форми оплати праці
17. Пряма погодинна система оплати праці
18. Пряма відрядна система оплати праці
19. Поняття та види нематеріальних ресурсів
20. Нематеріальні активи підприємства
21. Об'єкти промислової власності
22. Об'єкти, що охороняються авторським правом та суміжними правами
23. Об'єкти інтелектуальної власності
24. Класифікація і структура основних засобів
25. Амортизація основних засобів
26. Загальні показники ефективності використання основних засобів
27. Показники руху основних засобів
28. Склад і структура оборотних коштів

- 29.Склад і структура оборотних фондів
- 30.Нормування оборотних фондів
- 31.Характеристика інвестицій
- 32.Поняття та класифікація інноваційних процесів
- 33.Напрями НТП
- 34.Загальна характеристика виробничої потужності
- 35.Загальна характеристика виробничої програми
- 36.Поняття та види собівартості продукції
- 37.Калькуляція собівартості продукції
- 38.Класифікація витрат
- 39.Кошторис виробництва
- 40.Види цін
- 41.Поняття і структура ціни
- 42.Функції цін
- 43.Види цін «франко»
- 44.Модифікація цін
- 45.Поняття та види прибутку
- 46.Поняття та види рентабельності

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Господарський кодекс України. / Верховна Рада України, №436–IV, 16.01.2003
2. Конституція України. / Верховна Рада України, №254к/96–ВР, 28.06.1996
3. Ареф'єва О. В., Сахаєв В. Г., Ареф'єв О. В., Махсма М. Б., Попрозман О.І. Економіка підприємства: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського університету, 2004. – 238 с.
4. Близнюк О. П., Лачкова Л. І., Оспіщев В. І. Фінанси: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 415 с.
5. Бойчик І.М. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
6. Бойчик І.М., Харів М.І. Економіка підприємства. – Л.: Сполом, – 1998. – 212 с.
7. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посібник. – К.: А.С.К., 2004. – 400 с.
8. Економіка підприємств: Посібник / За ред. П.С. Харіва. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 500 с.
9. Економіка підприємства : Навч. пособ. / За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2005.– 431с.
10. Економіка підприємства : Підручник / За заг. ред. Покропивного С.Ф. – Вид. 2-ге, перераб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
11. Економіка підприємства. Збірник практичних задач і конкретних ситуацій: Навч. посібник./ За ред. С.Ф. Покропивного. – К.,2000. – 328 с.
12. Економіка підприємства: Навч. посіб. / А.В. Шегда, Т.М. Литвиненко, М.П. Нахаба та ін.; За ред. А.В. Шегди. – 2–ге вид., стер. – К.: Знання–Прес, 2002. – 335 с.
13. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – 679 с.
14. Круш П. В., Подвігіна В. І., Сердюк Б. М. та ін. Економіка підприємства: Навчальний посібник. / За заг. ред. Круша П.В., Подвігіної В. І., Сердюка Б. М. – К.: КНТ, 2007. – 780 с.
15. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Ніка Центр, 2002. – 216 с.
16. Манів З.О., Луцький І.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 580 с.
17. Мацибора В. І. Економіка підприємства: навч. посіб. : Гриф МОН / В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. – К. : Каравела, 2008. – 312 с.
18. Опарін В. М. Фінанси: Навч. посібник К.: КНЕУ, 1999, – 164 с.
19. Петренко М.І., Храбан А.А. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – 199 с.

20. Петрович Й.М., Кіт А.Ф. та ін. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. Й.М.Петровича. – Львів: «Новий світ-2000», 2004. – 680 с.
21. Петровська І., Клиновий Д. Фінанси: Навчальний посібник К.: ВПУЛ, 2001. – 262 с.
22. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: Підручник. –К.: КНЕУ, 2002, – 460 с.
23. Примак Т.О. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 219 с.
24. Протопопова В.О., Полонський А.Н. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: ЦУЛ, 2003. – 220 с.
25. Семернікова І.О., Мешкова, Кравченко М.В. Економіка підприємства: Навч. посіб. – Херсон: ОЛДІ – плюс, 2007. – 312 с.
26. Харів П.С. Економіка підприємства: Збірник задач і тестів: Навч. посібник.– К.: Знання, 2001. – 301с. – (Вища освіта ХХІ століття).
27. Цигилик І.І., Бирик Я.Р., Ємбрик М.Я., Паращич В.Ф. Економіка підприємства в питаннях та відповідях: Навчальний посібник. – 2-ге вид. – К.: ЦУЛ, 2007. – 212 с.
28. Шаповал О. Ф. Економіка підприємства: навч. посіб. для дистанц. навчання / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К.: Університет «Україна», 2008. – 213 с.
29. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. – К. : Каравела, 2004. – 568 с.
30. Шегда А. В., Нахаба М. П., Баюра Д. О., Голованенко М. В., Горянський В. Ф. Економіка підприємства: Підручник / А. В. Шегда (ред.). – К. : Знання, 2006. – 615 с.

Додаткова

31. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование: Учебник. – М.: Имфра-М, 1999. – 392 с.
32. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 350 с.
33. Васильков В.Г. Організація виробництва: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2003 – 524 с.
34. Ващекин Н. П., Дзалиев М. И., Урсул А. Д. Безопасность предпринимательской деятельности. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 211 с.
35. Владимиров К. М. Місцеві фінанси Херсон, Олді-Плюс, 2006. – 352 с.
36. Грішнова О. А., Білик О. М. Економіка праці та соціально-трудова відносини : практикум : Навч. посібн. – К.: Знання, 2012. – 286 с.
37. Грузинов В. П. Экономика предприятия: Учебник для вузов. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 208 с.
38. Денисенко М.П. Економіка підприємства: пошук шляхів розвитку: Посібник. – К.: МАУП, 2002. – 80 с.

39. Ейлер В.А. Экономика предприятия: Курс лекций. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭ и У «Сибирское соглашение», 2000. – 132 с.
40. Зінь Е.А., Турченко М.О. Планування діяльності підприємства: Підручник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 320 с.
41. Інфраструктура товарного ринку: Навч. посібник / Ред. І.В. Сорока. – К.: Студцентр, 2002. – 608 с.
42. Кравченко В. Г. Місцеві фінанси України: Навчальний посібник. –К.: Знання, 1999. – 487 с.
43. Ковригин А.Г., Винниченко Н. Г., Клещ Н. Я. Финансы железнодорожного транспорта: Учебник для вузов ж.-д. транспорта. –М.: Транспорт, 1984. – 406 с.
44. Круш П.В., Подвігіна В.І., Клименко О.В. Капітал та основні засоби підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 168 с.
45. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
46. Макаренко М.В. Основи управління економічними процесами на залізничному транспорті України. – К.: КУЕТТ, 2003. – 478 с.
47. Негашев Е. В. Анализ финансов предприятия в условиях рынка: Учеб. Пособие. – М.: Высшая школа, 1997. – 192 с.
48. Онищенко В.О. Організація виробництва: Навч. посібник. – К.: Ліро, 2003. – 336 с.
49. Планування діяльності підприємства: Навч.-метод, посібник для самост. вивч. дисц. / М.А. Белов, Н.М. Євдокимова, В.Є. Москалюк та ін.; За заг. ред. В.Є. Москалюка. – К.: КНЕУ, 2002. – 252 с.
50. Сич Є.М., Ільчук В.П. Інноваційно-інвестиційний розвиток залізничного транспорту. – К.: Логос, 2002. – 256 с.
51. Тренев Н.Н. Предприятие и его структура: Диагностика. Управление. Оздоровление: Учеб. пособие/ Н.Н. Тренев. – М.: ПРИОР, 2000. – 240 с.
52. Шлійко А.В. Економіка підприємництва на ринку товарів і послуг: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 376 с.
53. Шепеленко Г.И. Экономика, организация и планирование производства на предприятии. – Ростов-на-Дону: Издательский центр «МарТ», 2000. – 544 с.

Ресурси мережі Інтернет

54. Кабінет Міністрів України. Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>.
55. Верховна Рада України. Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.
56. Національний банк України. Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>.
57. Державний комітет статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ

Кафедра «Економіка та підприємництво»

РОЗРАХУНКОВО-ГРАФІЧНА РОБОТА
з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства»

Виконав студент групи _____

(Прізвище, ініціали)

Шифр _____

Перевірив _____

(посада, наукове звання)

(Прізвище, ініціали)

Київ 20 __

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ

Кафедра «Економіка та підприємництво»

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства»

на тему:

Виконав студент групи _____

(Прізвище, ініціали)

Шифр _____

Перевірив _____

(посада, наукове звання)

(Прізвище, ініціали)

Київ 20__

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ТРАНСПОРТУ

Кафедра «Економіка та підприємництво»

РЕФЕРАТ

з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства»
на тему:

Виконав студент групи _____

(Прізвище, ініціали)

Шифр _____

Перевірив

(посада, наукове звання)

(Прізвище, ініціали)

Київ 20__

Навчально-методичне видання

**Ейтутіс Георгій Дмитрович
Гудкова Вікторія Петрівна
Пилипенко Олена Віталіївна
Крищенко Світлана Олександрівна**

ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВА

Методичні рекомендації до вививчення курсу
для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
галузі знань 27 «Транспорт»
спеціальності 273 «Залізничний транспорт,
залізничні споруди та колійне господарство»,
всіх форм навчання

Відповідальний за випуск В. П. Гудкова докт. екон. наук, проф.

Редактор Щербак Н.В.
Макет Андрієнка В.О.

Підписано до друку 05.12.2016 р. Замовлення № 171/16

Підготовлено до електронного видання РВідділом
Державного економіко-технологічного університету транспорту,
03049, м. Київ-49, вул. Миколи Лукашевича, 19